

Genomförande av direktivet om skydd för personer som deltar i den offentliga debatten

Ds 2025:5

Genomförande av direktivet om skydd för personer som deltar i den offentliga debatten

Ds 2025:5

Regeringskansliet
Justitiedepartementet

SOU och Ds finns på [regeringen.se](https://www.regeringen.se) under Rättsliga dokument.

Svara på remiss

Statsrådsberedningen, SB PM 2021:1.

Information för dem som ska svara på remiss finns tillgänglig på [regeringen.se/remisser](https://www.regeringen.se/remisser).

Omslag: Regeringskansliets standard

Tryck och remisshantering: Elanders Sverige AB, Stockholm 2024

ISBN 978-91-525-1167-1 (tryck)

ISBN 978-91-525-1168-8 (pdf)

ISSN 0284-6012

Innehåll

Innehåll	1
Promemorians huvudsakliga innehåll	5
1 Författningsförslag.....	7
2 Ärendet	9
3 Direktivet och behovet av skyddsregler.....	11
3.1 Direktivets bakgrund.....	11
3.2 Direktivets syfte och innehåll	12
3.3 Behovet av skyddsregler för journalister med flera	13
4 Gällande rätt.....	17
4.1 Tvistemålsregleringen.....	17
4.2 Tryckfrihets- och yttrandefrihetsmålen	18
5 Genomförande av direktivet	21
5.1 Allmänt om genomförande av direktivet	21
5.2 En ny lag för gränsöverskridande tvister.....	22
5.3 Direktivets allmänna bestämmelser (kapitel I, artiklarna 1–5)	23
5.4 Gemensamma regler om processuella skyddsåtgärder (kapitel II, artiklarna 6–10)	36

5.4.1	Ansökningar om processuella skyddsåtgärder (artikel 6)	36
5.4.2	Påskyndad behandling av ansökningar om processuella skyddsåtgärder (artikel 7)	38
5.4.3	Senare ändringar av anspråk eller återopade omständigheter (artikel 8)	41
5.4.4	Stöd till svaranden i domstolsförfarandet (artikel 9)	43
5.4.5	Ställande av säkerhet för rättegångskostnader (artikel 10)	46
5.5	Ogillande i ett tidigt skede av uppenbart ogrundade anspråk (kapitel III, artiklarna 11–13)	53
5.5.1	Ogillande i ett tidigt skede (artikel 11)	53
5.5.2	Bevisbörda och utveckling av anspråk (artikel 12)	55
5.5.3	Överklagande (artikel 13)	57
5.6	Medel mot rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt (kapitel IV, artiklarna 14 och 15)	58
5.6.1	Rättegångskostnader (artikel 14)	58
5.6.2	Sanktioner eller andra lika effektiva lämpliga åtgärder (artikel 15)	63
5.7	Skydd mot domar som meddelats i tredjeland (kapitel V, artiklarna 16 och 17)	66
5.7.1	Skäl att vägra erkännande och verkställighet av domar som meddelats i tredjeland (artikel 16)	66
5.7.2	Domstols behörighet när det gäller förfaranden i tredjeland (artikel 17)	67
5.8	Slutbestämmelser (kapitel VI, artiklarna 18–23)	72
5.8.1	Förhållande till bilaterala och multilaterala konventioner och avtal (artikel 18)	72
5.8.2	Information och transparens, insamling av uppgifter och slutbestämmelser (artiklarna 19–23)	73
6	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	77
7	Konsekvenser	79

8 Författningskommentar 81

Bilaga 1	EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS DIREKTIV (EU) 2024/1069.....	87
----------	---	----

Promemorians huvudsakliga innehåll

I promemorian behandlas genomförandet i svensk rätt av Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2024/1069 om skydd för personer som deltar i den offentliga debatten mot uppenbart ogrundade anspråk eller rättegångsmissbruk (strategiska rättsprocesser för att hindra offentlig debatt).

I promemorian föreslås att det ska införas nya bestämmelser i svensk rätt för att uppfylla direktivets krav i fråga om skyndsam handläggning, ställande av säkerhet för rättegångskostnader och domstols behörighet i vissa fall. Bestämmelserna föreslås tas in i en ny lag om skydd för deltagande i den offentliga debatten som är tillämplig i gränsöverskridande tvister. I övriga delar görs bedömningen att svensk rätt uppfyller direktivets krav.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 maj 2026.

1 Författningsförslag

Förslag till lag om skydd för deltagande i den offentliga debatten

Härigenom föreskrivs¹ följande.

Lagens tillämpningsområde

1 § Denna lag gäller vid handläggning av tvistemål där förlikning om saken är tillåten, om tvisten rör någons deltagande i den offentliga debatten och tvisten har gränsöverskridande följder.

2 § Lagen gäller inte vid handläggning av talan om enskilt anspråk i anledning av brott som förs i samband med åtal för brottet. Den gäller inte heller vid handläggning av talan om skadestånd som förs i ett tryckfrihets- eller yttrandefrihetsmål.

Skyndsam handläggning

3 § En tvist enligt denna lag ska på yrkande av någon av parterna behandlas skyndsamt.

Säkerhet för rättegångskostnader

4 § I en tvist enligt denna lag ska käranden ställa säkerhet för de rättegångskostnader som käranden kan bli skyldig att betala genom

¹ Jfr Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2024/1069 om skydd för personer som deltar i den offentliga debatten mot uppenbart ogrundade anspråk eller rättegångsmissbruk (strategiska rättsprocesser för att hindra offentlig debatt).

ett lagakraftäggande avgörande. Käranden ska ställa sådan säkerhet om svaranden yrkar det, och det finns särskilda skäl.

I fråga om ett yrkande enligt första stycket tillämpas 3 och 4 §§ lagen (1980:307) om skyldighet för utländska kärande att ställa säkerhet för rättegångskostnader.

5 § I den utsträckning det har avtalats i internationella överenskommelser som är bindande för Sverige, är käranden befriad från skyldigheten i 4 § att ställa säkerhet.

Svensk domstols behörighet i vissa fall

6 § Svensk domstol får ta upp en talan om ersättning för skada eller kostnader som har uppstått eller kan uppstå i samband med ett förfarande vid en domstol utanför Europeiska unionen, om talan vid den utländska domstolen

1. avser en parts deltagande i den offentliga debatten, och
2. förs av en kärande med hemvist utanför Europeiska unionen mot en svarande med hemvist i Sverige.

En talan enligt första stycket får, förutom vid en domstol som är behörig enligt rättegångsbalken, väckas vid tingsrätten i den ort där svaranden i det utländska förfarandet har sin hemvist.

Bestämmelserna i denna paragraf gäller inte om något annat följer av konventionen den 30 oktober 2007 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (Luganokonventionen).

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2026.

2 Ärendet

Den 11 april 2024 antogs Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2024/1069 om skydd för personer som deltar i den offentliga debatten mot uppenbart ogrundade anspråk eller rättegångsmissbruk (strategiska rättsprocesser för att hindra offentlig debatt), se *bilaga 1*. Direktivet trädde i kraft den 6 maj 2024. Det ursprungliga direktivförslaget har remitterats. Remissyttrandena finns tillgängliga på regeringens webbplats (www.regeringen.se) och i Justitiedepartementet (Ju2022/01690).

EU:s medlemsstater ska ha genomfört direktivet senast den 7 maj 2026. I promemorian lämnas förslag till de författningsändringar som behövs för att genomföra direktivet i svensk rätt.

3 Direktivet och behovet av skyddsregler

3.1 Direktivets bakgrund

Europeiska kommissionen presenterade i april 2022 ett initiativ för att motverka att rättsprocesser används för att tysta eller skrämman personer från att delta i den offentliga debatten, så kallade SLAPPs (Strategic lawsuits against public participation) eller munkavleprocesser. Bakgrunden till initiativet är enligt kommissionen en utveckling inom EU där sådana processer, ofta i form av civilrättsliga skadeståndsprocesser, används i ökad omfattning för att hindra granskning och debatt i frågor som är av allmänintresse. Journalister och människorättsförsvarare lyfts fram som särskilt utsatta, men även andra grupper såsom bland annat forskare och akademiker drabbas, enligt kommissionen. Initiativet är en del av EU:s handlingsplan för demokrati som antogs i december 2020 och som bland annat syftar till att stärka yttrande- och informationsfriheten inom unionen (COM[2020] 790). Därtill har Europaparlamentet i en resolution från 2021 uppmanat kommissionen att lägga fram åtgärder mot den här typen av processer (2021/2036[INI]).

EU-initiativet utgörs av dels det aktuella direktivet, dels en rekommendation som antogs av kommissionen samma dag som initiativet presenterades (C[2022] 2428).² Direktivet innehåller i huvudsak processrättsliga skyddsregler som är tillämpliga på civilrättsliga förfaranden, medan rekommendationen främst behandlar frågor om stöd, information och utbildning för att stävja den aktuella företeelsen.

Även inom Europarådet har det tagits initiativ på området. Den 5 april 2024 antogs en rekommendation som i stora drag täcker

² Finns tillgänglig på Europeiska unionens webbportal för EU-rätt: <https://eur-lex.europa.eu>

samma frågor som behandlas i de ovannämnda EU-rättsakterna (CM/Rec[2024]2).³

3.2 Direktivets syfte och innehåll

Direktivet innehåller skyddsregler med det övergripande syftet att skydda fysiska och juridiska personer som deltar i den offentliga debatten mot uppenbart ogrundade anspråk eller rättegångsmissbruk (artikel 1). Det är indelat i sex kapitel och innehåller sammanlagt 24 artiklar. Till detta kommer 54 skäl i direktivets ingress.

I det första kapitlet finns allmänna bestämmelser om bland annat innehåll och tillämpningsområde. Direktivet är tillämpligt på frågor av civil eller kommersiell natur med gränsöverskridande följder som prövas i ett civilrättsligt förfarande. Det är däremot inte tillämpligt på civilrättsliga anspråk som handläggs enligt brottmålsregler, på straffrättsliga frågor eller på skiljeförfaranden (artikel 2). Direktivet fastställer vidare minimiregler och hindrar inte medlemsstaterna från att anta eller behålla bestämmelser som ger ett effektivare processuellt skydd mot denna typ av processer, såsom ett ansvarssystem som bevarar och skyddar rätten till yttrande- och informationsfrihet (artikel 3). I kapitlet finns även definitioner av vissa centrala begrepp, bland annat begreppet deltagande i den offentliga debatten och en definition av när en fråga ska anses ha gränsöverskridande följder (artiklarna 4 och 5). Munkavleprocesser används inte som begrepp i direktivets artiklar, men förekommer som samlingsbegrepp i skälen.

Det andra kapitlet innehåller gemensamma bestämmelser om direktivets processuella skyddsåtgärder. Det gäller exempelvis krav på skyndsamhet vid handläggningen av vissa frågor, verkningar av att käranden ändrar eller återkallar sin talan och godtagande av stöd i rättegången från intresseorganisationer (artiklarna 5–9). Käranden ska även kunna åläggas att ställa säkerhet för rättegångskostnaderna i målet (artikel 10).

I det tredje kapitlet finns bestämmelser som rör prövningen av uppenbart ogrundade anspråk. Bestämmelserna innebär bland annat att sådana anspråk ska prövas i ett så tidigt skede som möjligt av

³ Finns tillgänglig på Europarådets hemsida: <https://www.coe.int>

rättegången och att käranden har bevisbördan för att hans eller hennes talan är välgrundad (artiklarna 11–13).

Det fjärde kapitlet innehåller bestämmelser om medel mot rättegångsmissbruk. Av dessa följer att käranden vid sådant missbruk ska kunna både åläggas att ersätta svarandens fulla rättegångskostnader och åläggas sanktioner (artiklarna 14 och 15).

I det femte kapitlet finns bestämmelser om skydd mot domar som meddelats i länder utanför EU. Erkännande och verkställighet av sådana domar ska kunna vägras om förfarandet i det tredjelandet utgjort en civilrättslig process som omfattas av direktivet. Vidare finns en särskild behörighetsregel som innebär att en talan om ersättning för skada med anledning av en sådan process ska få väckas vid den domstol där den skadelidande har sin hemvist (artiklarna 16 och 17).

Direktivets sjätte kapitel innehåller slutbestämmelser. Av dessa framgår bland annat att direktivet inte påverkar tillämpningen av konventioner och avtal mellan ett tredjeland och EU eller en medlemsstat som ingåtts före direktivets ikraftträdande (artikel 18). Därutöver behandlas frågor om tillgång till information om stöd och rättshjälp, publicering av domar, statistikinsamling och ikraftträdande (artiklarna 19–24).

3.3 Behovet av skyddsregler för journalister med flera

Den fria åsiktsbildningen är en grundläggande princip för den svenska folkstyrelsen (1 kap. 1 § regeringsformen). Den kommer bland annat till uttryck genom det skydd som finns i regeringsformen för yttrande- och informationsfriheten (2 kap. 1 §). Yttrandefriheten innebär att var och en gentemot det allmänna är tillförsäkrad frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor. Informationsfriheten innebär en motsvarande frihet att inhämta och ta emot upplysningar samt att i övrigt ta del av andras yttranden.

Yttrande- och informationsfriheten är även centrala rättigheter enligt EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna (artikel 11) och den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Europakonventionen

(artikel 10). Enligt Europadomstolens praxis ger konventionen inte bara upphov till en negativ förpliktelse för det allmänna att avhålla sig från omotiverade inskränkningar, utan även en positiv skyldighet att se till att enskilda i förhållande till andra enskilda tillförsäkras en rätt till skydd mot inskränkningar i yttrandefriheten (se till exempel rättsfallet *Ozgur Gundem v. Turkey*, no 23144/93, §§ 43–46, 16 March 2000).

Journalister, människorättsförsvarare och andra opinionsbildare spelar en viktig roll när det gäller att främja och upprätthålla den fria åsiktsbildningen. Genom att rapportera om olika ämnen och granska såväl myndigheter som organisationer och enskilda som utövar makt, bidrar de till att människor får information och kan bilda sig en egen uppfattning i frågor som är av allmänintresse. Angrepp och annan otillbörlig påverkan mot den som deltar i den offentliga debatten kan därmed få konsekvenser inte bara för den enskilda personen, utan i förlängningen även för yttrande- och informationsfriheten.

Den utsatthet för hot, våld och liknande angrepp som drabbar journalister och andra personer som är verksamma inom nyhetsförmedling finns utförligt beskriven i propositionen *Skärpt syn på brott mot journalister* och vissa andra samhällsnyttiga funktioner (prop. 2022/23:106 s. 13). Åtgärder har också vidtagits för att stärka det straffrättsliga skyddet för exempelvis journalister. Sedan den 1 augusti 2023 finns en särskild straffskärpningsgrund för brott som begåtts mot en person på grund av att han eller hon eller någon närstående yrkesmässigt bedrivit nyhetsförmedling eller annan journalistik.

Användandet av civilrättsliga processer för att tysta journalister och andra utgör även det en form av otillbörlig påverkan som kan medföra negativa konsekvenser för den fria åsiktsbildningen. Som framgår av direktivets skältexter kan det till exempel handla om höga och ogrundade ekonomiska krav som riktas mot den enskilde i en civilrättslig process för att hindra granskning eller annan nyhetsförmedling. En sådan process kan vara både betungande och kostnadskrävande för den enskilde, särskilt i de fall processen inleds i ett annat land. Om journalister, människorättsförsvarare och andra opinionsbildare avstår från att förmedla nyheter, bilda opinion eller annars framföra sina åsikter om olika samhällsfrågor av rädsla för att

de kan bli föremål för en sådan process hämmas den fria åsiktsbildningen.

Det saknas samlad statistik på EU-nivå avseende förekomsten av den här typen av processer, vilket sannolikt beror på att det hittills har saknats en gemensam definition av fenomenet. I det arbetsdokument som kommissionen presenterat till grund för behovet av EU-lagstiftning på området redogörs dock för att användandet av civilrättsliga processer för att hindra offentlig debatt har ökat i flera EU-länder på senare år (SWD[2022]117 final, s. 4–11).

Problematiken har även uppmärksamats av Journalistförbundet i förbundets remissvar på direktivförslaget. Trenden med en ökning av de aktuella processerna är också något som har belysts i olika studier, bland annat av organisationen Coalition Against SLAPPs in Europe (CASE). I organisationens rapport från 2023 ingick Sverige bland de 30-tal länder som undersöktes och några problem kopplade till Sverige berörs inte i rapporten (rapporten *SLAPPs: A threat to democracy continues to grow – a 2023 report update*). Det har dock förekommit medieuppgifter om civilrättsliga tvister vid svenska domstolar som har sin grund i yttranden som faller utanför det särskilda grundlagsskyddet för tryck- och yttrandefriheten, till exempel yttranden i sociala medier. I kommissionens senaste rättsstatsrapport om Sverige hänvisas till ett konkret fall, samtidigt som det av rapporten framgår att kommissionen bedömer att skyddet för medier och journalister i Sverige står sig starkt (SWD[2024] 827 final).⁴

Det har därutöver rapporterats om att svenska journalister varit föremål för en rättsprocess utomlands med anledning av publiceringar som skett i Sverige, vilket berörs i kommissionens ovannämnda arbetsdokument (s. 11). Även om den aktuella typen av processer är ett relativt begränsat fenomen i en svensk kontext är alltså problematiken relevant också för svenska förhållanden. Det är därför positivt med gemensamma EU-regler på området, inte minst för att hantera de gränsöverskridande utmaningar som processerna ofta innebär.

En förklaring till att fenomenet hittills inte fått någon större spridning i svenska domstolar är sannolikt att våra mediegrundlagar, tryckfrihetsförordningen (TF) och yttrandefrihetsgrundlagen

⁴ 2024 års rättsstatsrapport i landskapitlet om Sverige, s. 23. Rapporten finns tillgänglig på kommissionens hemsida: <https://commission.europa.eu>

(YGL), innehåller ett detaljerat skyddssystem med exklusiva straff- och skadeståndsrättsligaregler, liksom en särskild rättegångsordning som syftar till att ge ett särskilt starkt skydd för yttranden som sker genom tryckta skrifter och vissa andra medieformer. För yttranden som faller utanför mediegrundlagarnas tillämpningsområden och som handläggs i ett ordinarie tvistemålsförfarande, till exempel yttranden på sociala medier, finns processuella verktyg i rättegångsbalken som ger domstolarna möjlighet att ingripa mot vårdslös processföring och annat missbruk av rättegångsförfarandet.

4 Gällande rätt

4.1 Tvistemålsregleringen

Svenska processrättsliga regler för handläggningen av tvistemål finns i huvudsak i rättegångsbalken (RB). Den innehåller bland annat regler om straff för s.k. rättegångsförseelser (9 kap.), forum (10 kap.), väckande, ändring och återkallelse av talan (13 kap.) samt rättegångskostnadsfördelning (18 kap.). Det finns även regler om möjligheter att ogilla ett käromål som uppenbart ogrundat (42 kap.). Bestämmelserna är med några få avsteg tillämpliga även på de förenklade tvistemålen, dvs. mål där värdet av det som yrkas uppenbart inte överstiger ett halvt prisbasbelopp (1 kap. 3 d § RB). Ett sådant avsteg är till exempel det begränsade rättegångskostnadsansvar som gäller för de förenklade tvistemålen (18 kap. 8 a § RB).

Det finns processrättsliga regler även i annan lagstiftning. Beträffande skyldighet att ställa säkerhet för de rättegångskostnader som uppkommer i målet finns en särskild reglering i fråga om utländska kärande som väcker talan vid svensk domstol mot en svarande som har sin hemvist här, se lagen om (1980:307) om skyldighet för utländska kärande att ställa säkerhet för rättegångskostnader.

Vid sidan av rättegångsbalkens regler finns även särskilda bestämmelser om rättegången för vissa måltyper. Detta gäller exempelvis för tryckfrihets- och yttrandefrihetsmålen, som förutom talan om ansvar för tryckfrihets- eller yttrandefrihetsbrott även kan inrymma en prövning av talan om skadestånd.

När det gäller erkännande och verkställighet av utländska privaträttsliga domar är Sverige bundet av flera unionsrättsakter och internationella instrument på området, bland annat konventionen den 30 oktober 2007 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (Luganokonventionen), Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr

1215/2012 av den 12 december 2012 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (Bryssel-I-förordningen) och Haagkonventionen av den 2 juli 2019 om erkännande och verkställighet av utländska domar på privaträttens område (2019 års Haagkonvention). För verkställighet av sådana domar förutsätts enligt svensk rätt att det finns en särskild föreskrift om det (3 kap. 2 § utsökningsbalken). Ytterligare reglering finns bland annat i lagen (2014:912) med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden.

4.2 Tryckfrihets- och yttrandefrihetsmålen

I TF och YGL finns ett detaljerat skyddssystem för tryck- och yttrandefriheten, med både straffrättsliga och civilrättsliga inslag. Systemet vilar på ett antal grundprinciper som syftar till att ge ett särskilt starkt skydd för yttrandefriheten i tryckta skrifter och vissa andra typer av medier, bland annat radio- och tv-program och tekniska upptagningar. Inom de områden som skyddas av TF och YGL gäller den s.k. exklusivitetsprincipen och principen om ensamansvar. Dessa principer innebär dels att TF och YGL har ställning som exklusiva straff- och processlagar, dels ett särskilt ansvarssystem som går ut på att bara en person kan hållas ansvarig för innehållet i ett grundlagsskyddat medium. Tanken är att denna ordning ska främja yttrandefriheten men samtidigt underlätta ingripanden mot tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott, se propositionen Ändrade mediegrundlagar (prop. 2017/18:49 s. 132).

Skyddet för tryck- och yttrandefriheten är även särreglerat i fråga om bland annat åtal och rättegång. Justitiekanslern är exempelvis ensam behörig att inleda förundersökning och väcka allmänt åtal för ett tryckfrihets- eller yttrandefrihetsbrott (9 kap. 2 § TF och 7 kap. 1 § YGL). Vidare gäller en särskild rättegångsordning för tryckfrihets- och yttrandefrihetsmålen enligt 12 kap. TF och 10 kap. YGL, som kompletteras av bestämmelser i lagen (1991:1559) med föreskrifter på tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens områden (tillämpningslagen). Av den sistnämnda lagen följer därtill att rättegångsbalkens reglering utgör utfyllande bestäm-

melser och ska tillämpas i den mån inte annat följer av TF, YGL eller tillämpningslagen (11 kap. 3 §).

Att rättegångsbalken fyller ut ovan nämnda lagar innebär bland annat att reglerna om huvudförhandlingen i brottmål ska tillämpas på ett tryckfrihets- eller yttrandefrihetsmål som rör en talan om ansvar eller konfiskation (8 kap. 7 § tillämpningslagen). I annat fall tillämpas vad som är föreskrivet för tvistemål (samma lagrum).

Den inledande handläggningen skiljer sig från det ordinarie rättegångsförfarandet. Av tillämpningslagen framgår att det ska hållas en förberedande behandling som följer en särskild ordning. Vid den behandlingen ska rätten bland annat utreda om ett skadeståndsanspråk kan riktas mot svaranden enligt TF eller YGL (8 kap. 2 § tillämpningslagen). En annan skillnad i förhållanden till den ordning som gäller enligt rättegångsbalken är att en jury ska delta i avgörandet av målet, om inte parterna är överens om att målet kan avgöras utan medverkan av jury (12 kap. 3 § TF och 10 kap. 1 § YGL).

5 Genomförande av direktivet

5.1 Allmänt om genomförande av direktivet

Direktiv är rättsakter som riktar sig till medlemsstaterna och som syftar till att få till stånd samordnade regler. Ett direktiv är bindande för medlemsstaterna när det gäller det resultat som ska uppnås genom direktivet, men det överlåter till medlemsstaterna att bestämma form och tillvägagångssätt för genomförandet. Det innebär att medlemsstaterna inte är bundna av sådant som direktivets terminologi och systematik, om det avsedda resultatet uppnås på något annat sätt. Det aktuella direktivet är ett s.k. minimidirektiv. Det innebär att medlemsstaterna ska garantera ett visst minimiskydd, men att inget hindrar medlemsstaterna att införa en mer långtgående skyddsreglering.

EU-direktiv ska genomföras i nationell rätt. Genomförandet av ett direktiv kräver inte nödvändigtvis att bestämmelserna i direktivet återges i uttryckliga och specifika författningsbestämmelser. Det avgörande är att det i nationell rätt läggs fast en rättslig ram som garanterar att direktivet tillämpas fullt ut på ett tillräckligt klart och precist sätt. Enskilda ska ha möjlighet att identifiera sina rättigheter enligt direktivet och göra dessa rättigheter gällande. Finns det redan nationella regler som uppfyller direktivets målsättning behövs inga särskilda åtgärder.

Enligt huvudregeln ska ett direktiv genomföras genom en författningsreglering. Detta kan för svensk del innebära att de delar av ett direktiv som kräver reglering i lag tas in i redan befintlig eller ny lagstiftning medan andra bestämmelser i direktivet kan genomföras genom föreskrifter meddelade av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

5.2 En ny lag för gränsöverskridande tvister

Förslag: Det ska införas en ny lag om skydd för deltagande i offentlig debatt för gränsöverskridande tvister.

Skälen för förslaget: Direktivet innehåller bland annat bestämmelser om rättegången (artiklarna 1–17). I den utsträckning det krävs nya bestämmelser i svensk rätt för att införliva direktivet i dessa delar ska det regleras i lag (11 kap. 2 § regeringsformen).

Direktivets tillämpningsområde omfattar endast tvister med gränsöverskridande följder och innebär alltså inget krav på medlemsstaterna att ändra i regler för rent nationella tvister. Svenska processrättsliga regler är som utgångspunkt tillämpliga på alla dispositiva tvistemål som inleds vid svensk domstol, såväl rent nationella tvister som tvister med internationell koppling där svensk domstol är behörig. Det skydd som finns i rättegångsbalken mot missbruk av rättegångsförfarandet kommer därmed att vara tillämpligt på de civilrättsliga förfaranden som omfattas av direktivet. I den mån befintliga svenska processrättsliga regler redan ger ett motsvarande skydd som följer av direktivet bör utgångspunkten därför vara att de reglerna ska tillämpas.

I enlighet med vad som anges i avsnitt 3.3 har den aktuella typen av processer hittills varit begränsade när det kommer till svenska inhemska förhållanden, vilket till stor del torde ha sin förklaring i den särskilda rättegångsordningen i TF och YGL samt de processuella verktyg som rättegångsbalken redan erbjuder i övriga fall. Det har med andra ord inte framkommit något behov av att för svensk del gå längre än direktivets krav och reglera annat än de gränsöverskridande fallen. I de fall som direktivets artiklar inte har någon motsvarighet i svensk rätt och det krävs att nya bestämmelser införs, bör därför utgångspunkten vara att låta bestämmelserna endast avse gränsöverskridande tvister.

Ett antal av artiklarna i direktivet med bestämmelser som rör rättegången motsvaras inte av någon uttrycklig befintlig svensk lagstiftning. Detta gäller artiklarna om skyndsam handläggning (artikel 7), ställande av säkerhet för rättegångskostnader (artikel 10) och om behörighet för svensk domstol vid talan om ersättning för skada som uppstått vid en process i tredjeland (artikel 17), se avsnitt 5.4.2, 5.4.5 och 5.7.2. Det är bland annat till fördel för tillämpningen

att bestämmelserna som reglerar den nu aktuella typen av tvister samlas i en och samma lag.

Direktivet innehåller även vissa begrepp som saknar direkt motsvarighet i den interna svenska processrätten. Det gäller bland annat begreppet deltagande i den offentliga debatten som exempelvis finns i artikel 1 och 4 och begreppet frågor med gränsöverskridande följder som exempelvis finns i artikel 1 och 5. För att undvika sammanblandning med likartade begrepp i annan nationell lagstiftning är det ytterligare en fördel att dessa kan samlas i en egen lag för de nu aktuella fallen.

Sammantaget finns det skäl att införa bestämmelser för de gränsöverskridande fallen och att dessa bör samlas i en ny lag. Lagen bör benämnas lagen om skydd för deltagande i den offentliga debatten. Att det införs en ny lag innebär inte att det införs någon ny måltyp för de aktuella tvisterna. I likhet med exempelvis tillämpningen av lagen (1980:307) om skyldighet för utländska käreande att ställa säkerhet för rättegångskostnader kommer bestämmelserna i den nu aktuella nya lagen att tillämpas inom ramen för den vanliga tvistemålshandläggningen i det fall vissa förutsättningar enligt lagen är uppfyllda.

5.3 Direktivets allmänna bestämmelser (kapitel I, artiklarna 1–5)

Förslag: Den nya lagen ska gälla vid handläggning av tvistemål där förlikning om saken är tillåten, om tvisten rör någons deltagande i den offentliga debatten och tvisten har gränsöverskridande följder.

Lagen ska inte gälla vid handläggning av talan om enskilt anspråk i anledning av brott som förs i samband med åtal för brottet. Den ska inte heller gälla vid handläggning av talan om skadestånd som förs i ett tryckfrihets- eller yttrandefrihetsmål.

Skälen för förslaget

Direktivets innehåll, tillämpningsområde och minimikrav (artiklarna 1–3)

I direktivets inledande bestämmelse anges att det innehåller skyddsregler för fysiska och juridiska personer som deltar i den offentliga debatten mot uppenbart ogrundade anspråk eller rättegångsmissbruk i civilrättsliga frågor med anledning av deras deltagande i den offentliga debatten (artikel 1). Skyddsreglerna syftar till att värna utövandet av grundläggande friheter och rättigheter, däribland yttrande- och informationsfriheten (skäl 3). Hänvisningen till fysiska och juridiska personer avser att markera att skyddet enligt direktivet inte är begränsat till någon viss personkrets, utan att det omfattar var och en, inklusive juridiska personer, som deltar i den offentliga debatten (skäl 6).

Direktivets materiella tillämpningsområde är avgränsat till frågor av civil eller kommersiell natur som prövas i civilrättsliga förfaranden, inklusive interimistiska åtgärder, säkerhetsåtgärder och genkärsmål, oavsett vilken typ av domstol som prövar frågan. Utanför tillämpningsområdet faller skattefrågor, tullfrågor, förvaltningsrättsliga frågor och frågor om statens ansvar för handlingar och underlåtenhet vid myndighetsutövning. Vidare omfattar direktivet inte skiljeförfaranden eller straffrättsliga frågor och det påverkar inte heller tillämpningen av straffprocessrätt (artikel 2). Med att det inte påverkar straffprocessrätten avses att det inte är tillämpligt på civilrättsliga anspråk som helt eller delvis handläggs enligt reglerna för brottmål (skäl 19).

Därutöver anges uttryckligen att medlemsstaterna får införa eller behålla bestämmelser som ger ett förmånligare skydd än det som följer av direktivet, vilket inbegriper nationella bestämmelser som fastställer effektivare processuella skyddsåtgärder avseende rätten till yttrande- och informationsfrihet (artikel 3). Sådana nationella bestämmelser kan avse ett ansvarssystem som bevarar och skyddar rätten till yttrande- och informationsfrihet (skäl 21).

Den nya lagen bör tillämpas på dispositiva tvistemål

Direktivet är tillämpligt på frågor av civil eller kommersiell natur. Det är en översättning från engelskans *civil and commercial matters*, som i andra processrättsliga unionsrättsakter har översatts till privaträttens område, se till exempel artikel 1 i 2012 års Bryssel-I-förordning. Någon skillnad i sak mellan de olika översättningarna bör inte vara avsedd.

Vad som utgör en fråga av civil eller kommersiell natur definieras inte i direktivet och anses inom EU-rätten vara ett begrepp som ska ges en självständig tolkning. Användandet av begreppet ska alltså inte ses som en hänvisning till nationell rätt. En fråga kan därmed enligt nationell rätt kategoriseras som exempelvis offentligrättslig, men ändå omfattas av direktivet. Avgörande är i stället om frågan enligt den för instrumentet självständiga EU-rättsliga tolkningen är av civil eller kommersiell natur eller inte. Den tolkningen ska göras mot bakgrund av direktivets syfte och systematik, se bland annat propositionen Medling och förlikning – ökade möjligheter att komma överens (prop. 2010/11:128 s. 36).

I rättegångsbalken delas de civilrättsliga förfarandena in i två huvudkategorier, dels mål där förlikning om saken är tillåten (dispositiva tvistemål), dels mål där förlikning om saken inte är tillåten (indispositiva tvistemål). Exempel på dispositiva tvistemål är mål om fordran eller skadestånd där parterna förfogar över tvisteföremålet. Sådana tvistemål handläggs främst i de allmänna domstolarna, men kan även förekomma i andra domstolar, till exempel olika typer av skadeståndsmål i patent- och marknadsdomstolarna. Indispositiva mål avser typiskt sett rättigheter och skyldigheter som parterna inte fritt förfogar över och som alltså endast får beslutas av rätten, till exempel vissa familjerättsliga frågor. Många av handläggningsreglerna i rättegångsbalken är gemensamma för de två kategorierna men de skiljer sig också åt i vissa avseenden, främst eftersom vissa skyddsintressen gör sig gällande i de indispositiva målen.

Något uttryckligt undantag för indispositiva mål finns inte i direktivet. I skäl 34 finns dock en hänvisning till att direktivet i fråga om ändring eller återkallelse av talan enligt artikel 8 inte påverkar parternas rätt att förfoga över förfarandet. Även direktivets övriga bestämmelser är anpassade för förfaranden där parterna förfogar över tvisteföremålet. Det gäller exempelvis kravet på ställande av

säkerhet för rättegångskostnader i artikel 9, som inte lämpar sig för mål där det finns särskilda skyddsintressen att ta hänsyn till och där parterna i vissa fall saknar andra alternativ än att vända sig till domstol. Att indispositiva tvistemål inte omfattas av tillämpningsområdet överensstämmer vidare med den uppdelning som gäller på civilrättens område och som innebär att sådana mål regleras i separata rättsakter, se till exempel rådets förordning (EU) 2019/1111 om behörighet, erkännande och verkställighet av avgöranden i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar (Bryssel-II-förordningen). Det får därmed anses följa av direktivets syfte och systematik att det inte omfattar indispositiva tvistemål.

Att direktivet omfattar civilrättsliga förfaranden reser även frågan om huruvida tillämpningsområdet träffar ärenden som i allmän domstol handläggs enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden (ärendelagen). Lagen utgör processlag vid handläggning av s.k. rättsvårdsärenden som inte ska handläggas enligt rättegångsbalken (1 § ärendelagen). Till rättsvårdsärenden räknas ärenden inom vitt skilda områden. En majoritet av dessa ärenden rör dock frågor som är indispositiva, till exempel ärenden om förmyndarskap, adoption och vissa andra familjerättsliga ärenden. Vissa ärenden kan emellertid röra tvistiga civilrättsliga frågor som är av dispositiv karaktär och som parterna kan komma överens om, exempelvis ärenden om försäljning av egendom enligt lagen (1904:48 s. 1) om samäganderätt och ärenden enligt lagen (1999:116) om skiljeförfarande (Fitger m.fl., Lagen om domstolsärenden – En kommentar [1 jul. 2023, JUNO], kommentaren till 12 §).

Ärendelagen skiljer sig i flera avseenden från rättegångsbalken och innebär ett mer förenklat förfarande. Förfarandet är till exempel som huvudregel skriftligt (13 § ärendelagen), vilket bland annat innebär att både handläggningstider och eventuella rättegångskostnader normalt sett kan hållas nere. Lagen är även i övrigt utformad utifrån utgångspunkten att en stor del av dem som är parter inte har möjlighet eller anledning att anlita ett juridiskt ombud, se propositionen En ny lag om domstolsärenden (prop. 1995/96:115 s. 76).

Den problematik med dyra och utdragna civilrättsliga processer som direktivet syftar till att skydda mot gör sig alltså inte gällande i ett ärende enligt ärendelagen. De civilrättsliga förfaranden som typiskt sett kan aktualisera den problematiken lär i stället vara olika typer av fordrings- eller skadeståndsmål, som i Sverige handläggs

som dispositiva tvistemål. Med hänsyn till detta och till att ärendelagen är utformad för att möjliggöra ett förenklat förfarande bedöms det inte finnas något behov av att i svensk rätt införa ytterligare skyddsregler för handläggningen av ärenden. Ärenden som handläggs enligt ärendelagen bör därför lämnas utanför den nya lagens tillämpningsområde.

Skiljeförfaranden är uttryckligen undantagna från direktivets tillämpningsområde (artikel 2). Ett skiljeförfarande bygger på att det finns ett avtal mellan parterna där de kommit överens om att hänskjuta prövningen av en tvist till en skiljenämnd. Något behov av att införa särskilda skyddsregler för dessa frivilliga förfaranden har inte framkommit och några sådana bör därför inte heller införas i svensk rätt.

Sammantaget är de civilrättsliga förfaranden som bör omfattas av den nya lagens tillämpningsområde dispositiva tvistemål. I lagen bör det därför anges att den gäller vid handläggning av tvistemål där förlikning om saken är tillåten.

Den nya lagen bör inte gälla för handläggning av en talan om enskilt anspråk som förs i samband med ett åtal

En typ av dispositiv tvistemål är en s.k. talan om enskilt anspråk i anledning av brott. Den vanligaste typen av sådana anspråk utgörs av skadeståndskrav från målsäganden på grund av det brott som han eller hon har blivit utsatt för.

Talan mot en misstänkt eller annan om enskilt anspråk i anledning av brott får enligt svensk rätt föras i samband med åtal för brottet (22 kap. 1 § RB). Att en talan om ett sådant anspråk får föras i samband med ett åtal för brottet innebär att talan får handläggas gemensamt med åtalet i en brottmålsrättegång, s.k. kumulation. En talan om enskilt anspråk kan föras i samband med både ett allmänt åtal som väcks av åklagaren och ett enskilt åtal som väcks av målsäganden.

En talan om enskilt anspråk anses utgöra ett självständigt dispositiv tvistemål, även om talan handläggs gemensamt med en ansvarsfråga inom ramen för en brottmålsrättegång (Fitger m.fl., Rättegångsbalken [1 okt. 2024, JUNO], inledning till 22 kap. rättegångsbalken). Denna ordning följer också av rättens möjlighet att när som helst under den gemensamma handläggningen avskilja en sådan talan

från brottmålet, om en fortsatt gemensam handläggning skulle medföra väsentliga olägenheter (22 kap. 5 § RB).

Om en talan om enskilt anspråk tas upp i en brottmålsrättegång gäller vidare i allmänhet reglerna om rättegången i brottmål (NJA II 1943 s. 289–290 och Fitger m.fl., Rättegångsbalken [1 okt. 2024, JUNO], kommentaren till 22 kap. 1 §). Om talan inte tas upp i en brottmålsrättegång gäller däremot handläggningsreglerna för tvistemål (22 kap. 1 § RB). Även i de fall rätten avskiljer en talan som handlagts gemensamt med ett brottmål, ska reglerna för tvistemål tillämpas (22 kap. 5 § RB).

Enligt rättegångsbalken tillämpas alltså reglerna om rättegången i brottmål på en talan om enskilt anspråk som handläggs gemensamt med ett brottmål. I enlighet med den avgränsning som följer av direktivets artikel 2 och skäl 19 finns det ingen skyldighet för medlemsstaterna att ändra i nationella regler där handläggningen sker enligt brottmålsregler.

Direktivets bestämmelser är avsedda för civilrättsliga mål där parterna förfogar över processen. Flera av bestämmelserna, till exempel den om ställande av säkerhet för rättegångskostnader, är inte lämpade för handläggningen av brottmål och i synnerhet inte mål där en åklagare företräder målsäganden i processen. Svensk rätt bör inte gå längre än vad direktivet kräver i detta avseende. Den nya lagen bör därför inte tillämpas på en talan om enskilt anspråk som förs i samband med ett åtal, inklusive enskilda åtal. Ett undantag för detta bör därför införas i lagen. För en talan som inte förs i samband med ett åtal och alltså handläggs enligt reglerna för dispositiva tvistemål, exempelvis i avskiljandefallen, kan dock den nya lagen vara tillämplig om även övriga förutsättningar är uppfyllda.

Den nya lagen bör inte heller gälla för tryckfrihets- och yttrandefrihetsmål

För tryckfrihets- och yttrandefrihetsmål gäller ett särskilt reglerat rättegångsförfarande (12 kap. 1 § TF och 10 kap. 1 § YGL). Inom ramen för ett sådant mål kan en skadeståndstalan i anledning av brott föras, både i samband med och utan samband med ett åtal för ett tryckfrihets- eller yttrandefrihetsbrott (11 kap. 1 § TF och 9 kap. 1 § YGL). En sådan talan utgör på motsvarande sätt som en ordinarie

tal om enskilt anspråk i anledning av brott en i grunden dispositiv tvist.

I fråga om rättegången är vidare rättegångsbalken tillämplig, om inte något annat följer av TF, YGL eller tillämpningslagen (11 kap. 3 § tillämpningslagen). För en skadeståndstalan som tas upp inom ramen för ett tryckfrihets- eller yttrandefrihetsmål innebär det att rättegångsbalkens bestämmelser om rättegången i tvistemål är tillämpliga (se bland annat 8 kap. 7 § samma lag).

En skadeståndstalan som förs i samband med ett åtal för ett tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott bedöms omfattas av det undantag för enskilda anspråk som föreslås i föregående avsnitt. Tryckfrihets- och yttrandefrihetsmålen kan dock som framgår ovan även innefatta prövning av civilrättsliga frågor som tas upp utan samband med ett åtal och som handläggs enligt civilprocessrättsliga regler. Sådana mål skulle kunna anses omfattas av direktivets bestämmelser och frågan är därmed om den nya lagens tillämpningsområde bör gälla vid handläggningen av dessa tryckfrihets- och yttrandefrihetsmål.

Av artikel 3 följer att direktivets bestämmelser inte behöver genomföras i förhållande till förmånligare nationella bestämmelser som ger ett effektivare processuellt skydd, vilket enligt skäl 21 omfattar bestämmelser som bygger på ett ansvarssystem till skydd för yttrande- och informationsfriheten. Skrivningarna i artikeln och skälet togs in på Sveriges initiativ i syfte att säkerställa att den svenska tryckfrihets- och yttrandefrihetsrättsliga regleringen inte påverkas negativt vid genomförande av direktivet.

Det svenska skyddssystemet vilar på ett antal grundprinciper som syftar till att ge ett särskilt starkt skydd för yttrandefriheten i tryckta skrifter och vissa andra typer av medier. Som berörs i avsnitt 4.2 gäller inom de områden som skyddas av TF och YGL den s.k. exklusivitetsprincipen, som innebär att TF respektive YGL har ställning som exklusiva straff- och processlagar i fråga om missbruk av tryck- och yttrandefriheten (1 kap. 9 § TF och 1 kap. 14 § YGL). Ett annat centralt inslag i skyddet är det särskilda ansvarssystem som innebär att bara en person kan hållas straff- och skadeståndsrättsligt ansvarig för innehållet i ett grundlagsskyddat medium, det s.k. ensamansvaret (8 kap. TF och 6 kap. YGL). Regleringen innebär att den ansvarige pekats ut i förväg enligt en särskild ansvarskedja, som i huvudregel utgår från den ansvarige utgivaren. Enskilda journalister

och andra som verkar under en ansvarig utgivare är alltså som utgångspunkt skyddade från straff- och skadeståndsrättsligt ansvar.

En betydande skillnad i förhållande till det ordinarie rättegångsförfarandet är att en jury ska delta i avgörandet av ett tryckfrihets- och yttrandefrihetsmål, om inte parterna är överens om att målet kan avgöras utan medverkan av jury (12 kap. 3 § TF och 10 kap. 1 § YGL). Skadestånd kan vidare endast dömas ut om den skrift eller det yttrande som kravet grundar sig på sig har innefattat ett tryckfrihets- eller yttrandefrihetsbrott (11 kap. 1 § TF och 9 kap. 1 § YGL), vilket i enlighet med vad som gäller för brottmål i allmänhet förutsätter att brottet styrks bortom rimligt tvivel. För fällande dom i tryckfrihets- och yttrandefrihetsmål krävs dessutom två tredjedelars majoritet i juryn (12 kap. 4 § TF och 10 kap. 1 §). För dessa måltyper tillämpas alltså både strängare omröstningsregler och högre beviskrav än vad som normalt gäller i tvistemål.

Även den inledande handläggningen skiljer sig från det ordinarie rättegångsförfarandet. Av 8 kap. tillämpningslagen framgår att det ska hållas en förberedande behandling som följer en särskild ordning. Vid den behandlingen ska rätten bland annat utreda om ett skadeståndsanspråk kan riktas mot svaranden enligt TF eller YGL (8 kap. 2 § tillämpningslagen). Den som inte omfattas av ansvarskedjan enligt TF respektive YGL kan inte åläggas något skadeståndsansvar, vilket alltså ska vara utrett i ett tidigt skede av handläggningen.

Vid bedömningen av om nationella bestämmelser utgör ett starkare skydd bör hänsyn tas till förfarandet i dess helhet. Den svenska regleringen är som framgår ovan utformad som ett särskilt ansvarssystem, som innefattar både särskilda materiella och processuella skyddsregler. Den bygger på en annan systematik än den som har valts för direktivet, som i stället innebär att tyngdpunkten har lagts på enskilda handläggningsåtgärder under rättegångsförfarandet. Denna skillnad i systematik innebär att de olika skyddssystemen kan vara svåra att förena, till exempel vad gäller kravet på juryprövning som sker vid en huvudförhandling i förhållande till direktivets bestämmelse om ogillande av en talan i ett tidigt skede av handläggningen (artikel 11). Den svenska regleringen ligger dessutom på grundlagsnivå, vilket innebär att anpassningar kan påverka svensk grundlag.

I TF och YGL finns som beskrivs ovan ett detaljerat skyddssystem för tryck- och yttrandefriheten, som alltså innefattar en särskild rättegångsordning. Regleringen har gällt under mycket lång tid och är sannolikt en huvudförklaring till varför rättsprocesser mot enskilda journalister och andra som verkar under det särskilda skyddet i princip inte förekommer i Sverige. Tryckfrihets- och yttrandefrihetsmålen är relativt få till antalet, vilket även det sannolikt beror på de trösklar i både materiellt och processuellt hänseende som gäller för dessa måltyper. Fällande domar i tryckfrihets- och yttrandefrihetsmål är också relativt ovanliga, vilket troligen kan förklaras med de höga beviskrav och särskilda omröstningsregler som gäller.

Den svenska ordningen synes alltså fungera mycket väl som ett skydd mot grundlösa rättsprocesser, vilket också stöds av att det förekommer så pass få mål av nu aktuell typ i Sverige. TF och YGL utgör därmed sådana förmånligare nationella bestämmelser som ger ett effektivare processuellt skydd avseende rätten till yttrande- och informationsfrihet än vad direktivets bestämmelser gör. För att det skyddet inte ska påverkas bör det svenska skyddssystemet undantas i sin helhet i förhållande till de nya bestämmelser som genomför direktivet. I den nya lagen bör det därför anges att den inte gäller vid handläggning av tryckfrihets- och yttrandefrihetsmål.

Deltagande i den offentliga debatten och andra definitioner (artikel 4)

EU-direktiv anger som nämns i avsnitt 5.1 vilket resultat som ska uppnås och lämnar åt medlemsstaterna att bestämma formen och tillvägagångssättet för genomförandet. Detta gäller även i förhållande till uttryck och definitioner som används i ett direktiv. Något krav på att dessa ska införas i nationella bestämmelser finns alltså inte. För att resultatet ska kunna uppnås är dock angeläget att de nationella bestämmelser som genomför direktivet får samma innebörd som enligt direktivet. Detta kan medföra att det i vissa fall kan finnas behov av att införa motsvarande definitioner i nationell rätt, särskilt om det finns risk för oklarheter eller missuppfattningar. Detta får bedömas från fall till fall.

Direktivet innehåller definitioner av centrala begrepp som återkommer i flera av direktivets bestämmelser. Dessa definitioner har betydelse för hur direktivet ska tolkas och tillämpas.

Begreppet deltagande i den offentliga debatten definieras i direktivet som varje yttrande eller aktivitet som utförs i samband med utövandet av grundläggande friheter och rättigheter i en fråga som är av allmänintresse (artikel 4.1). Sådana yttranden eller aktiviteter kan exempelvis bestå i publicering av journalistiska, politiska, akademiska, konstnärliga eller andra budskap, liksom deltagande i demonstrationer eller i offentliga utfrågningar (skäl 22). Uppräkningen av olika typer av yttranden och aktiviteter i direktivet är inte uttömmande och även andra typer av yttranden eller aktiviteter som sker i utövandet av grundläggande friheter och rättigheter kan alltså omfattas.

Med deltagande i den offentliga debatten avses även förberedande, stödjande eller bistående åtgärder som utförs av en närstående person eller en tredje part, om åtgärden har en direkt anknytning till någon annans deltagande i den offentliga debatten. En sådan åtgärd kan till exempel avse stöd från familjemedlemmar eller ett företag som tillhandahåller varor eller tjänster till den person som deltar i den offentliga debatten och som är den egentliga måltavlan för rättsprocessen (skäl 18 och 22).

I direktivet finns vidare en definition av vad som utgör en fråga av allmänintresse. Det definieras som varje fråga som allmänheten kan ha ett legitimt intresse av (artikel 4.2). Det kan avse frågor om grundläggande rättigheter, folkhälsa, säkerhet, miljö eller klimatet. Det kan även avse granskning av myndigheter och offentliga personer samt granskning av brottsanklagelser såsom till exempel korruption och ekonomisk brottslighet. Även i detta avseende är uppräkningsen i direktivet endast exemplifierande och även andra frågor kan omfattas, om allmänheten kan anses ha ett legitimt intresse av frågan. Ett sådant intresse anses dock inte föreligga om det enda syftet med yttrandet eller aktiviteten är att tillfredsställa allmänhetens nyfikenhet vad gäller en persons privatliv, alltså typiskt sett uppgifter som innebär spridande av rent skvaller (skäl 24).

Direktivet innehåller även en definition av begreppet rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt. Med sådant missbruk avses domstolsförfaranden som har som huvudsakligt syfte att förhindra, begränsa eller bestraffa deltagande i den offentliga debatten (artikel

4.3). Exempel på sådana syften kan vara att käranden (a) framställer anspråk med ett överdrivet högt tvistevärde, (b) inleder flera förfaranden mot samma svaranden, (c) hotar eller trakasserar svaranden eller (d) använder otillbörliga processtrategier såsom att förhåla domstolsförfarandet. Inte heller dessa exempel är uttömmande.

Definitionerna ovan ger alltså en närmare precisering av direktivets skyddsområde. Detta gäller särskilt begreppet deltagande i den offentliga debatten som avgränsar direktivets materiella tillämpningsområde och fastställer vilka typer av yttranden och aktiviteter som skyddas av direktivet. Yttranden eller aktiviteter som inte uppfyller definitionen faller med andra ord utanför skyddsområdet och omfattas inte av direktivet.

Begreppet deltagande i den offentliga debatten bör tas in i den nya lagen

Det kan konstateras att begreppet deltagande i den offentliga debatten inte förekommer i svensk lagstiftning. Närmast till hands ligger den begreppsbildning som används i den tryckfrihets- och yttrandefrihetsrättsliga regleringen. Den regleringen omfattar dock skydd för yttranden som förmedlas genom tryckta skrifter och vissa andra utpekade medieformer, vilket alltså utgör ett mer specifikt skyddsområde än det som följer av direktivet.

Eftersom begreppet saknar motsvarighet i svensk rätt och det har en central betydelse för att fastställa vilka yttrande och aktiviteter som skyddas bör begreppet tas in i nationell rätt. Att det tas in i svensk rätt har även den fördelen att det underlättar gränsdragningen till annan svensk lagstiftning, inte minst i förhållande till den tryckfrihets- och yttrandefrihetsrättsliga regleringen. Det är vidare lämpligt att ta in begreppet i den nya lagen för att säkerställa att den svenska regleringen får samma innebörd som följer av direktivet.

Mot bakgrund av vad som anförs ovan bör det i den nya lagen anges att den är tillämplig på mål som rör någons deltagande i den offentliga debatten. Den närmare innebörden av begreppet, som innefattar att deltagandet ska avse en fråga som är av allmänintresse, bör i sak motsvara det som framgår av artiklarna 4.1 och 4.2. Innebörden behöver dock inte anges i lagtexten utan bör i stället framgå genom en hänvisning till direktivet i författningskommentaren (se författningskommentaren till 1 § i den nya lagen).

Begreppet fråga av allmänintresse är ett led av definitionen av deltagande i den offentliga debatten och behöver därmed inte införas särskilt i den nya lagen.

När det gäller begreppet rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt har det inte på samma sätt betydelse för att avgränsa direktivets skyddsområde. Definitionen har i stället främst relevans för tillämpningen av direktivets bestämmelser om fördelning av rättegångskostnader och sanktioner (artiklarna 14 och 15). Som behandlas i avsnitt 5.6 finns sådana bestämmelser redan i svensk rätt. Dessa syftar på motsvarande sätt som direktivets bestämmelser till att hindra missbruk av rättegångsförfarandet. Något behov av att föra in det begreppet eller några ytterligare definitioner i svensk rätt bedöms inte finnas.

Frågor med gränsöverskridande följder (artikel 5)

Begreppet gränsöverskridande följder finns i flera artiklar i direktivet, bland annat i de inledande artiklarna som anger direktivets innehåll och tillämpningsområde (artiklarna 1 och 2). Den materiella innebörden av begreppet anges i artikel 5.

En fråga ska anses ha gränsöverskridande följder om inte båda parter har sin hemvist i den medlemsstat där talan väcks och alla andra faktorer som är relevanta för den berörda situationen är belägna endast i den medlemsstaten (artikel 5.1). Vidare anges i artikel 5.2 att hemvist ska fastställas i enlighet med Bryssel-I-förordningen. Enligt den förordningen ska lagen i den medlemsstat där talan väcks tillämpas för att bestämma en parts hemvist (artikel 62.1). Om en part däremot inte har hemvist i den medlemsstat där talan väcks ska, för att avgöra om parten har hemvist i en annan medlemsstat, lagen i den sistnämnda staten tillämpas (artikel 62.2).

Begreppet frågor med gränsöverskridande följder är en översättning från engelskans *cross-border implications*, vilket i andra unionsrättsakter har översatts till gränsöverskridande verkningar, se till exempel skäl 3 i den nämnda Bryssel-I-förordningen. Direktivets definition av gränsöverskridande följder saknar såvitt känt motsvarighet i andra unionsrättsakter på det processrättsliga området. I vissa unionsrättsakter definieras det gränsöverskridande elementet som tvister där åtminstone en av parterna har sin hemvist eller sin

vanliga vistelseort i en annan stat än den medlemsstat där den domstol vid vilken talan har väckts är belägen, se till exempel artikel 3.1 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1896/2006 av den 12 december 2006 om införande av ett europeiskt betalningsföreläggande. I Bryssel-I-förordningen och vissa andra unionsrättsakter finns inte någon uttrycklig definition av begreppet.

EU-domstolen har i mål som rör tillämpningen av Bryssel-I-förordningen slagit fast att tolkningen av det gränsöverskridande kravet bör harmoniseras för de unionsrättsakter som omfattas av området för civilrättsligt samarbete (se bland annat EU-domstolens dom *Parking och Interplastics*, C-267/19 och C-323/19, EU:C:2020:351, punkt 35). För att bedöma om tvisten ska anses gränsöverskridande krävs att det finns en anknytning till ett annat land. Domstolen har bedömt att en sådan anknytning kan föreligga även i situationer då båda parter har hemvist i samma medlemsstat (se bland annat domarna *Maletic*, C-478/12, EU:C:2013:735 punkterna 26–32, *FTI Touristik*, C-774/22, EU:C:2024:646, punkterna 23–30 och *Inkreal*, C-566/22, EU:C:2024:123, punkterna 18–25 och i dessa domar angiven praxis, se även Pålsson och Hellner, *Europeisk internationell civilprocessrätt* Bryssel-I-förordningen och Lugano-konventionen, (2023, version 1, JUNO, under avsnitt 3.3.1).

Begreppet gränsöverskridande följer som tagits in i direktivet innebär alltså att en tvist kan vara gränsöverskridande även när parterna har hemvist i samma medlemsstat, om det i tvisten förekommer minst en faktor som är relevant även utanför den medlemsstaten. Vad som utgör relevanta faktorer utvecklas dock inte närmare i direktivet. Det anges i stället att det ankommer på domstolen att fastställa sådana faktorer utifrån omständigheterna i varje enskilt mål och att det i synnerhet ska beaktas om flera förfaranden inletts i fler än en jurisdiktion (skäl 30).

Vad som i det konkreta fallet ska anses utgöra en relevant faktor har alltså lämnats relativt öppet i direktivet. Viss ledning för hur begreppet ska tolkas bör emellertid kunna hämtas från bland annat EU-domstolens rättspraxis avseende unionsrättsakter som omfattas av området för civilrättsligt samarbete. Vad som utgör relevanta faktorer för det gränsöverskridande momentet är något som ytterst får bedömas i rättstillämpningen.

Det bör anges i den nya lagen att den är tillämplig på tvistemål som avser en fråga med gränsöverskridande följder

Den nya lagen bör inte tillämpas på rent nationella tvister, utan i linje med vad som följer av direktivet bör lagens tillämpningsområde avgränsas till fall där det finns ett gränsöverskridande moment (se avsnitt 5.2). Avgränsningen bör uttryckligen framgå av lagen. En särskild fråga är vilket begrepp som ska användas i den svenska lagtexten. Ett alternativ som kan övervägas är att i lagtexten använda uttrycket gränsöverskridande tvister. Det används i andra unionsrättsakter, men förekommer å andra sidan inte i det aktuella direktivet. Begreppet förekommer endast i få fall i svensk författningstext, se till exempel 2 § rättshjälpsförordningen (1997:404). I svenska lagstiftningsärenden på närliggande rättsområden används även uttrycken gränsöverskridande fall respektive gränsöverskridande situationer. Det förekommer alltså olika uttryck både på EU- och nationell nivå, vilket kan öppna upp för olika tolkningar av begreppet. Med hänsyn till att direktivet innehåller en särskild definition av begreppet och för att i möjligaste mån säkerställa att begreppet ges samma tolkning i svensk rätt som det har enligt direktivet bedöms det lämpligast att låta lagtexten följa direktivets ordalydelse. I lagen bör det därför anges att den är tillämplig på tvistemål som avser en fråga med gränsöverskridande följder. Den närmare innebörden av begreppet bör i sak motsvara det som framgår av artikel 5 (se författningskommentaren till 1 § i den nya lagen).

5.4 Gemensamma regler om processuella skyddsåtgärder (kapitel II, artiklarna 6–10)

5.4.1 Ansökningar om processuella skyddsåtgärder (artikel 6)

Bedömning: Svensk rätt uppfyller direktivets krav i fråga om ansökningar om processuella skyddsåtgärder enligt artikel 6.

Skälen för bedömningen: Medlemsstaterna ska säkerställa att svaranden i den aktuella typen av tvister kan ansöka om de process-

uella skyddsåtgärder som föreskrivs i direktivet (artikel 6.1 a–c). Av detta följer att svaranden ska kunna ansöka om a) att käranden ställer säkerhet för rättegångskostnaderna enligt artikel 10, b) ogillande i ett tidigt skede av uppenbart ogrundade anspråk enligt artikel 11 och c) ersättning för sina rättegångskostnader och utdömande av sanktioner enligt artiklarna 14 och 15. Ansökan ska ske i enlighet med nationell rätt. Det är vidare upp till medlemsstaterna att bestämma om skyddsåtgärderna enligt punkterna b) och c) även ska få beslutas av en domstol *ex officio*, dvs. på eget initiativ (artikel 6.2).

Artikeln innebär att medlemsstaterna ska se till att de processuella skyddsåtgärderna som föreskrivs i direktivet ska finnas tillgängliga för fysiska eller juridiska personer mot vilka ett domstolsförfarande har inletts. Hänvisningen till nationell rätt i artikeln ger medlemsstaterna flexibilitet i fråga om hur bestämmelsen ska genomföras i den nationella lagstiftningen. Av skäl 32 framgår i linje med detta att det ankommer på nationell rätt att föreskriva eller behålla de specifika regler avseende förfarande, form och metoder för hur den domstol vid vilken talan väckts bör hantera ansökningar om processuella skyddsåtgärder.

Den typ av ansökningar som ska kunna göras enligt direktivet motsvarar i ett svenskt tvistemål sådana yrkanden och invändningar som en svarande kan framställa inom ramen för sin talan mot käromålet, till exempel ett processuellt yrkande om målets handläggning eller ett yrkande i sak om att käromålet ska ogillas eller att kärande ska åläggas att ersätta svarandens rättegångskostnader (jfr Ekelöf m.fl., *Rättegång*, Första häftet [2016, version 9, JUNO], s. 40 f.). Något separat ansökningsförfarande tillämpas alltså inte i ett svenskt tvistemål och något sådant förfarande krävs inte heller enligt direktivet.

När det gäller formerna för hur ett yrkande eller en invändning från svaranden ska framställas ger rättegångsbalken stor flexibilitet. Ett svaromål ska som huvudregel vara skriftligt, men kan om det med hänsyn till målets beskaffenhet bedöms lämpligare få avges muntligt vid ett sammanträde (42 kap. 9 § andra stycket RB). Vidare får förberedelsen av målet ske genom sammanträde, skriftlig handläggning eller annan handläggning, eller genom en kombination av dessa handläggningsformer (42 kap. 9 § första stycket RB). Hur målet ska handläggas är en fråga som ytterst beslutas av rätten, men yrkanden och invändningar från svaranden kan alltså tas upp på flera

olika sätt. En svarande har således möjlighet att inom ramen för sin talan framställa sådana yrkanden som följer av direktivet och svensk rätt uppfyller därmed kraven i artikel 6.1. Hur svensk rätt närmare uppfyller kraven i de specifika artiklarna som det hänvisas till, dvs. artiklarna 10, 11, 14 och 15, behandlas under respektive artikel (se avsnitt 5.4.5, 5.5.1, 5.6.1 och 5.6.2).

Det som anges i artikel 6.2 om att medlemsstaterna får föreskriva att rätten självant får vidta vissa processuella skyddsåtgärder är fakultativt för medlemsstaterna att införa. Det kan dock konstateras att en sådan möjlighet finns i svensk rätt i vissa fall, exempelvis när det gäller fråga om rättegångsförseelser enligt 9 kap. RB och möjligheten att ogilla en talan som är uppenbart ogrundad enligt 42 kap. 5 § första stycket samma balk (se avsnitt 5.5.1 och 5.6.2).

5.4.2 Påskyndad behandling av ansökningar om processuella skyddsåtgärder (artikel 7)

Förslag: En tvist där den nya lagen är tillämplig ska på yrkande av någon av parterna behandlas skyndsamt.

Skälen för förslaget

Direktivets krav på skyndsamhet i domstolens handläggning

Medlemsstaterna ska säkerställa att ansökningar om ställande av säkerhet och om ogillande i ett tidigt skede av uppenbart ogrundade anspråk behandlas på ett påskyndat sätt i enlighet med nationell rätt (artikel 7.1). Det ska ske med hänsyn till omständigheterna i målet, rätten till ett effektivt rättsmedel och rätten till en opartisk domstol. Även ansökningar om ersättning för rättegångskostnader och utdömande av sanktioner ska behandlas på ett påskyndat sätt, där så är möjligt (artikel 7.2).

I skälen anges att medlemsstaterna exempelvis kan fastställa tidsfrister eller införa en ordning som liknar förfaranden som finns för handläggning av provisoriska säkerhetsåtgärder (skäl 33). Vidare anges att medlemsstaterna i syfte att kunna slutföra förfarandet så snabbt som möjligt, bör sträva efter att en ansökan om de olika åtgärderna som föreskrivs i artikeln behandlas på ett påskyndat sätt.

Det inbegriper att använda befintliga förfaranden enligt nationell rätt för en påskyndad behandling.

Det bör införas ett krav på skyndsambet i den nya lagen

Vad gäller handläggningen av tvistemål har rätten en generell skyldighet att driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet (42 kap. 6 § tredje stycket RB). Bestämmelsen omfattar de olika handläggningsåtgärder som vidtas under förberedelsen, bland annat utifrån olika former av yrkanden från parterna. Bestämmelsen kan i sig anses utgöra ett sådant skyndsamhetskrav som föreskrivs i artikeln, inte minst med beaktande av att artikeln hänvisar till möjligheten att använda befintliga skyndsamhetskrav enligt nationell rätt.

Särskilda skyndsamhetskrav finns föreskrivet för vissa mål- och ärendetyper i allmän domstol, inte minst på straffrättens- och familjerättens område. Skyndsamhetskrav finns också i speciallagstiftningen och i vissa fall för dispositiva tvistemål. Skyndsamhetskrav kan förekomma i form av exempelvis tidsfrister, i fråga om att en viss handläggningsåtgärd ska vidas skyndsamt eller att målet eller ärendet ska handläggas skyndsamt. I sammanhanget kan nämnas att det gäller ett krav på skyndsamt behandling av tryckfrihets- och yttrandefrihetsmål enligt TF och YGL (14 kap. 3 § TF och 12 kap. 1 § YGL). Beträffande tvistemål finns ett skyndsamhetskrav i exempelvis den europeiska småmålsförordningen (Europaparlamentets och rådets förordning [EG] nr 861/2007 av den 11 juli 2007 om inrättande av ett europeiskt småmålsförfarande). I artikel 5 föreskrivs ett antal tidsfrister, bland annat att domstolen inom 14 dagar ska förelägga svaranden att inkomma med svaromål. När det gäller de dispositiva tvistemålen innehåller rättegångsbalken, utöver regleringen i 42 kap. 6 § tredje stycket, inga generella, uttryckliga bestämmelser om skyndsamt handläggning. Detta gäller även vid handläggning av yrkanden om säkerhetsåtgärder enligt 15 kap. RB. Sådana yrkanden handläggs dock i praktiken med skyndsamt av domstolarna. Om det är fara i dröjsmål kan rätten dessutom fatta ett intermistiskt, dvs. provisoriskt, beslut om till exempel kvarstad utan att höra motparten först (15 kap. 5 § tredje stycket RB).

Särskilda skyndsamhetskrav bör endast införas undantagsvis i svensk rätt (jfr till exempel betänkandet Mål och medel – särskilda åtgärder för vissa måltyper i domstol [SOU 2010:44] s 335–338). I det nu aktuella fallet bör dock beaktas att skyndsamhetskravet följer av ett internationellt åtagande i form av kravet i direktivets artikel 7. Det bedöms även i övrigt finnas skäl att införa ett särskilt skyndsamhetskrav i det här fallet. Som framgår av bakgrunden till direktivet är det angeläget att kunna stävja processer som kan medföra att granskning och debatt i frågor som är av allmänintresse hindras. Det handlar i grunden om att värna yttrande- och informationsfriheten. På motsvarande sätt som det finns skäl för det befintliga skyndsamhetskravet i tryckfrihets- och yttrandefrihetsmålen finns det skäl att ha ett skyndsamhetskrav även för de nu aktuella tvisterna. I och med att den aktuella typen av tvister bedöms förekomma endast i ett begränsat antal fall, bör ett skyndsamhetskrav inte negativt påverka handläggningen av övriga mål eller öka domstolarnas arbetsbelastning i någon nämnvärd omfattning.

Det saknas skäl att införa tidsfrister för olika handläggningsåtgärder, såsom är fallet enligt exempelvis småmålsförordningen. Ett alternativ är att införa ett skyndsamhetskrav för de åtgärder som anges i artikeln, det vill säga för en ansökan om ställande av säkerhet och i fråga om att ogilla talan i ett tidigt skede. Det bedöms dock vara mindre lämpligt att införa ett specifikt skyndsamhetskrav endast för dessa frågor. Det kan bland annat ifrågasättas vilken skillnad i praktiken ett sådant skyndsamhetskrav skulle få jämfört med hur frågorna annars skulle behandlas. Det bedöms i stället vara lämpligare att införa ett generellt skyndsamhetskrav för behandlingen av tvister som omfattas av den nya lagen. Det skulle garantera att tvisten som helhet handläggs skyndsamt. Det innebär alltså ett starkare skydd för den som utsätts för den aktuella typen av processer och att svensk rätt går längre än kravet i direktivets artikel 7.

Skyndsamhetskravets närmare utformning och innehåll

Skyndsamhetskravet bör till att börja med aktualiseras endast om förutsättningarna för tillämpningen av den nya lagen är uppfyllda, dvs. om tvisten rör någons deltagande i den offentliga debatten och om tvisten har gränsöverskridande följder (se avsnitt 5.3). I den

svenska översättningen av direktivet används begreppet påskyndad behandling, vilket bör motsvaras av det för svenska förhållanden vedertagna begreppet att tvisten ska behandlas skyndsamt.

En särskild fråga är om det ska krävas att en part begär att tvisten ska behandlas skyndsamt eller om så ska ske på rättens eget initiativ. Det bedöms inte finnas tillräckliga skäl för en reglering som innebär att rätten ska göra detta på eget initiativ. En sådan ordning skulle riskera att rätten behöver göra prövningen även när förutsättningarna visar sig inte vara uppfyllda och även om det inte begärs av någon av parterna. Det skulle alltså kunna leda till ökad arbetsbelastning i onödan för domstolen.

En ytterligare fråga är om endast svaranden eller om båda parter ska kunna framställa en begäran om skyndsamt behandling. Direktivet utgår i dess ordalydelse från att det är svaranden som ska kunna begära detta. I och med att direktivet är ett minimidirektiv är det inget som hindrar att svensk rätt föreskriver samma möjlighet för båda parter. Intresset av att behandla båda parter lika talar för att båda parterna ska kunna framställa en sådan begäran. En nackdel med en sådan ordning är att det kan riskera att skyndsamt behandling begärs slentrianmässigt i stämningsansökningar. I och med att det bedöms röra sig om ett begränsat antal fall bör denna risk inte vara särskilt stor och kunna hanteras av domstolarna. I de fall en kärande väcker talan av sådana okynnesskäl som anges i bakgrunden till direktivet, torde käranden inte heller ha något intresse av att begära en skyndsamt behandling av tvisten. Det ska därutöver beaktas att partsställningen kan ändras under handläggningens gång och möjligheten till bland annat fastställsetalan gör att det inte är givet om det är svaranden eller käranden som har störst intresse av en skyndsamt behandling. Möjligheten att begära skyndsamt behandling bör därför vara öppen för samtliga parter i processen.

5.4.3 Senare ändringar av anspråk eller åberopade omständigheter (artikel 8)

Bedömning: Svensk rätt uppfyller direktivets krav i fråga om ändringar av kärandens anspråk eller åberopade omständigheter enligt artikel 8.

Skälen för bedömningen: Av direktivet följer att medlemsstaterna i enlighet med nationell rätt ska säkerställa att ändringar av kändens anspråk eller återopade omständigheter, inbegripet återkallelse av ett anspråk, inte påverkar svarandens möjligheter att ansöka om de medel mot rättegångsmissbruk som föreskrivs i direktivets kapitel IV, dvs. ansökningar om ersättning för rättegångskostnader och sanktioner (artikel 8). I artikelns andra stycke finns en upplysning om att artikeln inte påverkar medlemsstaternas möjlighet att föreskriva att processuella skyddsåtgärder kan beslutas på eget initiativ av domstolen enligt artikel 6.2.

Regleringen i artikeln syftar till att förhindra att känden genom ändring eller återkallelse av talan berövar svaranden möjlighet att yrka ersättning för sin rättegångskostnad (skäl 34). I skälet anges att en sådan rättslig strategi i vissa medlemsstater kan leda till att svaranden inte får ersättning för sin rättegångskostnad.

En part som vill ha ersättning för sin rättegångskostnad ska enligt svensk rätt framställa ett yrkande om det senast innan handläggningen av målet avslutas (18 kap. 14 § RB). Av samma paragraf framgår att beslut i kostnadsfrågan ska meddelas när rätten avgör målet. Att en känd återkallar eller ändrar sin talan påverkar alltså inte svarandes rätt att få ett, i rätt tid, framställt kostnadsyrkande prövat i målet. En svarande har vidare under vissa förutsättningar rätt att få ett kostnadsyrkande prövat om rätten överväger att avgöra målet innan stämning har utfärdats, till exempel vid avskrivning på grund av återkallelse från känden. En sådan rätt föreligger om det har förekommit kontakt direkt mellan rätten och svaranden, exempelvis om svaranden själv har yttrat sig till rätten. I ett sådant fall ska svaranden ges möjlighet att yrka ersättning för sina rättegångskostnader innan rätten avgör målet (rättsfallet NJA 2014 s. 677).

Artikeln hänvisar vidare till att en återkallelse eller ändring av talan inte ska påverka möjligheten till sanktioner enligt artikel 15. Svensk rätt bedöms uppfylla direktivets krav på sanktioner genom bestämmelserna om straff för s.k. rättegångsförseelser i 9 kap. RB (se avsnitt 5.6.2). Den svenska regleringen avseende sådana förseelser är utformad som ett straffrättsligt ansvar och en part som gör sig skyldig till en sådan förseelse kan dömas till böter, se till exempel 9 kap. 1 § RB. Att döma en part för rättegångsförseelse i en pågående rättegång är en fråga som rätten får ta upp på eget initiativ och alltså inget som en part själv kan förhindra genom att exempelvis återkalla

eller ändra sin talan (20 kap. 1 § RB och Fitger m.fl., Rättegångsbalken [1 okt. 2024, JUNO], kommentaren under inledningen till 9 kap.). Som framgår av artikel 8.2 och skäl 34 ska artikeln inte hindra medlemsstaternas möjligheter att föreskriva att sådana processuella skyddsåtgärder kan vidtas på eget initiativ av domstolen.

Mot bakgrund av vad som anförs ovan bedöms svensk rätt uppfylla direktivets krav enligt artikel 8 avseende senare ändringar av karendens anspråk eller åberopade omständigheter.

5.4.4 Stöd till svaranden i domstolsförfarandet (artikel 9)

Bedömning: Svensk rätt uppfyller direktivets krav i fråga om stöd till svaranden i rättegången enligt artikel 9.

Skälen för bedömningen: Medlemsstaterna ska säkerställa att sammanslutningar, fackföreningar och andra liknande organisationer som har ett legitimt intresse av att försvara eller främja rättigheter för personer som deltar i den offentliga debatten, med svarandens godkännande, får tillhandahålla information eller ge annat stöd till svaranden inom ramen för rättegången (artikel 9). Detta ska säkerställas i enlighet med nationell rätt.

Syftet med regleringen i artikeln är att säkerställa att svaranden kan få stöd i rättegången från intresseorganisationer och andra aktörer med specialiserade sakkunskaper i fråga om denna typ av tvister. Som exempel anges att stödet kan bestå i att aktören tillhandahåller information av betydelse för målet, deltar i rättegången genom s.k. intervention eller ger någon annan form av stöd som följer av nationell rätt. Att stöd ska ges i enlighet med nationell rätt innebär att medlemsstaterna kan välja att tillämpa befintliga nationella regler som ger motsvarande stöd. Några nya stödformer behöver alltså inte införas. Av detta följer även att medlemsstater som inte uppställer krav på legitimt intresse för att tillåta stöd i rättegången inte heller behöver införa sådan kriterier (skäl 35). Vidare anges i skälet att det inte bör påverka befintliga möjligheter till att representera en part eller att intervensera enligt nationell rätt. Även i fråga om denna artikel innebär hänvisningarna till nationell rätt att det finns ett förhållandevis stort utrymme att anpassa

genomförandet av direktivet till vad som gäller enligt nationell processrätt.

Stöd till svaranden kan ges i flera olika former enligt befintliga svenska regler. Vid utförandet av sin talan har en part långtgående möjligheter att fritt välja sitt rättegångsombud och låta sig biträddas av ett ombud med särskilda sakkunskaper. Den som uppträder som rättegångsombud måste vara lämplig med hänsyn till redbarhet, insikter och tidigare verksamhet (12 kap. 1 § RB). Det finns inte några särskilda kvalifikationskrav, till exempel att ombudet ska vara advokat. Däremot gäller att endast fysiska personer kan vara rättegångsombud. Organisationer kan alltså inte uppträda som ombud i svenska rättegångar, men det finns inga hinder mot att en fysisk företrädare för en organisation agerar som rättegångsombud inför rätten. Det är exempelvis vanligt i arbetsrättsliga tvister att en arbetstagarorganisation som ofta har särskild kompetens inom det process- och arbetsrättsliga området. Utöver rättegångsombud finns även möjlighet för parten att anlita biträde vid utförande av sin talan (12 kap. 22 § RB). För biträde gäller i vissa delar vad som är stadgat för rättegångsombud, däremot krävs exempelvis inte någon fullmakt.

En annan möjlighet att föra in fackkunskaper i en rättegång är genom regleringen om s.k. sakkunniga i 40 kap. RB. En sakkunnig utgör en form av bevismedel som innebär att en expert anlitas och hörs i målet. Sakkunnigbevisning kan avges av fysiska och juridiska personer liksom av både offentliga och privata aktörer (40 kap. 1 § RB). I dispositiva tvistemål är det i regel parterna själva som anlitar sakkunniga (partssakkunnig), men på begäran av part kan en sådan även utses av rätten (domstolssakkunnig). Regleringen mellan de två typerna skiljer sig åt i vissa avseenden, främst genom att reglerna om partssakkunniga ger parter ett större utrymme att anlita egenvalda experter. Det ställs till exempel inget krav på att anlitandet av en partssakkunnig ska vara nödvändigt eller att det ska röra sig om en fråga som kräver särskild fackkunskap (40 kap. 19 § RB), vilket däremot krävs för att rätten ska kunna utse en domstolssakkunnig (40 kap. 1 § RB). Till skillnad från vad som gäller för domstolssakkunniga ställs det beträffande partssakkunniga vidare inte upp några särskilda kvalifikationskrav. Den som anlitar en partssakkunnig behöver inte heller höra rätten eller motparten innan en partsakkunnig anlitas. Sakkunnigbevisning tas i regel upp genom ett skrift-

ligt utlåtande som ska kommuniceras med motparten och det kan även hållas förhör med den sakkunnige (40 kap. 7 och 8 §§ RB).

I sammanhanget bör även nämnas att det av praxis följer att en annan aktör i vissa fall kan tillåtas att yttra sig i målet. Högsta domstolen har exempelvis tillåtit Institutet för mänskliga rättigheter att yttra sig i ett tvistemål i fråga om en viss talan kan tas upp till prövning. Institutet har i det fallet tillåtit att yttra sig med hänsyn till att institutet enligt lag ska främja de frågor om mänskliga rättigheter som var föremål för bedömning i det aktuella målet och eftersom innehållet i yttrandet rört beskrivningar av och synpunkter på rättsliga frågor som domstolen själv hade kunnat inhämta upplysningar om (Högsta domstolen beslut den 2 juli 2024 i mål Ö 7177-23).

I övrigt finns möjlighet för någon som inte är part i rättegången att genom intervention delta i rättegången på endera partens sida. För rätt till intervention krävs att den som vill intervensera visar sannolika skäl för påståendet att saken i målet rör dennes rätt (14 kap. 9 § RB).

I speciallagstiftningen förekommer särskilda talerätsregler för organisationer. Exempelvis finns en möjlighet för Diskrimineringsombudsmannen eller i vissa fall en ideell förening att föra talan för en enskild som medger det, se 6 kap. 2 § diskrimineringslagen (2008:567).

Enligt svensk rätt finns alltså möjlighet för en svarande att få stöd i rättegången från intresseorganisationer och andra aktörer genom regleringen om rättegångsombud, biträde och sakkunniga. Därutöver har svaranden i en tvistemålsprocess den mer allmänna möjligheten att åberopa vittnen till stöd för sin talan. Det finns vidare inga formella hinder i rättegångsbalken mot att svaranden ges mer allmänt stöd under rättegången, till exempel genom att en intresseorganisation närvarar vid offentliga sammanträden inför rätten eller genom att bistå svaranden med ett rättegångsombud eller finansiering av rättegångskostnader. Därutöver finns alltid rätten till intervention om saken rör den utomstående partens rätt. Något behov av att införa några nya stödformer bedöms således inte finnas och krävs inte heller enligt direktivet.

Sammanfattningsvis bedöms svensk rätt uppfylla direktivets krav enligt artikel 9 om stöd till svaranden i rättegången.

5.4.5 Ställande av säkerhet för rättegångskostnader (artikel 10)

Förslag: I en tvist enligt denna lag ska käranden ställa säkerhet för de rättegångskostnader som käranden kan bli skyldig att betala genom ett lagakraftäggande avgörande. Käranden ska ställa sådan säkerhet om svaranden yrkar det, och det finns särskilda skäl.

I fråga om ett yrkande om säkerhet ska 3 och 4 §§ lagen (1980:307) om skyldighet för utländska käranden att ställa säkerhet för rättegångskostnader tillämpas.

I den utsträckning det har avtalats i internationella överenskommelser som är bindande för Sverige, ska käranden vara befriad från skyldigheten att ställa säkerhet.

Skälen för förslaget

Direktivets krav på säkerhet

Av direktivet följer att medlemsstaterna, utan att det påverkar rätten till domstolsprövning, ska säkerställa att en domstol i en tvist som omfattas av direktivet kan ålägga käranden att ställa säkerhet för de beräknade rättegångskostnaderna i målet (artikel 10). Om det föreskrivs i nationell rätt får enligt samma artikel sådan säkerhet även omfatta svarandens krav på skadestånd med anledning av tvisten. Vad som utgör en ersättningsgill rättegångskostnad är något som bestäms enligt nationell rätt (artikel 14). Medlemsstaterna får vidare föreskriva att ett beslut om säkerhet får fattas av domstolen på eget initiativ (artikel 6.2).

Medlemsstaterna har ett förhållandevis stort handlingsutrymme att bestämma de närmare förutsättningarna för när säkerhet bör kunna beviljas. Säkerhet kan, om domstolen anser att det är lämpligt, till exempel beviljas om det finns omständigheter som tyder på att förfarandet utgör rättegångsmissbruk eller om det finns risk för att svaranden inte kommer att ersättas för sina kostnader. Hänsyn kan även tas till parternas ekonomiska situation eller andra liknande kriterier som fastställs i nationell rätt. Det lämnas vidare upp till medlemsstaterna att bestämma i vilket skede av förfarandet som ett sådant beslut ska kunna meddelas (skäl 36).

Bestämmelser om säkerhet för rättegångskostnader bör införas i den nya lagen

Utgångspunkten i svensk rätt är att en part i ett tvistemål inte har rätt till säkerhet för den fordran på ersättning för rättegångskostnader som processen kan leda till. Vardera parten står alltså enligt huvudregeln risken för motpartens oförmåga att betala. Avsteg från den huvudregeln finns i lagen (1980:307) om skyldighet för utländska käreande att ställa säkerhet för rättegångskostnader (säkerhetslagen).

Av säkerhetslagen följer att en utländsk medborgare som inte har hemvist här i landet eller en utländsk juridisk person som vill väcka talan vid svensk domstol mot en svensk medborgare, mot någon som har hemvist i Sverige eller mot en svensk juridisk person, på svarandens yrkande ska ställa säkerhet för de rättegångskostnader som käreanden genom ett lagakraftvägande avgörande i målet kan bli skyldig att betala (1 § första stycket). Med svenska medborgare och svenska juridiska personer likställs den som är medborgare eller har hemvist i ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES) och juridiska personer som har bildats enligt ett sådant lands lagstiftning (1 § tredje stycket).

Syftet med lagen och kravet på en utländsk käreande att ställa säkerhet är att skydda svaranden mot risken för att han eller hon inte ska få ersättning för sina rättegångskostnader, särskilt i fall där en svensk dom inte är verkställbar utomlands, se propositionen Skyldighet för utländska käreande att ställa säkerhet för rättegångskostnader (prop. 1996/97:159 s. 7).

När det gäller andra typer av säkerhetsåtgärder enligt svensk rätt finns för tvistemålen del regler om detta i 15 kap. rättegångsbalken. Av särskilt intresse är reglerna om kvarstad. Kvarstad har som huvudsyfte att säkerställa framtida verkställighet av en fordran och innebär att rätten på yrkande av en part kan förordna om kvarstad på så mycket av motpartens egendom att fordringen kan antas bli täckt vid utmätning. För ett beslut om kvarstad krävs att parten visar sannolika skäl för att han eller hon har en fordran som är eller kan antas bli föremål för rättegång eller prövning i annan liknande ordning. Dessutom krävs att det skäligen kan befaras att motparten genom att avvika, skaffa undan egendom eller förfara på annat sätt undandrar sig att betala skulden, s.k. sabotagerisk (15 kap. 1 § RB).

Av Högsta domstolens praxis följer dock att det inte är möjligt att besluta om kvarstad för en fordran på rättegångskostnader som avser det mål där yrkandet om kvarstad framställs (rättsfallet ”Alpha” NJA 2020 s. 753 p. 18).

Säkerhetslagen gäller endast i förhållande till en utländsk kärende och dess tillämplighet utgår från parternas hemvist när talan väcks, medan regleringen om säkerhet enligt direktivet gäller oberoende av parternas hemvist och således även när kärenden exempelvis har hemvist i en annan EU-medlemsstat. Säkerhet för rättegångskostnader kan inte heller beslutas med stöd av befintliga svenska regler om kvarstad. För att uppfylla direktivets krav behövs därför anpassningar i svensk rätt.

Av artikel 10 i direktivet följer att medlemsstaterna ska säkerställa att säkerhet för rättegångskostnader ska kunna krävas, utan att det påverkar rätten till tillgång till domstolsprövning. Frågan om att införa en ny reglering om säkerhet för rättegångskostnader och hur brett tillämpningsområdet för regleringen ska vara föranleder alltså frågor om förhållandet till rätten till domstolsprövning enligt bland annat artikel 6 i Europakonventionen. Vissa begränsningar i den rätten medges av konventionen men får inte leda till att själva kärnan i denna rätt skadas. En begränsning måste också ha ett legitimt syfte och det måste finnas en rimlig proportion mellan syftet och de åtgärder som vidtas (rättsfallet ”Klädestillverkaren i Bombay” NJA 2014 s. 669 p. 13 och där angiven praxis från Europadomstolen). I avgörandet har Högsta domstolen beträffande säkerhetslagen bedömt att det syfte som bär upp den lagen är legitimt och att den svenska regleringen är proportionerlig och ändamålsenlig för att uppnå syftet.

Direktivets reglering om säkerhet syftar till att skydda yttrande- och informationsfriheten vid grundlösa tvistemålsprocesser. Även detta får anses vara ett sådant legitimt syfte där kravet på säkerhet framstår som proportionerligt och ändamålsenligt för att uppnå syftet. Vikten av att skydda yttrande- och informationsfriheten och utrymmet för att ha processuella särregler i detta syfte återspeglas för svenska förhållanden bland annat av att vi har en särskild rättegångsordning för våra tryckfrihets- och yttrandefrihetsmål. Med hänsyn till bland annat den påverkan som frågan har för rätten till domstolsprövning, finns det dock skäl att avgränsa möjligheten att

ålägga en part säkerhet till att gälla sådana tvister som omfattas av direktivets skyddssyfte.

Mot bakgrund av det som ovan anförts finns det skäl att införa nya bestämmelser om säkerhet för att genomföra direktivets artikel 10. Bestämmelserna bör tas in i den nya lagen.

Närmare om hur regleringen om säkerhet bör utformas

En första förutsättning som bör framgå av bestämmelsen om säkerhet är att det ska vara fråga om en tvist enligt den nya lagen, alltså en tvist som rör någons deltagande i den offentliga debatten och som har gränsöverskridande följder. I säkerhetslagen finns bland annat bestämmelser om vad säkerheten ska bestå av liksom om handläggningen och prövningen av ett yrkande om säkerhet. Regleringen i säkerhetslagen är sedan länge inarbetad i svensk rätt. Utgångspunkten bör därför vara att de ytterligare bestämmelser som behövs för att genomföra direktivet utformas efter förebild från säkerhetslagens bestämmelser. En sådan utformning medges också av det utrymme som medlemsstaterna ges i direktivet för att bestämma de närmare förutsättningarna för när säkerhet bör kunna beslutas.

I enlighet med vad som gäller enligt säkerhetslagen bör säkerheten kunna täcka rättegångskostnaderna även i överinstans. I den nu aktuella bestämmelsen bör det i likhet med 1 § säkerhetslagen uttryckas på så sätt att käranden ska vara skyldig att ställa säkerhet för de kostnader som käranden genom ett lagakraftgående avgörande kan bli skyldig att betala.

När det gäller den närmare handläggningen bör det hänvisas till bestämmelserna i 3 och 4 §§ säkerhetslagen. Av dessa framgår bland annat att en säkerhet ska bestå av pant eller borgen och att den ska tas i förvar av domstolen eller av den som domstolen utser (3 §). Av samma bestämmelse framgår att säkerheten ska prövas av domstolen om den inte godkänns av svaranden. Av Högsta domstolens praxis följer att det vid en sådan prövning bör tas hänsyn till alla faktorer som är relevanta för bedömningen av vilka kostnader som svaranden kan antas få ersätta, till exempel målets komplexitet i sak och i rättsligt hänseende liksom tvistebeloppet och kostnaderna för bevisning. Beräkningen bör vidare ta sin utgångspunkt i att tvisten kommer att prövas i två instanser och beloppet bör fastställas med viss marginal

(rättsfallet ”Klädestillverkaren i Bombay” NJA 2014 s. 669 p. 6 och 7).

Ett yrkande om säkerhet enligt säkerhetslagen ska vidare framställas när svaranden första gången för talan i målet. Om yrkandet inte framställs inom denna tid förlorar svaranden sin rätt att framställa yrkandet, såvida svaranden inte haft en giltig ursäkt (laga förfall) för sin underlåtenhet. I sådant fall ska yrkandet framställas så snart det kan ske sedan förfallet upphörde (4 § första stycket).

Framställer svaranden ett yrkande om säkerhet i rätt tid ska domstolen enligt säkerhetslagen förelägga kändanden att inom viss tid ställa säkerhet, och om så inte sker eller om ställd säkerhet inte godtas av antingen svaranden eller domstolen ska kändandens talan avvisas (4 § andra stycket). Ett yrkande om säkerhet är därför att jämställa med en invändning om rättegångshinder (rättsfallet ”Tillräcklig säkerhet?” NJA 2017 s. 857 p. 2 och jfr 34 kap. 2 § RB). Följden av att kändanden inte ställer säkerhet eller att säkerheten inte anses tillräcklig enligt den nya lagen är alltså att talan får avvisas.

Till skillnad från vad som gäller enligt 2 § säkerhetslagen bör möjligheten att yrka säkerhet även finnas i genstämningsfallen. Säkerhetslagens bestämmelser utgår från att kändanden har utländskt hemvist och att det därför kan medföra verkställighetsproblem. Samma utgångspunkt finns inte i det nu aktuella fallet och av lika-behandlingsskäl är det motiverat att låta även genstämningsfallen omfattas av bestämmelsen.

Nästa fråga är om några ytterligare krav bör ställas upp för att en kändande ska vara skyldig att ställa säkerhet. Direktivet ger medlemsstaterna möjlighet att införa ytterligare krav, vilket bland annat åskådliggörs av de olika exempel på omständigheter som kan beaktas som anges i skälen (skäl 36). Grundpremissen för direktivet och den aktuella artikeln är att skydda en part som utsätts för en talan som kan utgöra rättegångsmissbruk. Det mest renodlade alternativet vore att inte uppställa något ytterligare krav. En sådan reglering skulle dock riskera att leda till att säkerhet krävs även i de fall kändandens talan inte har någon karaktär av rättegångsmissbruk och det heller inte finns sådana verkställighetssvårigheter som är fallet när säkerhetslagen tillämpas. Det kan därför finnas skäl att uppställa viss restriktivitet för möjligheten att kräva säkerhet av kändanden i den nu aktuella bestämmelsen. Det bedöms vidare finnas skäl att utforma bestämmelsen på så sätt att den ger rätten ett uttryckligt

utrymme att göra skälighetsbedömningar i de enskilda fallen, där bland annat rätten till domstolsprövning kan beaktas. Det bör därför införas ett ytterligare krav på att det ska finnas särskilda skäl för att rätten ska besluta att käranden ska ställa säkerhet. Vid den bedömningen kan exempelvis beaktas hur käranden har utfört sin talan, se närmare i författningskommentaren till 3 §.

Ett annat alternativ skulle kunna vara att uppställa ett krav på sabotagerisk vid beslut om säkerhet enligt den nya lagen, liknande det krav som gäller för beslut om kvarstad. En fördel med en sådan utformning är att prövningen då knyts till en vedertagen prövning om säkerhetsåtgärder. Mot en sådan lösning talar dock systematiska skäl. Att tillämpa samma kriterier för ställande av säkerhet för rättegångskostnader som för kvarstad riskerar att skapa en otydlighet mellan de olika typer av säkerhetsåtgärder som finns i svensk rätt. Det föranleder också frågor om huruvida andra bestämmelser om kvarstad borde införas i regleringen och hur de i så fall skulle överensstämja med artikel 10, exempelvis bestämmelsen i 15 kap. 6 § RB om att sökanden själv ska ställa säkerhet för skada som kan tillfogas motparten. Att införa ett krav på sabotagerisk bedöms därför inte vara lika lämpligt som att införa ett krav på särskilda skäl.

Det behövs inga anpassningar av svensk rätt i fråga om säkerhet för skadeståndsfordringar

I artikel 10 finns en fakultativ möjlighet för medlemsstaterna att låta käranden ställa säkerhet även för skadestånd. I fråga om säkerhet för skadestånd kan under vissa förutsättningar en part begära kvarstad för en sådan fordran (15 kap. 1 § RB). Kvarstad har som huvudsyfte att säkerställa framtida verkställighet och innebär att rätten på yrkande av en part kan förordna om kvarstad på så mycket av motpartens egendom att fordringen kan antas bli täckt vid utmätning.

Det finns alltså en möjlighet för parter i en svensk process att begära säkerhet för skadeståndsfordringar genom befintliga regler om kvarstad. Något behov av ytterligare möjligheter till säkerhet för sådana fordringar bedöms inte behövliga och att införa nya nationella regler om säkerhet för skadestånd krävs inte heller för att uppfylla direktivets krav i denna del.

Befrielse från skyldigheten att ställa säkerhet

I direktivet föreskrivs att det inte ska påverka tillämpningen av bilaterala och multilaterala konventioner och avtal mellan ett tredje-land och unionen eller en medlemsstat som ingåtts före ikraftträdandet (artikel 18). I den mån det har avtalats i internationella överenskommelser som är bindande för Sverige, är utländska parter befriade från skyldigheten att ställa säkerhet för rättegångskostnader (5 § säkerhetslagen). Detsamma bör gälla för den nu aktuella säkerhetsregleringen och en bestämmelse om detta bör tas in i den nya lagen. Information om vilka som är befriade från den skyldigheten finns i regeringens tillkännagivande (2018:193) om befrielse i vissa fall för utländska kärebande att ställa säkerhet för rättegångskostnader. Tillkännagivandet bör ersättas av ett nytt, där det upplyses om att befrielsen från att ställa säkerhet även gäller för säkerhet enligt den nu föreslagna lagen.

Förhållandet till andra artiklar i direktivet.

I artikel 6.1.a föreskrivs att svaranden ska kunna framställa yrkande om säkerhet enligt den nu aktuella artikel 10. Kravet uppfylls genom det som föreslås i detta avsnitt. Vidare följer av artikel 6.2 att medlemsstaterna får föreskriva att åtgärden ska kunna beslutas självmant av rätten. Någon sådan möjlighet bedöms det inte finnas skäl för att införa, utan säkerhet bör kunna beslutas först på yrkande av en svarandepart i enlighet med vad som gäller för ett yrkande om säkerhet enligt säkerhetslagen och ett yrkande om säkerhetsåtgärd enligt 15 kap. RB. Av direktivet följer vidare att en sådan ansökan ska kunna behandlas på ett påskyndat sätt (jfr artikel 6.1.a och 7). I enlighet med förslaget i avsnitt 5.4.2 kommer en part kunna ansöka om att tvisten, inbegripet yrkandet om säkerhet, ska behandlas skyndsamt.

5.5 Ogillande i ett tidigt skede av uppenbart ogrundade anspråk (kapitel III, artiklarna 11–13)

5.5.1 Ogillande i ett tidigt skede (artikel 11)

Bedömning: Svensk rätt uppfyller direktivets krav i fråga om möjligheten att ogilla ett anspråk med hänvisning till att det är uppenbart ogrundat enligt artikel 11.

Skälen för bedömningen: Medlemsstaterna ska enligt artikel 11 säkerställa att domstolar, efter lämplig prövning, får ogilla anspråk för att hindra offentlig debatt med hänvisning till att de är uppenbart ogrundade. Det ska ske i ett så tidigt skede som möjligt av förfarandet. Vidare framhålls att det ska ske i enlighet med nationell rätt. Av skälen i direktivet framgår bland annat att beslutet ska vara ett avgörande i sak (skäl 37). Det handlar alltså för svenska förhållanden inte om att avvisa en talan, utan om ett ogillande. Det framgår också att medlemsstaterna antingen kan anta nya regler eller tillämpa befintliga regler i nationell rätt så att domstolen kan besluta att ogilla uppenbart ogrundade anspråk så snart den har fått det underlag som krävs för att motivera beslutet. När det gäller tidsaspekten för beslutet anges i skälen att ett sådant beslut bör tas i ett så tidigt skede av förfarandet som möjligt, men att den tidpunkten kan inträffa när som helst under förfarandet. Det anges också särskilt att möjligheten att ogilla en talan i ett tidigt skede inte hindrar tillämpningen av nationella regler som gör det möjligt för nationella domstolar att bedöma huruvida en talan kan tas upp till prövning redan innan förfarandet inleds. Frågan om att ogilla en talan såsom uppenbart ogrundad bör handläggas skyndsamt, i enlighet med nationell rätt och med beaktande av de specifika omständigheterna i målet (skäl 38).

En viktig fråga beträffande tolkningen av artikeln är hänvisningen till nationell rätt. Hänvisningen till nationell rätt finns i en egen bisats i slutet av artikeln och omfattar därmed samtliga led i artikeln, det vill säga såväl att anspråket får ogillas efter lämplig prövning, begreppet uppenbart ogrundad och tidsaspekten att det ska ske i ett

så tidigt skede som möjligt av förfarandet. Detta är av vikt inte minst beträffande begreppet uppenbart ogrundat. Direktivet har inte någon självständig definition av begreppet, utan det ska uttryckligen bestämmas i enlighet med nationell rätt. Det är alltså inte fråga om något s.k. EU-autonomt begrepp. Detta är av särskild betydelse för svenskt vidkommande eftersom vi är ett av de länder som sedan tidigare har möjlighet att ogilla en talan såsom uppenbart ogrundad.

Enligt rättegångsbalken får rätten genast meddela dom i målet utan att utfärda stämning om kärandens framställning inte innefattar laga skäl för käromålet eller om det annars är uppenbart att detta är ogrundat (42 kap. 5 § första stycket RB). Svensk rätt uppfyller redan genom den bestämmelsen kravet i direktivet. Att domstolen självmant kan ogilla talan utan att stämning utfärdas innebär ett starkare skydd än det som direktivet föreskriver.

I det fall stämning utfärdas kan svaranden därutöver i svaromålet yrka att talan ska ogillas med hänvisning till att den är uppenbart ogrundad. Rätten har en skyldighet att driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet (42 kap. 6 § tredje stycket RB). Rätten har bland annat att ta ställning till om det behöver hållas sammanträde eller om förberedelsen ska ske genom skriftväxling eller annan handläggning (42 kap. 9 § första stycket RB). I det fall käranden efter ansökan om stämning underlåter att medverka i målet finns möjlighet för rätten att förelägga käranden att ange om talan vidhålls, vid påföljd av att en tredsakdom annars kan meddelas (42 kap. 11 § andra stycket RB). Ett mål kan avgöras på handlingarna, om huvudförhandling inte behövs med hänsyn till utredningen i målet och inte heller begärs av någon av parterna (42 kap. 18 § första stycket 5 RB). Även efter att stämning har utfärdats finns dessutom möjlighet för rätten att självmant bestämma att huvudförhandling ska hållas i förenklad form i omedelbart samband med förberedelsen, om saken är uppenbar (42 kap. 20 § andra stycket RB). Det finns således flera olika möjligheter för rätten att snabbt avgöra ett mål där svaranden yrkar att talan ska ogillas med hänsyn till att den är uppenbart ogrundad.

Svensk rätt uppfyller direktivets krav i fråga om möjligheten att ogilla ett anspråk med hänvisning till att det är uppenbart ogrundat, såväl genom möjligheten för rätten att självmant ogilla en talan innan stämning utfärdas som genom de olika möjligheter som står till buds att på svarandens yrkande ogilla en talan efter att stämning utfärdats.

Genom svarandens möjlighet att yrka att talan ska ogillas i de olika fall som nämns ovan uppfylls även kravet i artikel 6 om att svaranden ska ha möjlighet att ansöka om detta.

5.5.2 Bevisbörda och utveckling av anspråk (artikel 12)

Bedömning: Svensk rätt uppfyller direktivets krav i fråga om bevisbörda och utveckling av anspråk i enlighet med artikel 12.

Skälen för bedömningen: Av direktivet följer att bevisbördan för att visa att ett anspråk är välgrundat vilar på den som väcker talan (artikel 12.1). Vidare följer att medlemsstaterna, om en svarande ansöker om ogillande i ett tidigt skede, ska säkerställa att det ankommer på kändanden att utveckla de omständigheter som ligger till grund för kändandens anspråk, i syfte att ge domstolen möjlighet att bedöma om anspråket är uppenbart ogrundat (artikel 12.2).

I skälen till artikeln anges att det i enlighet med allmänna civilprocessrättsliga principer åvilar kändanden som framställer ett anspråk att bevisa att anspråket är välgrundat. Om en svarande har ansökt om ogillande i ett tidigt skede anges det vidare att det bör ankomma på kändanden att, i syfte att undvika ogillande i ett tidigt skede, utveckla de omständigheter som åberopas till grund för anspråket i åtminstone en sådan omfattning att det ger domstolen möjlighet att sluta sig till att anspråket inte är uppenbart ogrundat (skäl 39).

Regleringen i artikel 12.1 upplyser om den allmänna principen att det ligger på kändanden att visa att talan vilar på rättslig grund och har fog för sig. Artikeln medför inte någon uttrycklig skyldighet för medlemsstaterna, utan ger endast uttryck för en allmän princip (jfr till exempel formuleringen ”medlemsstaterna ska säkerställa” i artikel 12.2 och andra artiklar, som inte finns i artikel 12.1). Svensk rätt är under alla förhållande i överensstämmelse med det som artikeln ger uttryck för, dvs. att det ligger på kändanden att visa att det finns laga skäl för talan. Om kändandens framställning inte innefattar laga skäl för käromålet eller om det annars är uppenbart att detta är ogrundat, får rätten meddela dom i målet utan att stämning utfärdas (42 kap. 5 § RB). Det kan i det avseendet nämnas att uttryckliga bevisbörderegler är ovanliga i svensk rätt, särskilt på den allmänna

civilrättens område. Undantag i näraliggande lagstiftning finns i exempelvis 6 kap. 3 § diskrimineringslagen (2008:567) och 3 kap. 5 § lagen (2021:890) om skydd för personer som rapporterar om missförhållanden. Svensk rätt bygger i stället generellt sett på att frågor om bevisbördans placering avgörs i rättstillämpningen. Det saknas skäl att frångå den ordningen och krävs inte heller av direktivet i denna del.

Skyldigheterna i artikel 12.2 uppfylls för svensk del genom rättegångsbalkens bestämmelser om vad en stämningsansökan ska innehålla. Rättegångsbalken uppställer flera krav på hur kändan ska utforma sin talan redan i ansökan om stämning. En stämningsansökan ska innehålla bland annat ett bestämt yrkande, en utförlig redogörelse för de omständigheter som åberopas till grund för yrkandet och uppgift om de bevis som åberopas och vad som ska styrkas med varje bevis (42 kap. 2 § första stycket RB). Kravet på att lämna en utförlig redogörelse innebär att det material som presenteras i stämningsansökan måste vara så fullständigt att svaranden med ledning av det kan avge ett svaromål. Vidare ska redogörelsen vara så utförlig att den kan läggas till grund för en tredskodom mot svaranden, se propositionen om ett reformerat tingsrättsförfarande (prop. 1986/87:89 s. 189). Artikelns ordalydelse utgår från situationen att svaranden har yrkat att kändans talan ska ogillas och att det då ankommer på kändan att utveckla omständigheterna som ligger till grund för anspråket. Den svenska regleringen uppställer alltså det kravet på kändan redan i ansökan om stämning. Det hänger ihop med att det i svensk rätt finns möjlighet att genast meddela dom utan att utfärda stämning.

Om stämningsansökningen inte uppfyller ovannämnda krav eller i övrigt är ofullständig, ska rätten förelägga kändan att avhjälpa bristen (42 kap. 3 § RB). Följer kändan inte ett sådant föreläggande och bedöms ansökan vara så ofullständig att den inte utan väsentlig olägenhet kan läggas till grund för en rättegång, ska den avvisas (42 kap. 4 § RB). Om kändans framställning inte innefattar laga skäl för käromålet eller om det annars är uppenbart att detta är ogrundat, får rätten som berörts meddela dom i målet utan att stämning utfärdas (42 kap. 5 § RB).

Svensk rätt uppfyller därmed sammantaget direktivets krav enligt artikel 12.

5.5.3 Överklagande (artikel 13)

Bedömning: Svensk rätt uppfyller direktivets krav i fråga om överklagande enligt artikel 13.

Skälen för bedömningen: Medlemsstaterna ska säkerställa att beslut om att bifalla en ansökan om ogillande i ett tidigt skede enligt artikel 11 kan överklagas (artikel 13). Om det föreskrivs i nationell rätt får även beslut att avslå en ansökan överklagas (skäl 40).

Som framgår av avsnitt 5.5.1 bedöms svensk rätt uppfylla kraven om möjlighet till ogillande i ett tidigt skede i artikel 11 genom befintlig reglering för prövning av tvistemål, bland annat möjligheten för rätten att vid en uppenbart ogrundad talan meddela dom i målet utan att utfärda stämning. Även när rätten efter att stämning har utfärdats prövar om en talan ska ogillas eller inte sker det genom en dom. En dom innebär att ett käromål prövas i sak (17 kap. 1 § RB). Tvistemålsdomar får överklagas enligt 49 kap. 1 § RB.

Även rättens beslut som inte innefattar en prövning i sak får överklagas enligt rättegångsbalken (49 kap. 3 § första stycket RB). Så kan vara fallet om svaranden anser att kärandens talan är uppenbart ogrundad och begär att målet ska avgöras på handlingarna, men rätten inte efterkommer begäran. Som utgångspunkt gäller att beslut som inte är slutliga endast får överklagas i samband med överklagande av dom eller slutligt beslut i målet (49 kap. 3 § andra stycket RB). Vissa icke-slutliga beslut får emellertid överklagas under rättegången. Vilka beslut som får överklagas särskilt och formerna för ett överklagande regleras i 49 kap. RB.

Sammanfattningsvis är den svenska regleringen heltäckande beträffande möjligheten till överklagande, både vad gäller överklagande av dom och överklagande av beslut, och uppfyller direktivets krav i artikel 13.

5.6 Medel mot rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt (kapitel IV, artiklarna 14 och 15)

5.6.1 Rättegångskostnader (artikel 14)

Bedömning: Svensk rätt uppfyller direktivets krav i fråga om rättegångskostnader enligt artikel 14.

Skälen för bedömningen: Medlemsstaterna ska säkerställa att en kärande i en tvist som utgör rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt kan åläggas att bära samtliga typer av rättegångskostnader som kan ersättas enligt nationell rätt, inbegripet svarandens fulla kostnader för juridisk representation, såvida inte kostnaderna är orimliga (artikel 14.1). Om nationell rätt inte garanterar full ersättning för kostnaderna för juridisk representation utöver vad som anges i lagstadgade avgiftstabeller, ska medlemsstaterna säkerställa att sådana kostnader kan täckas fullt ut genom andra medel som är tillgängliga enligt nationell rätt (artikel 14.2). Med orimliga kostnader avses exempelvis att parten avtalat ett oproportionellt arvode med sitt ombud (skäl 41). Av nämnda skäl framgår vidare att domstolen bör fatta beslut om kostnader i enlighet med nationell rätt.

Ett viktigt begrepp för förståelsen av artikel 14 är definitionen i artikel 4.3 om vad som utgör rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt. Som behandlas i avsnitt 5.3 avses med det begreppet att käranden inleder ett domstolsförfarande i syfte att förhindra, begränsa eller bestraffa deltagande i den offentliga debatten. Indikatorer på rättegångsmissbruk kan vara att käranden framställer anspråk med ett överdrivet högt tvistevärde, inleder flera förfaranden mot samma svaranden, hotar eller trakasserar svaranden eller använder andra otillbörliga processtrategier såsom att förhala domstolsförfarandet (artikel 4.3 punkterna a–d). Ytterligare indikatorer tas upp i skäl 28 och avser bland annat att käranden återoppar ogrundade anspråk eller återkallar sin talan i ett sent skede av processen. De indikatorer som räknas upp i artikeln och skälen utgör endast exempel på omständigheter som kan beaktas vid bedömningen av

om det har förekommit ett missbruk av förfarandet som motiverar att käranden får bära kostnaderna. Som konstateras i avsnitt 5.1 är medlemsstaterna inte bundna av direktivets terminologi och systematik vid genomförandet, om det avsedda resultatet uppnås på något annat sätt.

Regler om fördelning av rättegångskostnader i dispositiva tvistemål, både de ordinära och de förenklade, finns i huvudsak i 18 kap. RB. Huvudregeln för båda dessa tvistemåltyper är att den tappande parten är skyldig att ersätta motpartens rättegångskostnad (18 kap. 1 § RB). En part anses tappande även när parten får sin talan avvisad och parten bär som utgångspunkt också kostnadsansvaret vid en återkallelse av dennes talan (18 kap. 5 § RB). I linje med huvudregeln gäller vidare att rätten kan besluta att vardera parten ska bära sina egna kostnader eller jämka kostnadsansvaret om parterna vinner ömsom eller om en parts yrkande får bifall endast delvis (18 kap. 4 § första stycket RB).

Från huvudregeln ovan finns dock flera avsteg i 18 kap. RB som ger rätten möjlighet att fördela kostnader på annat sätt, till exempel om det finns skäl för det med hänsyn till en parts agerande. Rätten kan exempelvis ålägga en vinnande part som inlett en onödig rättegång eller på annat sätt, uppsåtligen eller genom försummelse, orsakat en onödig rättegång att ersätta motpartens rättegångskostnad eller, om det finns skäl för det, bestämma att vardera parten ska bära sin egen kostnad (18 kap. 3 § första stycket RB). Bestämmelsen tar alltså sikte på processen som sådan och syftar till att beivra ett missbruk av rättegångsförfarandet som består i att en part inleder eller orsakar en onödig rättegång.

Rätten kan vidare ålägga ett kostnadsansvar med hänsyn till en parts processföring under rättegången. Om en part uteblir från rätten, inte följer ett föreläggande som rätten meddelat, framför påståenden eller invändningar som parten insett eller borde ha insett saknar fog eller på annat sätt genom vårdslöshet eller försummelse föranlett uppskov i målet eller annars vållat kostnader för motparten, kan rätten ålägga parten att ersätta sådana kostnader oavsett hur ansvaret för rättegångskostnaderna i övrigt ska fördelas (18 kap. 6 § RB). Exempel på sådan vårdslöshet eller försummelse kan vara att en part genom sitt agerande har förhalat rättegången med följd att en förhandling har behövts ställas in eller att parten orsakat motparten kostnader för bevisning genom ogrundade påståenden (NJA II 1943

s. 232). Bestämmelsens utformning innebär att rätten har möjlighet att beakta olika former av vårdslös eller försumlig processföring från en part, alltså ett agerande enligt de indikatorer som räknas upp i artikel 4.3. Vad som är avgörande för att ett kostnadsansvar enligt 18 kap. 6 § RB ska komma i fråga är att partens vårdslöshet eller försummelse har vållat uppskov i målet eller på annat sätt förorsakat motparten merkostnader.

Ersättningsskyldigheten enligt 18 kap. 3 och 6 §§ RB omfattar även ansvar för vårdslös eller försumlig processföring som en parts ställföreträdare eller ombud gör sig skyldig till (18 kap. 7 § RB). Svensk rätt ger i det avseendet alltså ett starkare skydd än vad som följer av direktivet.

När det gäller de kostnader som ersätts enligt svensk rätt är utgångspunkten i de ordinära tvistemålen att ersättningen för den vinnande parten fullt ut ska motsvara kostnaden för rättegångens förberedande och talans utförande, inklusive arvode till ombud eller biträde, om kostnaden varit skäligen påkallad för tillvaratagande av partens rätt (18 kap. 6 § RB). Även när en vinnande part endast har tappat i ringa mån får rätten tillerkänna parten full ersättning för kostnaderna, vilket exempelvis kan aktualiseras om käranden framställt ett överdrivet yrkande och endast får bifall till en mindre del av yrkandet (18 kap. 4 § första stycket RB). I en sådan situation kan alltså svaranden tillerkännas full ersättning för sina kostnader.

I de förenklade tvistemålen gäller dock vissa begränsningar i fråga om vilka rättegångskostnader som en part kan få ersättning för. Som ersättningsgilla kostnader i de målen räknas kostnader för rättslig rådgivning, ansökningsavgift, resa och uppehälle i samband med inställelse vid sammanträde, vittnesbevisning samt översättning av handlingar (18 kap. 8 a § andra stycket 1–5 RB). Enligt punkten 1 i det aktuella lagrummet kan ersättning för rättslig rådgivning, dvs. ombudskostnader, normalt endast utgå med ett belopp som motsvarar högst den ersättning som betalas för rådgivning enligt rätts-hjälpslagen (1996:1619) under en timme. Beloppstaket gäller per instans.

Att i nationell rätt föreskriva begränsningar av vilka typer av rättegångskostnader som en part kan få ersättning för är något som medges av direktivet (skäl 41). Som framgår av artikel 14.2 måste dock nationell rätt i fråga om ombudskostnader garantera full ersättning om det för dessa kostnader gäller begränsningar som följer av

lagstadgade avgiftstabeller. Sverige har inte en ordning med sådana avgiftstabeller som artikel 14.2 tar sikte på. Det kan dock inte uteslutas att beloppsbegränsningen som finns för de förenklade tvistemålen skulle kunna anses omfattas av artikeln.

Om en part har handlat på ett sådant sätt att bestämmelserna i 18 kap. 3 eller 6 § RB är tillämpliga, får de begränsningar som normalt gäller i ett förenklat tvistemål frångås (18 kap. 8 a § tredje stycket RB). I ett sådant fall ska i stället de allmänna reglerna i 18 kap. 8 § RB tillämpas. En part som gör sig skyldig till vårdslös eller försumlig processföring i ett förenklat tvistemål kan enligt svensk rätt alltså åläggas ett fullt kostnadsansvar för motpartens ombudskostnader och svensk rätt bedöms därmed förenlig med kraven i artikel 14.2.

Det kan i sammanhanget nämnas att de allmänna kostnadsreglerna i 18 kap. 8 § RB även kan bli tillämpliga om det finns skäl att besluta om byte av handlägningsform av målet, dvs. från ett förenklat till ett ordinärt tvistemål. Detta förutsätter att en part första gången han eller hon för talan i målet yrkar att allmänna regler ska tillämpas och i samband med det gör sannolikt att den bakomliggande tvisten rör ett högre värde eller att utgången annars är av synnerlig betydelse för bedömningen av andra föreliggande rättsförhållanden, den s.k. undantagsregeln (1 kap. 3 d § andra stycket RB). När det gäller ledet att den bakomliggande tvisten rör ett högre värde har Högsta domstolen uttalat att det inte är möjligt att beakta andra typer av värden än ekonomiska vid bedömningen av vilken handlägningsform som ska tillämpas (Högsta domstolens beslut den 27 december 2024 i mål Ö 6426-23, punkterna 35–40). I fråga om ledet att utgången annars är av synnerlig betydelse avses tvister där ett domstolsavgörande, utan att ha prejudikatintresse, har betydelse för ett stort antal likartade fall (punkten 16 i det berörda rättsfallet). Att tvisten aktualiserar frågor om exempelvis rättegångsmissbruk kan alltså i normalfallet inte i sig läggas till grund för beslut om byte av handlägningsform med stöd av undantagsregeln. Som berörs ovan bedöms dock svensk rätt i fråga om de förenklade tvistemålen uppfylla kraven enligt artikel 14 om full ersättning vid rättegångsmissbruk genom möjligheten för rätten att tillämpa de allmänna kostnadsreglerna vid vårdslös eller försumlig processföring (18 kap. 8 a § tredje stycket RB). Vid sådan processföring kan alltså

full ersättning utgå, oavsett vilken handlägningsform som tillämpats för tvisten.

I de fall som svarandens talan når framgång i ett ordinärt tvistemål har svaranden således, i enlighet med direktivets krav, rätt till full och skälig ersättning för sina rättegångskostnader, oavsett hur käranden har agerat i tvisten. Redan denna reglering bör täcka in de flesta fall då missbruk kan anses föreligga enligt de indikatorer som följer av direktivet, till exempel om missbruket bestått i att käranden väckt en ogrundad talan, framställt överdrivna anspråk eller återkallat sin talan i ett sent skede av förfarandet. Även i de situationer då svaranden anses ha tappat målet eller av annan anledning inte har rätt till ersättning med stöd av huvudregeln i 18 kap. 1 § RB, får rätten ålägga en vårdslös eller försumlig käranden ett särskilt kostnadsansvar. Vid ett sådant agerande kan även ett fullt kostnadsansvar åläggas i ett förenklat tvistemål. De svenska generella reglerna om rättegångskostnader är alltså heltäckande och uppnår det syfte som följer av artikel 14, dvs. att kostnadssanktionera missbruk av rättegångsförfarandet. Någon ny svensk reglering i fråga om rättegångskostnader behövs därmed inte för att uppfylla direktivets krav.

Det bör avslutningsvis även beröras att en part som vill ha ersättning för sin rättegångskostnad måste framställa ett yrkande om det senast innan handläggningen av målet avslutas (18 kap. 14 § RB). Av detta och av de grundläggande bestämmelserna om rätt till ersättning för rättegångskostnader i bland annat 18 kap. 1 § RB följer att en part har rätt att yrka ersättning för sina rättegångskostnader. Svensk rätt uppfyller alltså även kravet i artikel 6 om att svaranden ska ha möjlighet att ansöka om detta. Enligt svensk rätt kan rätten alltså inte besluta om ersättning för rättegångskostnader på eget initiativ, vilket är något som medlemsstaterna får föreskriva enligt artikel 6.2. Det saknas skäl att frångå den ordning som gäller enligt svensk rätt och det krävs inte heller enligt direktivet.

Sammanfattningsvis bedöms svensk rätt uppfylla direktivets krav i artikel 14.

5.6.2 Sanktioner eller andra lika effektiva lämpliga åtgärder (artikel 15)

Bedömning: Svensk rätt uppfyller direktivets krav i fråga om sanktioner eller andra lika effektiva lämpliga åtgärder enligt artikel 15.

Skälen för bedömningen: Medlemsstaterna ska säkerställa att domstolar får ålägga en part som inlett ett domstolsförfarande som utgör rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt effektiva, proportionella och avskräckande sanktioner eller andra lika effektiva lämpliga åtgärder, inbegripet betalning av ersättning för skada eller offentliggörande av domstolsavgörandet, om detta föreskrivs i nationell rätt (artikel 15).

När det gäller den sanktion eller åtgärd som fastställs i det enskilda fallet ska denna stå i proportion till missbrukets art och ske med beaktande av förfarandets potentiellt skadliga eller hämmande verkan på den offentliga debatten eller kändens ekonomiska situation. Om sanktionen utgörs av ett penningbelopp är det vidare upp till medlemsstaterna att bestämma hur dessa ska betalas ut, dvs. vem som beloppet ska betalas till (skäl 42).

Definitionen i artikel 4.3 om av vad som utgör rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt har alltså betydelse även för tillämpningen av artikel 15. På samma sätt som konstaterats beträffande artikel 14 behöver någon självständig definition av begreppet inte tas in i nationell rätt, om det avsedda resultatet uppnås på annat sätt. Som framgår av artikel 15 har medlemsstaterna vidare fått ett stort handlingsutrymme att bestämma den närmare utformningen av sanktioner eller andra lämpliga åtgärder vid rättegångsmissbruk. En sådan sanktion kan som framgår av skäl 42 exempelvis vara en reglering som innebär att en känd kan åläggas att betala ett penningbelopp på det sätt som medlemsstaten bestämmer.

Regler om s.k. rättegångsförseelser finns i 9 kap. RB. Som berörs i avsnitt 5.4.3 är regleringen utformad som ett straffrättsligt ansvar. Den övergripande bild som framträder av praxis är att svenska domstolar i större utsträckning tillämpar reglerna om fördelning av rättegångskostnader för att beivra missbruk av en part i stället för reglerna om rättegångsförseelser i 9 kap. 1–4 RB, även om det inte finns några formella hinder mot att reglerna tillämpas samtidigt på

en kärende som gör sig skyldig till missbruk av rättegångsförfarandet.

En part i tvistemål kan således dömas till böter om han eller hon orsakar en onödig rättegång (9 kap. 1 § RB). För ansvar enligt bestämmelsen krävs att parten väckt en talan som inte varit påkallad för tillvaratagande av partens rätt och att parten insett detta, vilket exempelvis kan vara fallet om parten med insikt väckt en ogrundad talan (NJA II 1943 s. 89 och Fitger m.fl., Rättegångsbalken [1 okt. 2024, JUNO], kommentaren till 9 kap. 1 §). En part kan vidare dömas till böter vid ett obefogat överklagande, dvs. om den fullföljda talan är uppenbart ogrundad (9 kap. 2 § RB). Böter kan även utdömas om en part försökt förhala rättegången genom påståenden eller invändningar som är uppenbart ogrundade eller genom innehållande av bevis eller någon annan otillbörlig åtgärd (9 kap. 3 § RB). Straffansvaret enligt nämnda bestämmelser gäller även för en parts ställföreträdare, ombud eller biträde (9 kap. 4 § RB). Om parten är en juridisk person kan alltså partens ställföreträdare straffas för förseelsen.

En fråga om att döma en part för rättegångsförseelse tas normalt upp på eget initiativ av rätten inom ramen för den rättegång där förseelsen begicks (20 kap. 1 § RB). Ansvarsfrågan kan även tas upp i ett separat brottmål genom att åklagare väcker åtal. Någon förundersökning är i sådant fall inte nödvändig och ett åtal kan dessutom väckas utan stämning (23 kap. 22 § och 45 kap. 2 § RB). En sådan handläggning kan exempelvis aktualiseras om rättegångsförseelsen innefattat brott av mer allvarlig beskaffenhet, till exempel hot eller ärekränkning (jfr Fitger m.fl., Rättegångsbalken [1 okt. 2024, JUNO], kommentaren under inledningen till 9 kap.).

De befintliga svenska reglerna om rättegångsförseelser är således generellt utformade och ger rätten utrymme att beakta olika former av missbruk från käranden. Svensk rätt bedöms därmed uppnå samma syfte som följer av artikel 15. Det framstår även i övrigt som lämpligt att låta rättegångsbalkens regler om rättegångsförseelser vara tillämpliga på de tvister som omfattas av direktivet, i stället för att införa en ny sanktionsform. Vidare är som konstaterats straffet för en rättegångsförseelse böter, dvs. ett penningbelopp som ska betalas till staten. Det utgör därmed en sådan typ av sanktion som kan tillämpas för att genomföra artikel 15. Frågan är då om ett sådant bötesstraff som följer av svensk rätt utgör en effektiv, proportionell

och avskräckande sanktion i enlighet med direktivets krav. Som förklaras i skäl 14 ska sanktionen stå i proportion till missbrukets art och ske med beaktande av förfarandets potentiellt skadliga eller hämmande verkan på den offentliga debatten eller kändens ekonomiska situation.

Den svenska regleringen utgör ett straffrättsligt ansvar, vilket kan jämföras med att artikel 15 som exempel på effektiva, proportionella och avskräckande sanktioner anger att det kan utgöras av betalning av ersättning för skada eller offentliggörande av domstolsavgörandet. En kriminalisering är mer betungade för den enskilde än nämnda sanktioner och den svenska regleringen bör därför redan på den grunden anses uppfylla direktivets krav i detta avseende.

När det gäller hur bötesbeloppet ska bestämmas regleras detta i brottsbalken. Bötesstraff döms ut i dagsböter eller, om brottet har ett lägre straffvärde än trettio dagsböter, i penningböter (25 kap. 1 § första stycket brottsbalken). Dagsböter ska bestämmas till ett antal av minst trettio och högst etthundrafemtio (25 kap. 1 § andra stycket brottsbalken). Vidare ska varje dagsbot fastställas till ett visst belopp på mellan femtio och ettusen kronor, efter vad som bedöms som skäligt med hänsyn till den tilltalades inkomst, förmögenhet, försörjningsskyldighet och ekonomiska förhållanden i övrigt (samma lagrum). Det innebär att ett straff på dagsböter kan bestämmas till ett totalbelopp på mellan 1 500 och 200 000 kronor. Penningböter ska bestämmas till lägst tvåhundra kronor och högst fyratusen kronor (25 kap. 3 § brottsbalken).

Straffvärdet för rättegångsförseelser torde typiskt sätt ligga i det lägre spannet för böter. Som framgår ovan ger dock den svenska bötesregleringen rätten ett stort utrymme att bestämma bötesstraffet utifrån en fri bedömning av gärningens straffvärde i det enskilda fallet. Vid allvarligare gärningar som ligger på dagsbotsnivå ska vidare vid beräkningen av bötesbeloppet hänsyn tas till partens ekonomiska förhållanden. En sådan reglering svarar väl mot att sanktionen enligt skäl 42 ska stå i proportion till missbrukets art och ske med beaktande av kändens ekonomiska situation. Den svenska regleringen om rättegångsförseelser bedöms därmed uppfylla direktivets krav på att vara en effektiv, proportionell och avskräckande sanktion.

Sammanfattningsvis bedöms svensk rätt uppfylla direktivets krav i artikel 15. Det finns inget hinder mot att en part uppmärksammar

rätten eller åklagaren på en rättegångsförseelse och inte heller i annat fall att parten gör en polisanmälan om förseelsen. Svensk rätt uppfyller alltså även kravet i artikel 6 om att svaranden ska ha möjlighet att ansöka om sanktioner.

5.7 Skydd mot domar som meddelats i tredjeland (kapitel V, artiklarna 16 och 17)

5.7.1 Skäl att vägra erkännande och verkställighet av domar som meddelats i tredjeland (artikel 16)

Bedömning: Artikel 16 föranleder inte några ändringar i svensk rätt.

Skälen för bedömningen: Medlemsstaterna ska säkerställa att erkännande och verkställighet av domar som meddelats i tredjeland ska vägras i vissa fall. Det gäller bland annat i de fall domen har meddelats mot en fysisk eller juridisk person med hemvist i en medlemsstat och det utländska förfarandet utgör rättegångsmissbruk enligt lagen i den medlemsstat där erkännande eller verkställighet begärs (artikel 16).

Av skälen i direktivet framgår att den aktuella typen av processer i tredjeländer kan medföra att personer som deltar i den offentliga debatten åläggs att betala orimligt höga skadestånd (skäl 43). Vidare anges i skälet att det är viktigt för demokratin och rätten till yttrande- och informationsfrihet att införa skydd mot rättegångsmissbruk i tredjeländer.

Det är upp till medlemsstaterna att avgöra på vilket sätt erkännande och verkställighet kan vägras. För de länder vars lagstiftning ger generell möjlighet att verkställa domar från tredjeländer kan det exempelvis vara fråga om att vägra med hänvisning till att det uppenbart strider mot grunderna för rättsordningen (ordre public) eller med stöd av en särskild vägransgrund (skäl 43).

För svensk del krävs en särskild föreskrift för att en utländsk dom ska kunna verkställas här (3 kap. 2 § utsökningsbalken). Sådana föreskrifter finns exempelvis i Bryssel-I-förordningen, Luganokonventionen och Haagkonventionen av den 2 juli 2019 om erkännande

och verkställighet av utländska domar på privaträttens område (se även lagen [2014:912] med kompletterande bestämmelser om domstols behörighet och om erkännande och internationell verkställighet av vissa avgöranden). Att en särskild föreskrift krävs gäller även beträffande erkännande av utländska domar, se till exempel propositionen om erkännande och verkställighet av österrikiska domar på privaträttens område (prop. 1982/83:117 s. 6 f.). Av direktivets artikel 18 framgår att det inte ska påverka tillämpningen av bilaterala och multilaterala konventioner och avtal mellan ett tredjeland och unionen eller en medlemsstat som ingåtts före direktivets ikraftträdande. De nämnda särskilda föreskrifterna som möjliggör erkännande och verkställighet av utländska domar i Sverige och som följer av internationella konventioner eller avtal omfattas alltså inte. I och med att det i övrigt inte finns någon lagfäst möjlighet att erkänna eller verkställa utländska domar i Sverige uppfyller Sverige kraven i artikeln. Artikeln föranleder således inte någon ändring i svensk rätt.

5.7.2 Domstols behörighet när det gäller förfaranden i tredjeland (artikel 17)

Förslag: Svensk domstol får ta upp en talan om ersättning för skada eller kostnader som har uppstått eller kan uppstå i samband med ett förfarande vid en domstol utanför Europeiska unionen, om talan vid den utländska domstolen

1. avser en parts deltagande i den offentliga debatten, och
2. förs av en käre med hemvist utanför Europeiska unionen mot en svarande med hemvist i Sverige.

En talan enligt första stycket får, förutom vid en domstol som är behörig enligt rättegångsbalken, väckas vid tingsrätten i den ort där svaranden i det utländska förfarandet har sin hemvist.

Bestämmelserna gäller inte om något annat följer av konventionen den 30 oktober 2007 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (Luganokonventionen).

Skälen för förslaget

Artikelns syfte och innehåll

Artikeln innehåller en särskild domsrättsregel som syftar till att säkerställa att de som blivit föremål för en talan i tredjeland som utgör rättegångsmissbruk ska ha tillgång till effektiva rättsmedel inom Europeiska unionen. Den syftar vidare till att verka avskräckande mot att föra sådana processer i tredjeländer mot fysiska och juridiska personer inom unionen.

Domsrättsregeln i artikel 17.1 avser förhållandet att en kärende med hemvist utanför unionen för en talan som utgör rättegångsmissbruk vid en domstol i tredjeland mot en fysisk eller juridisk person som har hemvist i en medlemsstat. Under dessa förhållanden ska den fysiska eller juridiska personen som har hemvist inom unionen kunna väcka talan vid domstol i sin egen hemvist om ersättning för de kostnader som uppstått i samband med förfarandet vid domstolen i det tredjelandet. I artikel 17.2 anges att medlemsstaterna får införa begränsningar i utövandet av domstolens behörighet i de fall processen i tredjelandet fortfarande pågår. Av skälen i direktivet förtydligas att den aktuella bestämmelsen inte avser tillämplig lag eller materiell rätt (skäl 44).

Domsrättsregler på förmögenhetsrättens område i svensk rätt

Frågan om domsrätt, dvs. domstols internationella behörighet, regleras på förmögenhetsrättens område till största del av Bryssel-I-förordningen och Luganokonventionen. Om svaranden inte har hemvist i en medlems- eller konventionsstat bestäms domstolarnas behörighet i varje medlems- eller konventionsstat i enlighet med den statens lag, förutom i vissa särskilt angivna fall (artikel 6.1 Bryssel-I-förordningen och artikel 4.1 Luganokonventionen). Särskilda forumregler som kan grunda svensk domsrätt enligt andra internationella konventioner finns inom exempelvis transporträtten, se till exempel 6 § lag (1969:12) om internationell vägtransport och 7 § lagen (2010:510) om lufttransporter. I 10 kap. RB finns svenska interna forumregler, dvs. regler som anger svenska domstolars lokala behörighet. Svensk domsrätt kan i vissa fall grundas även på de interna reglerna (se Bogdan, Svensk internationell privat- och pro-

cessrätt, JUNO version 9, s. 325, och resonemanget om huruvida svensk domstols internationella behörighet sker genom direkt tillämpning av reglerna eller per analogi).

Den forumregel som ligger närmast till hands i det nu aktuella fallet är den interna forumregeln rörande utomobligatoriskt skadestånd i 10 kap. 8 § RB (forum delicti). Den är dock inte ensamt tillräcklig för att säkerställa att svensk rätt uppfyller skyldigheten i direktivet. Det behöver därför införas en ny domsrättsregel för att genomföra artikel 17.

En ny domsrättsregel för talan om ersättning för skada eller kostnader som uppstått eller kan uppstå i ett förfarande i tredjeland

Av skälen i direktivet följer att bestämmelsen syftar till att avhålla parter med hemvist utanför Europeiska unionen att i tredjeland föra en talan som utgör rättegångsmissbruk mot en part med hemvist inom unionen. Den part med hemvist inom unionen som har blivit föremål för en sådan talan ska då kunna vara förvissad om att en domstol inom unionen är behörig att ta upp en talan om ersättning för kostnader som en sådan talan medför. Det praktiska tillämpningsområdet för bestämmelsen kan antas vara relativt begränsat. För en part med hemvist inom unionen som överväger att föra en sådan talan om ersättning för kostnader eller skada i tredjelandsprocessen är det viktigt att särskilt överväga frågor om lagval och vilken materiell rätt som är tillämplig i det enskilda fallet.

Även om det praktiska tillämpningsområdet kan vara begränsat fyller den aktuella bestämmelsen en viktig funktion i de enskilda fallen som den kan användas. Likt vad som framgår av skälen i direktivet har den också ett viktigt symbolvärde och kan verka avhållande för parter som överväger att föra en sådan talan som utgör rättegångsmissbruk mot en svensk part som utövat sin rätt att delta i den offentliga debatten.

En särskild fråga är hur bestämmelsen lämpligast bör utformas. Generellt sett är huvudregeln i förmögenhetsrättsliga mål att talan väcks vid domstol i den ort där svaranden har sin hemvist. Det finns dock ett antal exempel där käranden, likt vad som är fallet i artikel 17, har getts möjlighet att väcka talan vid en domstol i den ort där käranden har sin hemvist. Det är typiskt sett fall där käranden har bedömts vara särskilt skyddsvärd. Exempel på sådana bestämmelser

är möjligheten för en konsument att väcka talan mot en näringsidkare (10 kap. 8 a § RB). Vad gäller gränsöverskridande förhållanden finns särskilda domsrättsregler inom andra områden. Inom familjerättens område finns flera exempel där en kärande med hemvist i Sverige i vissa fall får väcka talan vid en domstol i sin egen hemvistort, se till exempel 2 § lagen (2019:234) om makars och sambors förmögenhetsförhållanden i internationella situationer och 2 § lagen (2018:1289) om adoption i internationella situationer. Inom andra områden har exempelvis en utstationerad arbetstagare rätt att väcka talan mot en arbetsgivare vid en domstol i den ort där arbetstagaren är eller har varit utstationerad, i stället för vid domstol i landet där svarande har sin hemvist (49 § lagen [1999:678] om utstationering av arbetstagare). Ett annat exempel på en specifik domsrättsregel i ett gränsöverskridande fall är möjligheten för en myndighet eller organisation i en annan EES-stat än Sverige att i vissa fall väcka talan i en svensk domstol för överträdelse av bestämmelser i direktiv på konsumenträttens område (2 § lagen [2000:1175] om talerätt för vissa utländska konsumentmyndigheter och konsumentorganisationer). De olika exemplen på särskilda domsrättsregler kan tjäna som förebild för utformningen av den nu aktuella bestämmelsen. Bestämmelsen behöver dock anpassas till de olika krav som följer av artikel 17.

Bestämmelsen behöver för det första ge uttryck för att det ska vara fråga om en part med hemvist i Sverige, som ska ha rätt att väcka talan mot en part med hemvist utanför unionen och med anledning av en talan som förs vid en domstol i tredjeland. Det bedöms inte vara lämpligt att utvidga bestämmelsens tillämpningsområde i detta avseende till andra fall än vad som uttryckligen följer av direktivet. Det skulle bland annat kunna riskera att skapa oklarhet i förhållande till andra domsrättsregler.

Nästa fråga att ta ställning till är om den svenska bestämmelsen till sin ordalydelse helt behöver stämma överens med det som står i artikeln om att det ska vara fråga om rättegångsmissbruk vid ett förfarande i tredjeland. I linje med hur den nya lagen i övrigt är utformad bör kvalifikationen bestå i att det ska vara fråga om en tvist som rör någons deltagande i den offentliga debatten. Att därutöver ställa upp ett krav på att det ska vara fråga om rättegångsmissbruk bedöms vara mindre lämpligt. Rätten skulle i ett sådant fall behöva ta ställning till frågan om det förekommit rättegångsmissbruk i den

utländska processen i samband med prövningen om rätten är behörig att ta upp målet. Frågan om huruvida det varit fråga om rättegångsmissbruk bör i stället vara något som hör till prövningen i sak, dvs. en omständighet som käranden i sak grundar sin talan på. En utformning av domsrättsregeln utan krav på att det ska vara fråga om rättegångsmissbruk kan säga ha ett vidare tillämpningsområde än kraven i artikel 17.1. Det finns därmed inget hinder mot att genomföra artikeln i svensk rätt på ett sådant sätt.

Domsrättsregeln bör vidare avse en talan om ersättning för skada eller kostnader som har uppstått i samband med förfarandet i tredjeland. I artikel 17.1 anges endast ersättning för kostnader. Av skäl 44 framgår dock att vad som avses är ersättning för kostnader och ersättning för skada som uppkommit eller kan förväntas uppkomma. I exempelvis Bryssel-I-förordningen anges beträffande skadestånd utanför avtalsförhållanden att talan får väckas vid domstolen i den ort där skadan inträffade eller kan inträffa. I 10 kap. 8 § RB anges att talan i anledning av skadegörande handling må väckas vid rätten i den ort, där handlingen företogs eller skadan uppkom. I dessa bestämmelser används alltså begreppet skada. För att tillämpningsområdet för den nu aktuella bestämmelsen inte ska riskera att tolkas mer begränsat än vad som är avsett bör således ersättning för skada uttryckligen ingå i bestämmelsen. Det medför fråga om begreppet ersättning för kostnader behöver ingå. Vad som utgör kostnader och vad som utgör skada kan vara beroende av vilken materiell lag som tillämpas och vad som tolkas in i respektive begrepp. Att inte ha med ersättning för kostnader i bestämmelsen skulle riskera att väcka frågor om huruvida den svenska bestämmelsen är helt i överensstämmelse med artikeln. Av dessa skäl bör den svenska bestämmelsen innehålla båda begreppen och utformas på så sätt att det ska avse en talan om ersättning för skada eller kostnader som uppstått eller kan uppstå i samband med den utländska processen.

Artikel 17.2 ger möjlighet att begränsa utövandet av domstolens behörighet medan processen fortfarande pågår i det tredjelandet. Det saknas skäl att införa någon sådan typ av begränsning. Det bör i stället vara upp till käranden att välja hur denne vill utforma sin talan och när den lämpligast bör väckas. Frågor som kan uppstå om exempelvis lis pendens hanteras lämpligast på sedvanligt sätt utan ytterligare särreglering.

Slutligen bör förhållandet till Luganokonventionen regleras. Av artikel 18 i direktivet framgår att direktivet inte ska påverka tillämpningen av konventioner som ingåtts före direktivets ikraftträdande. I och med att den nu aktuella bestämmelsen kommer att tillämpas på svarandeparter utanför Europeiska unionen kan den komma att träffa parter som har hemvist inom en stat som har tillträtt Luganokonventionen. Av Luganokonventionen följer att en talan som avser skadestånd utanför avtalsförhållanden kan väckas vid domstolen i den ort där skadan inträffade eller kan inträffa (artikel 5.3). Detta kan komma i strid med den nu aktuella domsrättsbestämmelsen som kan ge en part rätt att väcka talan vid domstol i sin egen hemvist, trots att någon skada inte har inträffat eller kan inträffa där. Det bör därför införas ett undantag för de fall som omfattas av Luganokonventionen.

5.8 Slutbestämmelser (kapitel VI, artiklarna 18–23)

5.8.1 Förhållande till bilaterala och multilaterala konventioner och avtal (artikel 18)

Bedömning: Förhållandet till bilaterala och multilaterala konventioner och avtal enligt artikel 18 medför inte några genomförandeåtgärder.

Skälen för bedömningen: Av artikel 18 framgår att direktivet inte påverkar tillämpningen av bilaterala och multilaterala konventioner och avtal mellan ett tredjeland och unionen eller en medlemsstat som ingåtts före den 6 maj 2024. En sådan konvention som omnämns särskilt är Luganokonventionen (skäl 45).

Artikel 18 syftar alltså till att säkerställa att direktivet inte kommer i konflikt med unionens eller medlemsstaternas åtaganden enligt bindande internationella avtal och konventioner som ingåtts i tiden före direktivets ikraftträdande. Direktivet behöver således inte genomföras i förhållande till sådana avtal och konventioner.

Sverige är bundet av internationella avtal och konventioner i fråga om säkerhet för rättegångskostnader (artikel 10), erkännande och verkställighet av domar (artikel 16) och domstols behörighet (artikel

17) genom bland annat vår bundenhet till Luganokonventionen. Att direktivet inte ska genomföras i förhållande till dessa avtal och konventioner behandlas i avsnitten vid respektive artikel (se avsnitt 5.4.5, 5.7.1 och 5.7.2). Den aktuella artikeln medför i övrigt inte några genomförandeåtgärder för svensk del.

5.8.2 Information och transparens, insamling av uppgifter och slutbestämmelser (artiklarna 19–23)

Bedömning: Artiklarna föranleder inte några författningsändringar.

Skälen för bedömningen

Information och transparens (artikel 19)

Medlemsstaterna ska säkerställa att den som deltar i den offentliga debatten och som avses i artikel 6 har tillgång, där så är lämpligt, till information om tillgängliga processuella skyddsåtgärder och medel samt om befintliga stödåtgärder såsom rättshjälp och ekonomiskt och psykologiskt stöd, om det finns tillgängligt. Sådan information ska omfatta all tillgänglig information om medvetandehöjande kampanjer, i lämpliga fall i samarbete med relevanta organisationer i det civila samhället och andra aktörer. Informationen ska vidare tillhandahållas på ett enda ställe i ett lättillgängligt format via en lämplig kanal, såsom ett informationscentrum, en befintlig kontaktpunkt eller en elektronisk portal, inbegripet den europeiska e-juridikportalen (artikel 19.1). Även kommissionens rekommendation innehåller en uppmaning till medlemsstaterna att inrätta en nationell kontaktpunkt där information om rättigheter och stöd finns samlad på ett ställe ([EU] 2022/758, punkten 18).

Artikel 19.1 slår fast en skyldighet för medlemsstaterna att tillhandahålla tillgänglig information om processuella skyddsåtgärder och befintliga stödformer samt att säkerställa att informationen finns samlad på ett enda ställe, en s.k. one-stop shop (skäl 46). Det följer således ingen skyldighet för medlemsstaterna att införa nya stödformer eller att tillhandahålla information som inte finns tillgänglig på nationell nivå.

Med anledning av bland annat kommissionens ovan omnämnda rekommendation om att inrätta en nationell kontaktpunkt beslutade regeringen i maj 2024 att bevilja Brottsofferjouren Sverige medel för att bygga upp en nationell kontaktpunkt för journalister som behöver stöd eller skydd med anledning av utsatthet som en följd av sin yrkesutövning (Ku2024/00568). Medlen ska användas för att bygga upp kompetens om de särskilda behov journalister har av stöd eller skydd till följd av den utsatthet som är förknippad med yrkesutövningen. Medlen ska också användas för att öka Brottsofferjourens kunskap om befintliga offentliga eller privata stödfunktioner och vilka åtgärder som kan svara mot journalisternas behov. Information om den nationella kontaktpunkten ska spridas till yrkesverksamma journalister, inklusive frilansande journalister, och andra relevanta aktörer. Genom den nationella kontaktpunkten kan journalister ges samlad information om rättigheter och stöd i de frågor som omfattas av direktivet. Kontaktpunktens uppgifter tar särskilt sikte på journalister, men den informationen som kommer att göras tillgänglig via kontaktpunkten lär i många fall vara relevant även för andra som deltar i den offentliga debatten.

Som konstaterats följer ingen skyldighet för medlemsstaterna att införa nya stödformer eller tillhandahålla information som inte redan finns tillgänglig på nationell nivå. Genom den kontaktpunkt som Brottsofferjouren har fått medel för att inrätta bedöms därmed Sverige uppfylla kraven enligt både artikel 19.1 och kommissionens rekommendation om att information om rättigheter och stöd ska finnas tillgänglig på ett enda ställe. Därutöver kan nämnas att information om processuella rättigheter och annan generell information om det svenska tvistemålsförfarandet finns både på den s.k. e-juridikportalen och på Sveriges Domstolars hemsida.

Medlemsstaterna ska vidare enligt artikel 19.2 säkerställa att rättshjälp i gränsöverskridande civilrättsliga förfaranden tillhandahålls i enlighet med rådets direktiv 2003/8/EG av den 27 januari 2003 om förbättring av möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister genom fastställande av gemensamma minimiregler för rättshjälp i sådana tvister (rättshjälpsdirektivet). Artikeln innehåller inga nya skyldigheter för medlemsstaterna, utan är en upplysningsbestämmelse om medlemsstaternas skyldigheter att tillhandahålla rättshjälp i gränsöverskridande situationer i enlighet med rättshjälpsdirektivet. Direktivet har i svensk rätt genomförts genom

propositionen Rättshjälp i gränsöverskridande rättsliga angelägenheter (prop. 2003/04:87), som resulterade i att särskilda bestämmelser om rättshjälp i gränsöverskridande situationer togs in i rättshjälpslagen (22 a–22 d §§). Dessa kompletteras av bestämmelser i rättshjälpsförordningen (1997:404), som bland annat reglerar hur rättshjälpsansökningar ska göras och behöriga myndigheter för sådana ansökningar (11 a–11 d §§). Information om rättshjälp i gränsöverskridande situationer finns på e-juridikportalen, bland annat med länkar till formulär för ansökan om rättshjälp och information om behöriga myndigheter. Information om rättshjälp i nationella tvister finns på Sveriges Domstolars hemsida. Svensk rätt bedöms därmed uppfylla kraven enligt artikel 19.2.

Medlemsstaterna ska slutligen enligt artikel 19.3, i ett lättillgängligt elektroniskt format, offentliggöra varje slutligt avgörande som meddelas av nationella överrätter eller av högsta instans med avseende på förfaranden som omfattas av direktivet, i enlighet med nationell rätt. Offentliggörandet ska respektera unionsrätt och nationell rätt i fråga om skydd av personuppgifter, men kan ske via lämpliga kanaler såsom befintliga rättsliga databaser eller den europeiska e-juridikportalen (skäl 47).

I rättsinformationsförordningen (1999:175) finns bestämmelser om vad som ska ingå i det svenska rättsinformationssystemet, dvs. vilken rättsinformation som ska tillhandahållas i elektronisk form (1 §). Av förordningen följer att rättsinformationssystemet ska innehålla uppgifter om vägledande avgöranden från vissa domstolsinstanser, bland annat Högsta domstolen och hovrätterna som är de överinstanser som primärt handlägger sådana civilrättsliga tvister som omfattas av direktivet (6 §). Domstolarna prövar själva om ett avgörande är att bedöma som vägledande. Avgörandena publiceras i en rättsdatabas som är tillgänglig på Sveriges Domstolars hemsida och på webbplatsen lagrummet.se, som administreras och hålls löpande uppdaterad av Domstolsverket.

Nationella avgöranden publiceras även i viss utsträckning av domstolarna själva. Högsta domstolen publicerar vägledande domar och beslut samt information om mål som fått prövningstillstånd på Sveriges Domstolars hemsida. Referat av Högsta domstolens avgöranden publiceras även i Nytt Juridiskt Arkiv (NJA). Hovrätterna publicerar referat av de avgöranden som de själva bedömer vara av

mer allmänt intresse i rättsfallssamlingen Rättsfall från hovrätterna (RH).

Kravet enligt artikel 19.3 på att varje slutligt avgörande ska offentliggöras får anses omfatta avgöranden där det skett en prövning i sak och alltså inte domstolarnas beslut om avskrivning eller att inte bevilja prövningstillstånd. Som konstateras ovan publiceras sådana avgöranden bland annat i rättsdatabasen för vägledande avgöranden och på Sveriges Domstolars hemsida. Svensk rätt bedöms därmed även uppfylla kraven i artikel 19.3.

Insamling av uppgifter (artikel 20)

Artikeln är en standardartikel i många civilrättsliga direktiv och innebär ett administrativt krav på medlemsstaterna att lämna uppgifter till kommissionen om tillämpningen av direktivets bestämmelser. Kravet gäller i den utsträckning som uppgifterna finns tillgängliga. En uppmaning till medlemsstaterna om att samla in uppgifter om förekomsten av denna typ av processer finns även i kommissionens rekommendation (punkten 44).

Rapportering till kommissionen sker vanligtvis på statistiskt underlag som inhämtas från Domstolsverket. För att underlätta sådan statistikinsamling skulle Domstolsverket exempelvis kunna införa en ny målkod för de nu aktuella tvisterna i det digitala mål- och ärendehanteringssystemet.

Översyn, införlivande och ikraftträdande (artiklarna 21–23)

Artiklarna är av standardkaraktär och medför inte i sig några författningsändringar.

6 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Förslag: Författningsändringarna ska träda i kraft den 1 maj 2026.

Bedömning: Det behövs inte några övergångsbestämmelser.

Skälen för förslaget och bedömningen: Av artikel 22.1 följer att medlemsstaterna senast den 7 maj 2026 ska sätta i kraft de bestämmelser i lagar och andra författningar som är nödvändiga för att genomföra direktivet. Den föreslagna nya lagen bör därför träda i kraft den 1 maj 2026.

När det gäller processrättslig lagstiftning är huvudregeln att nya regler blir tillämpliga omedelbart. Det innebär att reglerna ska tillämpas på varje processuell företeelse som inträffar efter det att regleringen har trätt i kraft. Den nya lagen innehåller endast processrättsliga bestämmelser och det saknas anledning att frångå huvudregeln. Några övergångsbestämmelser behövs därför inte.

I fråga om ställande av säkerhet för rättegångskostnader gäller att ett sådant yrkande enligt den nya lagen ska framställas första gången svaranden för talan i målet. I mål där svaranden redan har ingått i svaromål när lagen träder i kraft kommer käranden alltså inte att kunna åläggas att ställa säkerhet för rättegångskostnader.

7 Konsekvenser

Bedömning: Den nya lagen innebär ett stärkt skydd för yttrande- och informationsfriheten. Lagen bedöms även bidra till en effektivare handläggning av oseriösa tvister på det aktuella området.

Förslagen bedöms inte medföra några kostnadsökningar för staten.

Skälen för bedömningen: Genom den nya lagen införs nya processuella skyddsregler som, tillsammans med befintliga regler, kommer att bidra till att stävja att tvistemålsförfarandet missbrukas i syfte att hindra deltagande i den offentliga debatten. Lagen kommer därmed att medföra ett stärkt skydd för journalister och andra som utövar sin yttrande- och informationsfrihet, både när det sker inom och utanför EU.

Den nya lagen innebär att nya handläggningsregler för dispositiva tvistemål införs och förslagen berör därmed de allmänna domstolarna och övriga aktörer i tvistemålsförfarandet. Förslagen innebär att domstolarna får nya verktyg för att hantera potentiellt oseriösa tvister på det aktuella området. Förslagen bör därmed kunna bidra till en effektivare handläggning av sådana tvister, med tids- och arbetsvinster för såväl domstolarna som övriga aktörer.

Förslaget i den nya lagen som innebär att säkerhet ska ställas för rättegångskostnader kan i viss mån påverka enskildas tillgång till domstolsprövning. Som utvecklas i avsnitt 5.4.5 bedöms förslaget vara proportionerligt och ändamålsenligt för att uppnå syftet att skydda yttrande- och informationsfriheten. Frågan om säkerhet bedöms bli aktuell endast i ett fåtal fall. Detsamma gäller förslaget att en part kan begära att tvisten behandlas skyndsamt. Det ska härvid understrykas att även om de processuella åtgärderna kan förväntas användas endast i begränsad utsträckning, så har de en

viktig avskräckande effekt och kan därutöver vara av stor betydelse i de fallen som de används.

Förslaget om en ny behörighetsgrund vid talan om ersättning avseende förfaranden i tredjeland kan medföra att nya mål behöver handläggas av domstolarna. Det bedöms dock bli fråga om ett högst begränsat antal nya mål. Förslagen i övrigt bedöms inte leda till någon ökad måltillströmning eller någon större arbetsbelastning för domstolarna. Förslaget om att kändanden kan åläggas att ställa säkerhet för rättegångskostnader kan tvärtom medföra att parter överhuvudtaget avstår från att väcka en oseriös talan och därmed minska antalet av sådana tvister.

Möjligheten för Domstolsverket att samla in uppgifter som anges i avsnitt 5.8.2 kan medföra vissa marginella arbetskostnader för myndigheten. Den nya lagen kan även aktualisera ett visst behov av utbildningsinsatser för främst domare som ska tillämpa de nya reglerna. De begränsade kostnadsökningar som kan uppkomma för Domstolsverket bedöms kunna rymmas inom befintliga ekonomiska ramar för Sveriges Domstolar.

Förslagen bedöms inte påverka jämställdheten mellan kvinnor och män eller ha några konsekvenser för möjligheten att nå de integrationspolitiska målen. Förslagen bedöms inte heller medföra några konsekvenser för miljön, för kommuner eller regioner eller för några andra områden som bör redovisas.

8 Författningskommentar

Förslag till lag om skydd för deltagande i den offentliga debatten

Lagens tillämpningsområde

1 § Denna lag gäller vid handläggning av tvistemål där förlikning om saken är tillåten, om tvisten rör någons deltagande i den offentliga debatten och tvisten har gränsöverskridande följder.

Paragrafen anger lagens tillämpningsområde. Övervägandena finns i avsnitt 5.2 och 5.3.

Lagen genomför Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2024/1069 om skydd för personer som deltar i den offentliga debatten mot uppenbart ogrundade anspråk eller rättegångsmissbruk (strategiska rättsprocesser för att hindra offentlig debatt). Lagen tillämpas i de tvistemål där förutsättningarna i paragrafen är uppfyllda. Den är endast tillämplig på tvistemål där förlikning om saken är tillåten (dispositiva tvistemål).

Tvisten ska röra någons deltagande i den offentliga debatten. Vad som menas med deltagande i den offentliga debatten framgår av artikel 4.1 i direktivet. Det handlar om uttalanden som görs i samband med utövande av yttrandefriheten och som rör en fråga av allmänintresse. Tvisten i målet ska ha ett samband med detta. Det kan typiskt sett handla om ett skadeståndsanspråk för förtal med anledning av vad någon har skrivit eller uttalat i offentligheten. Yttranden i privata sammanhang omfattas alltså inte. Vad som utgör en fråga av allmänintresse framgår av artikel 4.2 i direktivet.

Vidare ska tvisten ha gränsöverskridande följder. Med gränsöverskridande följder avses de fall där en av parterna inte har sin hemvist i den medlemsstat där domstolen finns vid vilken talan väckts. Om

alla faktorer relevanta för den berörda situationen endast finns i den medlemsstaten föreligger inte gränsöverskridande följder (se närmare artikel 5.1 i direktivet). Hemvist ska fastställas i enlighet med Bryssel-I-förordningen (EU) 1215/2012 (artikel 5.2).

2 § Lagen gäller inte vid handläggning av talan om enskilt anspråk i anledning av brott som förs i samband med åtal för brottet. Den gäller inte heller vid handläggning av talan om skadestånd som förs i ett tryckfrihets- eller yttrandefrihetsmål.

Paragrafen anger två undantag när lagen inte är tillämplig. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

Det första undantaget är enskilda anspråk i anledning av brott som förs i samband med åtal. Om det enskilda anspråket avskiljs och handläggs separat som ett tvistemål kan lagen däremot bli tillämplig (jfr 22 kap. 1 och 5 §§ rättegångsbalken). Det andra undantaget rör skadeståndsanspråk som förs inom ramen för ett tryckfrihets- eller yttrandefrihetsmål.

Skyndsam handläggning

3 § En tvist enligt denna lag ska på yrkande av någon av parterna behandlas skyndsamt.

Paragrafen innehåller ett skyndsamhetskrav. Övervägandena finns i avsnitt 5.4.2.

En tvist där förutsättningarna i 1 § är uppfyllda ska behandlas skyndsamt om det yrkas av en part. Det ska alltså vara fråga om ett dispositivt tvistemål där tvisten rör någons deltagande i den offentliga debatten och där tvisten har gränsöverskridande följder. Skyndsamhetskravet avser inte någon specifik handläggningsåtgärd utan avser handläggningen av tvisten i dess helhet. Det är ett allmänt skyndsamhetskrav utan några särskilda tidsfrister. Skyndsamhetskravets närmare innebörd beror på omständigheterna i det enskilda fallet och i förhållande till övriga dispositiva tvistemål på domstolen.

Säkerhet för rättegångskostnader

4 § I en tvist enligt denna lag ska käranden ställa säkerhet för de rättegångskostnader som käranden kan bli skyldig att betala genom ett lagakraftäggande avgörande. Käranden ska ställa sådan säkerhet om svaranden yrkar det, och det finns särskilda skäl.

I fråga om ett yrkande enligt första stycket tillämpas 3 och 4 §§ lagen (1980:307) om skyldighet för utländska kärande att ställa säkerhet för rättegångskostnader.

Paragrafen innehåller bestämmelser om ställande av säkerhet för rättegångskostnader. Övervägandena finns i avsnitt 5.4.5.

Av *första stycket*, som har utformats efter förebild av 1 § lagen om skyldighet för utländska kärande att ställa säkerhet för rättegångskostnader (säkerhetslagen), följer att svaranden kan yrka att käranden ska ställa säkerhet för rättegångskostnader. För att bestämmelserna i paragrafen ska bli tillämpliga krävs först att förutsättningarna i 1 § är uppfyllda. Det ska alltså vara fråga om ett dispositivt tvistemål där tvisten rör någons deltagande i den offentliga debatten och där tvisten har gränsöverskridande följder. Paragrafen är tillämplig även i genstämningsfallen.

Käranden ska ställa säkerhet endast om det finns särskilda skäl för det. Särskilda skäl kan finnas med anledning av hur käranden har utfört sin talan. Vid bedömningen av vilka omständigheter som ska beaktas kan ledning hämtas från vad som typiskt sett kan beaktas vid exempelvis ett föreläggande enligt 42 kap. 15 § rättegångsbalken eller beslut om rättegångskostnadsansvar enligt 18 kap. 6 § samma balk. I det nu aktuella fallet sker bedömningen på grundval av det som förekommit i det inledande skedet av processen, inför och efter att stämning har utfärdats. Särskilda skäl kan också finnas om det framkommer omständigheter som ger anledning att tro att en dom där ersättning för rättegångskostnader beviljas inte kommer kunna verkställas med hänsyn till kärandens hemvist.

I fråga om de kostnader som käranden genom ett lagakraftäggande avgörande kan bli skyldig att betala bör vid prövningen, på motsvarande sätt som gäller för prövning enligt 1 § säkerhetslagen, hänsyn tas till alla faktorer som är relevanta för bedömningen av vilka kostnader som svaranden kan antas få ersatta. Det avser till exempel målets komplexitet i sak och i rättsligt hänseende, liksom tvistebeloppet och kostnaderna för bevisning. Beräkningen bör vidare ta

sin utgångspunkt i att tvisten kommer att prövas i två instanser och beloppet bör fastställas med viss marginal (NJA 2014 s. 669).

Av *andra stycket* framgår att bestämmelserna i 3 och 4 §§ säkerhetslagen ska tillämpas. Det handlar bland annat om närmare bestämmelser om vad säkerheten ska bestå i och processuella bestämmelser om att ett yrkande ska framställas senast när svaranden första gången ska föra talan i målet. Hänvisningen till 3 och 4 §§ säkerhetslagen innebär vidare att vägledning för tillämpningen av *andra stycket* får hämtas från Högsta domstolens praxis beträffande dessa bestämmelser. Av nämnda praxis framgår exempelvis att ett yrkande om säkerhet från svaranden enligt 4 § säkerhetslagen är att jämställa med en invändning om rättegångshinder (NJA 2017 s. 857).

5 § I den utsträckning det har avtalats i internationella överenskommelser som är bindande för Sverige, är käranden befriad från skyldigheten i 4 § att ställa säkerhet.

Paragrafen innehåller undantag från skyldigheten att ställa säkerhet för rättegångskostnader. Övervägandena finns i avsnitt 5.4.5.

Skyldigheten att ställa säkerhet för rättegångskostnader gäller inte i de fall annat har avtalats i internationella överenskommelser som är bindande för Sverige. Bestämmelsen motsvarar 5 § lagen (1980:307) om skyldighet för utländska kärande att ställa säkerhet för rättegångskostnader. Vilka fall det gäller framgår av tillkännagivandet om befrielse i vissa fall för utländska kärande att ställa säkerhet för rättegångskostnader.

Svensk domstols behörighet i vissa fall

6 § Svensk domstol får ta upp en talan om ersättning för skada eller kostnader som har uppstått eller kan uppstå i samband med ett förfarande vid en domstol utanför Europeiska unionen, om talan vid den utländska domstolen

1. avser en parts deltagande i den offentliga debatten, och
2. förs av en kärande med hemvist utanför Europeiska unionen mot en svarande med hemvist i Sverige.

En talan enligt första stycket får, förutom vid en domstol som är behörig enligt rättegångsbalken, väckas vid tingsrätten i den ort där svaranden i det utländska förfarandet har sin hemvist.

Bestämmelserna i denna paragraf gäller inte om något annat följer av konventionen den 30 oktober 2007 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (Lugano-konventionen).

Paragrafen innehåller en reglering om svensk domstols behörighet vid talan om ersättning för skada eller kostnader i vissa fall. Övervägandena finns i avsnitt 5.7.2.

I *första stycket* finns förutsättningarna för när en svensk domstol får ta upp en talan i de nu aktuella fallen. Det ska handla om en talan som avser ersättning för skada eller kostnader som har uppstått i samband med ett förfarande vid en domstol utanför EU. Det handlar alltså typiskt sett om fall där en sådan talan som utgör rättegångsmissbruk har förts vid en domstol i tredjeland och som har medfört skada eller kostnader för svaranden med anledning av det förfarandet. Det omfattar även de fall där sådan skada eller sådana kostnader kan uppstå. Att den slutliga skadan eller kostnaden inte är fastställd utgör således inte i sig något hinder mot att domstolen kan vara behörig.

För att behörighet ska föreligga i svensk domstol krävs dels att talan i tredjeland avser en parts deltagande i den offentliga debatten (punkten 1), dels att talan i det utländska förfarandet förs av en kärande som har hemvist utanför EU mot en svarande med hemvist i Sverige (punkten 2). Vad som utgör deltagande i den offentliga debatten behandlas i kommentaren till 1 §.

I *andra stycket* anges att talan får väckas antingen vid tingsrätten i den ort där svaranden i det utländska förfarandet har sin hemvist eller vid annan domstol som är behörig enligt de allmänna bestämmelserna i rättegångsbalken. Dessa finns i 10 kap. rättegångsbalken.

Av *tredje stycket* följer att bestämmelserna i paragrafen inte gäller om annat följer av den s.k. Luganokonventionen. Domsrättsreglerna i den konventionen har alltså företräde när den är tillämplig.

2024/1069

16.4.2024

EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS DIREKTIV (EU) 2024/1069

av den 11 april 2024

om skydd för personer som deltar i den offentliga debatten mot uppenbart ogrundade anspråk eller rättegångsmissbruk (strategiska rättsprocesser för att hindra offentlig debatt)

EUROPAPARLAMENTET OCH EUROPEISKA UNIONENS RÅD HAR ANTAGIT DETTA DIREKTIV

med beaktande av fördraget om Europeiska unionens funktionssätt, särskilt artikel 81.2 f,

med beaktande av Europeiska kommissionens förslag,

med beaktande av Europeiska ekonomiska och sociala kommitténs yttrande⁽¹⁾,

efter översändande av utkastet till lagstiftningsakt till de nationella parlamenten,

i enlighet med det ordinarie lagstiftningsförfarandet⁽²⁾, och

av följande skäl:

- (1) Unionen har satt som mål att bevara och utveckla ett område med frihet, säkerhet och rättvisa, där den fria rörligheten för personer är säkerställd. För att upprätta ett sådant område bör unionen bland andra åtgärder besluta om åtgärder rörande rättsligt samarbete i civilrättsliga frågor som har gränsöverskridande följder och som är nödvändiga för att undanröja hinder mot väl fungerande civilrättsliga förfaranden. Detta mål bör vid behov eftersträvas genom att främja förenligheten mellan de civilprocessrättsliga regler som är tillämpliga i medlemsstaterna.
- (2) Enligt artikel 2 i fördraget om Europeiska unionen (EU-fördraget) ska unionen bygga på värdena respekt för människans värdighet, frihet, demokrati, jämlikhet, rättsstaten och respekt för de mänskliga rättigheterna, inklusive rättigheter för personer som tillhör minoriteter.
- (3) Enligt artikel 10.3 i EU-fördraget har varje unionsmedborgare rätt att delta i unionens demokratiska liv. I Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (stadgan) föreskrivs bland annat rätten till respekt för privatlivet och familjelivet, till skydd av personuppgifter, till yttrandefrihet och informationsfrihet, vilket innefattar respekt för mediernas frihet och mångfald, till mötes- och föreningsfrihet samt till rätten till ett effektivt rättsmedel och till en opartisk domstol.
- (4) Den rätt till yttrandefrihet och informationsfrihet som fastställs i artikel 11 i stadgan innefattar åsiktsfrihet samt frihet att ta emot och sprida uppgifter och tankar utan offentlig myndighets inblandning och oberoende av territoriella gränser. Det är nödvändigt att ge artikel 11 i stadgan samma innebörd och räckvidd som den motsvarande artikel 10 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna om rätten till yttrandefrihet såsom den tolkats av Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna.
- (5) I sin resolution av den 11 november 2021 om stärkande av demokratin och mediernas frihet och mångfald i unionen uppmanade Europaparlamentet kommissionen att lägga fram ett paket med både icke-bindande och bindande lagstiftning för att ta itu med det ökande antalet strategiska rättsprocesser för att hindra offentlig debatt, s. k. *munkavleprocesser*, som rör journalister, icke-statliga organisationer, akademiker och det civila samhället i unionen. Parlamentet framhöll att det behövs lagstiftningsåtgärder på områdena civilprocessrätt och straffprocessrätt, såsom en mekanism för ogillande i ett tidigt skede av civila rättsprocesser som utgör rättegångsmissbruk, rätten till fullständig ersättning för kostnader som svaranden ådrar sig och rätten till ersättning för skada. Resolutionen av den 11 november 2021 innehöll också ett krav på lämplig utbildning för domare och rättstillämpare om munkavleprocesser, en särskild fond för att ge ekonomiskt stöd till offer för munkavleprocesser och ett offentligt register över domstolsbeslut i munkavleprocesser. Parlamentet efterlyste även en revidering av Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1215/2012⁽³⁾ och av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 864/2007⁽⁴⁾ i syfte att förhindra "förtalsturism" eller "forumshopping".

⁽¹⁾ EUT C 75, 28.2.2023, s. 143.⁽²⁾ Europaparlamentets ståndpunkt av den 27 februari 2024 (ännu ej offentliggjort i EUT) och rådets beslut av den 19 mars 2024.⁽³⁾ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1215/2012 av den 12 december 2012 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttsens område (EUT L 351, 20.12.2012, s. 1).⁽⁴⁾ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 864/2007 av den 11 juli 2007 om tillämplig lag för utomobligatoriska förpliktelser (Rom II) (EUT L 199, 31.7.2007, s. 40).

- (6) Syftet med detta direktiv är att undanröja hinder för väl fungerande civilrättsliga förfaranden och samtidigt skydda fysiska och juridiska personer som deltar i den offentliga debatten i frågor av allmänintresse, inbegripet journalister, utgivare, medieorganisationer, visseblåsare och människorättsförfarare, samt organisationer i det civila samhället, icke-statliga organisationer, fackföreningar, konstnärer, forskare och akademiker, mot domstolsförfaranden som inleds mot dem för att avskräcka dem från att delta i den offentliga debatten.
- (7) Rätten till yttrandefrihet är en grundläggande rättighet som bör utövas med plikt känsla och ansvar, med hänsyn både till människors grundläggande rätt att få opartisk information och med respekt för den grundläggande rättigheten att skydda sitt anseende, sina personuppgifter och sin integritet. I händelse av konflikt mellan dessa rättigheter ska alla parter ha tillgång till domstolar, med vederbörlig respekt för principen om en opartisk domstol. I detta syfte bör detta direktiv ge den domstol vid vilken talan har väckts ett utrymme för diskretionär bedömning för att avgöra om det är lämpligt att tillämpa de relevanta skyddsåtgärderna i ett enskilt mål. När domstolen gör en sådan diskretionär bedömning bör den inte tillämpa de relevanta skyddsåtgärderna till exempel i fall då deltagandet i den offentliga debatten inte sker i god tro, såsom då svaren genom deltagandet i den offentliga debatten har spridit desinformation eller framställt falska anklagelser i syfte att skada kändens anseende.
- (8) Journalister har en viktig roll när det gäller att främja den offentliga debatten samt förmedla och ta emot information, åsikter och tankar. De bör kunna utöva sitt arbete effektivt och utan rädsla i syfte att säkerställa att medborgarna i Europas demokratiska samhällen kan ta del av en mångfald av åsikter. Oberoende, professionell och ansvarsfull journalistik, liksom tillgång till pluralistisk information, är hörnstenar i demokratin. Det är mycket viktigt att journalister får det utrymme de behöver för att kunna bidra till en öppen, fri och rättvis debatt samt motverka desinformation, informationsmanipulering och inblandning, i enlighet med journalistisk etik, och att de ges skydd när de handlar i god tro.
- (9) Detta direktiv innehåller inte någon definition av en journalist, eftersom syftet är att skydda alla fysiska eller juridiska personer som deltar i den offentliga debatten. Det bör dock understrykas att journalistik utövas av en rad olika aktörer, inbegripet reportrar, analytiker, kolumnister och bloggare, samt andra som ägnar sig åt olika former av självpublicering i tryck, på internet eller på annat håll.
- (10) I synnerhet undersökande journalister och medieorganisationer spelar en viktig roll när det gäller att avslöja och bekämpa organiserad brottslighet, maktmissbruk, korruption, kränkningar av de grundläggande rättigheterna och extremism. Deras arbete är förknippat med särskilt stora risker och de utsätts för ett växande antal attacker, mord och hot, liksom skrämselförsök och trakasserier. Det krävs ett robust system med säkerhets- och skyddsåtgärder för att undersökande journalister ska kunna fullgöra sitt viktiga granskningsuppdrag när det gäller frågor av allmänintresse, utan rädsla för att bestraffas för att de söker sanningen och informerar allmänheten.
- (11) Människorättsförfarare bör kunna delta aktivt i det offentliga livet och verka för ansvarsutkrävande utan att behöva oroa sig för hot. Människorättsförfarare omfattar privatpersoner, grupper och organisationer i det civila samhället som främjar och skyddar de universellt erkända mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna. Människorättsförfarare åtar sig att främja och skydda civila, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, miljö- och klimaträttigheter samt kvinnors rättigheter och rättigheter för hbtq-personer, och att bekämpa sådan direkt eller indirekt diskriminering som anges i artikel 21 i stadgan. Med tanke på unionens miljö- och klimatpolitik bör även miljörettsförfarare uppmärksammas, eftersom de har en viktig roll i Europas demokratier.
- (12) Även andra viktiga deltagare i den offentliga debatten, till exempel akademiker, forskare eller konstnärer, bör omfattas av ett tillräckligt skydd, eftersom de också kan bli föremål för munkavleprocesser. I ett demokratiskt samhälle bör de kunna undervisa, inhämta kunskap, forska, verka och kommunicera utan rädsla för repressalier. Akademiker och forskare bidrar på ett grundläggande sätt till den offentliga debatten och kunskapsspridningen, säkerställer att demokratisk debatt kan föras på ett välgrundat sätt och motverkar desinformation.
- (13) Det är en förutsättning för en välmående och blomstrande demokrati att människor kan delta aktivt i den offentliga debatten utan otillbörlig inblandning av offentlig myndighet eller andra mäktiga inhemska eller utländska aktörer. För att säkerställa ett meningsfullt deltagande bör alla ha tillgång till tillförlitlig information som gör att de kan bilda sig en egen uppfattning och använda sitt eget omdöme i ett offentligt rum där olika åsikter kan uttryckas fritt.
- (14) För att främja en sådan miljö är det viktigt att skydda fysiska och juridiska personer mot domstolsförfaranden som utgör rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt. Sådana domstolsförfaranden inleds inte för att få en sak prövad inför domstol utan för att tysta den offentliga debatten och hindra utredningar av och rapportering om överträdelser av unionsrätten och nationell rätt, typiskt sett genom trakasserier och hot.

- (15) Munkavleprocesser inleds typiskt sett av mäktiga aktörer, såsom privatpersoner, lobbygrupper, företag, politiker och statliga organ, i ett försök att tysta den offentliga debatten. Det finns ofta en obalans i maktförhållandet mellan parterna, där käranden har en starkare ekonomisk eller politisk ställning än svaranden. En obalans i maktförhållandet är visserligen inte alltid ett inslag i sådana mål, men om sådan obalans föreligger kan den avsevärt förstärka de skadliga effekter och den hämmande verkan som domstolsförfaranden för att hindra deltagande i den offentliga debatten har. Sådana fall där käranden missbrukar ekonomiska fördelar eller politiskt inflytande gentemot svaranden, samtidigt som brist på rättsliga grunder råder, är särskilt oroande om rättegångsmissbruket i fråga finansieras direkt eller indirekt via statsbudgetar och kombineras med andra direkta eller indirekta statliga åtgärder mot oberoende medieorganisationer, oberoende journalistik och det civila samhället.
- (16) Domstolsförfaranden för att hindra offentlig debatt kan ha en negativ inverkan på trovärdigheten och anseendet för fysiska och juridiska personer som deltar i den offentliga debatten och kan även uttömma deras ekonomiska och andra resurser. Sådana förfaranden kan leda till att offentliggörande av information om frågor av allmänintresse fördröjs eller förhindras helt. Förfarandenas längd och ekonomisk press kan ha en hämmande verkan på fysiska och juridiska personer som deltar i den offentliga debatten. Förekomsten av sådana metoder kan därför ha en avskräckande effekt på deras arbete genom att de bidrar till självcensur av rädsla för möjliga framtida domstolsförfaranden, vilket leder till att den offentliga debatten utarmas till förlång för samhället i stort.
- (17) De som är måltavlor för rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt kan dras in i flera mål samtidigt, ibland i flera olika jurisdiktioner. Detta direktiv är tillämpligt endast på frågor av civil eller kommersiell natur som har gränsöverskridande följder, även om metoder som syftar till att förhindra, begränsa eller bestraffa deltagande i den offentliga debatten också kan inbegripa förvaltningsrättsliga eller straffrättsliga mål eller en kombination av olika typer av förfaranden. Förfaranden som inleds i en medlemsstats jurisdiktion mot en person med hemvist i en annan medlemsstat är i regel mer komplicerade och kostsamma för svaranden. Kärande i domstolsförfaranden för att hindra offentlig debatt kan också utnyttja processrättsliga verktyg för att förlänga och öka kostnaderna för förfarandet och för att inleda förfaranden i en jurisdiktion som de uppfattar som gynnsam för deras mål i stället för i den jurisdiktion som är bäst lämpad att pröva anspråket (forumshopping). Den ekonomiska pressen, förfarandenas längd och variation, och hotet om sanktioner är kraftfulla verktyg för att skrämma och tysta kritiska röster. Sådana metoder leder också till en onödigt och skadlig belastning på rättssystem och till felaktig användning av deras resurser, och utgör således missbruk av sådana system.
- (18) De skyddsåtgärder som föreskrivs i detta direktiv bör vara tillämpliga på alla fysiska eller juridiska personer som direkt eller indirekt deltar i den offentliga debatten. De bör även skydda fysiska eller juridiska personer som, i yrket eller privat, stöder, bistår, eller tillhandahåller varor eller tjänster till, en annan person för ändamål som har ett direkt samband med deltagande i den offentliga debatten i frågor av allmänintresse, såsom advokater, familjemedlemmar, internetleverantörer, förlag eller tryckerier som dras in i eller hotas med domstolsförfaranden på grund av att de stöder, hjälper, eller tillhandahåller varor eller tjänster till, personer som är måltavlor för munkavleprocesser.
- (19) Detta direktiv bör vara tillämpligt på alla typer av rättsliga anspråk eller åtgärder av civil eller kommersiell natur med gränsöverskridande följder som prövas i civilrättsliga förfaranden, oavsett vilken typ av domstol det är fråga om. Detta omfattar förfaranden avseende interimistiska åtgärder och säkerhetsåtgärder, genkärsmål eller andra särskilda typer av rättsmedel som är tillgängliga enligt andra instrument. Om civilrättsliga anspråk prövas i brottmål bör detta direktiv vara tillämpligt när handläggningen av dessa anspråk helt eller hållet regleras av civilprocessrätten. Det bör dock inte vara tillämpligt när handläggningen av sådana anspråk helt eller delvis regleras av straffprocessrätten.
- (20) Detta direktiv bör inte vara tillämpligt på anspråk som har sin grund i statens ansvar för handlingar eller underlåtenhet vid utövandet av statens myndighet (*acta jure imperii*) eller anspråk mot tjänstemän som agerar på statens vägnar eller ansvar för offentliga myndigheters handlingar, inbegripet ansvar för offentligt tillsatta ämbetsmän. Medlemsstaterna kan utvidga tillämpningsområdet för de processuella skyddsåtgärder som föreskrivs i detta direktiv till sådana anspråk inom ramen för nationell rätt. I enlighet med fast rättspraxis från Europeiska unionens domstol kan domstolsförfaranden fortfarande omfattas av "privaträttens område" som avses i detta direktiv när en stat eller ett offentligt organ är part, om handlingarna eller underlåtenheterna inte sker i samband med utövandet av statens myndighet. Detta direktiv bör inte vara tillämpligt på straffrättsliga frågor eller skiljeförfaranden.
- (21) I detta direktiv fastställs minimiregler som gör det möjligt för medlemsstaterna att anta eller behålla bestämmelser som är förmånligare för personer som deltar i den offentliga debatten, inbegripet nationella bestämmelser som fastställer effektivare processuella skyddsåtgärder, såsom ett ansvarssystem som bevarar och skyddar rätten till yttrande- och informationsfrihet. Genomförandet av detta direktiv bör inte användas för att rättfärdiga inskränkningar i förhållande till den skyddsnivå som redan finns i varje medlemsstat.

- (22) Deltagande i den offentliga debatten bör definieras som varje uttalande som görs eller aktivitet som utförs av en fysisk eller juridisk person i samband med utövandet av grundläggande rättigheter såsom yttrande- och informationsfrihet, frihet för konsten och vetenskapen eller mötes- och föreningsfrihet och frågor av aktuellt eller framtida allmänintresse, inbegripet skapande, förevisande, tillkännagivande, eller annat främjande av journalistiska, politiska, vetenskapliga, akademiska, konstnärliga, kommenterande eller satiriska budskap, publikationer eller verk, och marknadsföringsaktiviteter. Framtida allmänintresse avser att en fråga kanske ännu inte är av allmänt intresse, men skulle kunna bli det när allmänheten får kännedom om den, till exempel genom ett offentliggörande. Deltagande i den offentliga debatten kan även omfatta aktiviteter i samband med utövande av akademisk eller konstnärlig frihet, rätten till föreningsfrihet och frihet att delta i fredliga sammankomster, såsom anordnande av eller deltagande i lobbyverksamhet, demonstrationer och protester eller aktiviteter som är en följd av utövandet av rätten till god förvaltning och rätten till ett effektivt rättsmedel, såsom anspråk inför domstolar eller administrativa organ samt deltagande i offentliga utfrågningar. Deltagande i den offentliga debatten bör även omfatta förberedande, stödande eller bistående aktiviteter som har en direkt och ouppslös anknytning med uttalandet eller aktiviteten som är måltavla för munkavleprocesser för att hindra offentlig debatt. Sådana aktiviteter bör direkt avse ett specifikt deltagande i den offentliga debatten eller grunda sig på en avtalsmässig anknytning mellan den faktiska måltavlan för en munkavleprocess och den person som tillhandahåller den förberedande, stödande eller bistående aktiviteten. Att framställa anspråk mot den internetplattform där en journalist eller en människorättsförsvarare publicerar sina verk eller mot det företag som trycker en text eller mot en butik som säljer texten, i stället för mot journalisten eller människorättsförsvararen själv, kan vara ett effektivt sätt att tysta deltagande i den offentliga debatten, eftersom åsikter inte kan publiceras, och därmed inte påverka den offentliga debatten, utan sådana tjänster. Deltagande i den offentliga debatten kan dessutom omfatta andra aktiviteter som är avsedda att informera eller påverka den allmänna opinionen eller att främja handlande från allmänhetens sida, inbegripet en privat eller offentlig aktörs aktiviteter i en fråga av allmänintresse, till exempel organisation av eller deltagande i forskning, undersökningar, kampanjer eller andra kollektiva aktiviteter.
- (23) Fråga av allmänintresse bör definieras så att frågor som är relevanta för åtnjutandet av grundläggande rättigheter omfattas. Detta omfattar frågor som jämställdhet, skydd mot könsrelaterat våld och icke-diskriminering samt skydd av rättsstatens principer och mediernas frihet och mångfald. Det bör även omfatta kvalitet, säkerhet eller andra relevanta aspekter gällande varor, produkter eller tjänster när frågorna är av betydelse för folkhälsa, säkerhet, miljön, klimatet eller konsument- och arbetstagarrättigheter. En helt individuell tvist mellan en konsument och en tillverkare eller tjänsteleverantör om en vara, en produkt eller en tjänst bör omfattas av begreppet fråga av allmänintresse endast om frågan inkluderar en dimension av allmänintresse, till exempel om den rör en produkt eller en tjänst som inte uppfyller miljö- eller säkerhetsnormer.
- (24) Aktiviteter som utförs av en fysisk eller juridisk person som är en offentlig person bör också anses vara frågor av allmänintresse, eftersom allmänheten kan ha ett legitimt intresse av dem. Det föreligger däremot inget legitimt intresse om det enda syftet med ett uttalande eller en aktivitet rörande en sådan person är att tillfredsställa nyfikenheten hos en viss målgrupp vad gäller en fysisk persons privatliv.
- (25) Frågor som handläggs av ett lagstiftande, verkställande eller dömande organ eller något annat officiellt förfarande kan vara exempel på frågor av allmänintresse. Specifika exempel på sådana frågor kan vara lagstiftning om miljöstandarder eller produktsäkerhet, en miljölicens för en förenande fabrik eller gruva, eller domstolsförfaranden med rättslig betydelse som går utöver det enskilda målet, till exempel förfaranden rörande jämlikhet, diskriminering på arbetsplatsen, miljöbrott eller penningtvätt.
- (26) Anklagelser om korruption, bedrägeri, förskingring, penningtvätt, utpressning, tvång, sexuella trakasserier och könsrelaterat våld, eller andra former av hotelser och brottslighet, inbegripet ekonomisk brottslighet och miljöbrott, utgör frågor av allmänintresse. Om gärningen i fråga är en fråga av allmänintresse bör det inte vara relevant om den kategoriseras som en straffrättslig eller administrativ överträdelse i nationell rätt.
- (27) Aktiviteter som syftar till att skydda de värden som fastställts i artikel 2 i EU-fördraget, principen om icke-inblandning i demokratiska processer och att tillhandahålla eller underlätta offentlig tillgång till information i syfte att bekämpa desinformation, inbegripet skyddet av demokratiska processer mot otillbörlig inblandning, bör också anses som frågor av allmänintresse.

- (28) Rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt involverar typiskt sett processtaktiker som används av kändanden i ond tro, såsom taktik som rör val av jurisdiktion, åberopande av ett eller flera anspråk som helt eller delvis är ogrundade, framställande av överdrivna anspråk, användande av förhållningstaktik eller beslut att avbryta målet i ett senare skede av förfarandet, inledande av flera förfaranden om liknande frågor, och åsamkande av oproportionella kostnader för svaranden i förfarandet. Kändandens tidigare beteende och i synnerhet eventuella tidigare rättsliga hot bör också beaktas vid fastställandet av huruvida domstolsförfarandet utgör rättegångsmissbruk. Dessa processtaktiker, som ofta kombineras med olika former av skrämseltaktik, trakasserier eller hot före eller under förfarandet, utnyttjas av kändanden i andra syften än för att få en sak prövad inför domstol eller för att genuint utöva en rättighet, och syftar till att uppnå en hämmande verkan på deltagande i den offentliga debatten om den berörda frågan.
- (29) Anspråk som framställs i domstolsförfaranden som utgör rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt kan vara helt eller delvis ogrundade. Detta innebär att ett anspråk inte nödvändigtvis måste vara fullständigt ogrundat för att förfarandet ska anses utgöra rättegångsmissbruk. Även en mindre kränkning av rätten till respekt för privatlivet som skulle kunna ge upphov till ett blygsamt skadeståndsanspråk enligt tillämplig lag kan till exempel ändå utgöra missbruk, om ett uppenbart orimligt belopp eller en uppenbart orimlig gottgörelse yrkas. Om kändanden i ett domstolsförfarande däremot framställer anspråk som är grundade, bör förfarandet inte anses utgöra rättegångsmissbruk i den mening som avses i detta direktiv.
- (30) Att munkavleprocesser har en gränsöverskridande dimension bidrar till den komplexitet och de utmaningar som svaranden ställs inför ökar, eftersom de tvingas hantera förfaranden i andra jurisdiktioner och ibland i flera jurisdiktioner samtidigt. Detta leder i sin tur till ökade kostnader och ökade bördor som får ytterligare negativa konsekvenser. En fråga bör anses ha gränsöverskridande följder om inte båda parterna har sin hemvist i den medlemsstat där den domstol vid vilken talan väcks har sitt säte och alla andra faktorer som är relevanta för den berörda situationen finns i den medlemsstaten. Det ankommer på domstolen att fastställa vilka faktorer som är relevanta för den berörda situationen beroende på de särskilda omständigheterna i varje mål, även, när så är lämpligt, med hänsyn till det specifika deltagandet i den offentliga debatten eller de specifika faktorer som tyder på ett eventuellt missbruk, i synnerhet om flera förfaranden inleds i fler än en jurisdiktion. Domstolen bör fastställa detta oavsett vilka kommunikationsmedel som används.
- (31) Svarande bör kunna ansöka om följande processuella skyddsåtgärder: säkerhet för att täcka rättegångskostnaderna, och, om det är tillämpligt, för att täcka skadestånd, ogillande i ett tidigt skede av uppenbart ogrundade anspråk, och medel, närmare bestämt ersättning för rättegångskostnader och utdömande av sanktioner eller andra lika effektiva lämpliga åtgärder. Sådana processuella skyddsåtgärder bör tillämpas i linje med rätten till ett effektivt rättsmedel och till en opartisk domstol, i enlighet med artikel 47 i stadgan, så att domstolen ges utrymme för diskretionär bedömning i enskilda fall för att på lämpligt sätt pröva den aktuella frågan och därigenom snabbt kunna ogilla uppenbart ogrundade anspråk utan att begränsa den faktiska tillgången till rättslig prövning.
- (32) Medlemsstaterna bör säkerställa att alla de processuella skyddsåtgärder som föreskrivs i detta direktiv är tillgängliga för fysiska eller juridiska personer mot vilka domstolsförfaranden har inletts med anledning av deras deltagande i den offentliga debatten och att utövandet av dessa skyddsåtgärder inte är orimligt betungande. Det ankommer på nationell rätt att föreskriva eller behålla de specifika regler avseende förfarande, form och metoder för hur den domstol vid vilken talan väcks bör hantera ansökningar om processuella skyddsåtgärder. Medlemsstaterna skulle till exempel kunna tillämpa befintliga civilprocessrättsliga regler om bevishantering för att bedöma om villkoren för tillämpning av de processuella skyddsåtgärderna är uppfyllda eller kunna fastställa särskilda regler för detta ändamål.
- (33) För att säkerställa att en ansökan om säkerhet och ogillande i ett tidigt skede behandlas på ett påskyndat sätt får medlemsstaterna fastställa tidsfrister för utfrågningar eller för domstolens beslut. De får även anta ordningar som liknar förfarandena i samband med provisoriska åtgärder. I syfte att slutföra förfarandet så snabbt som möjligt bör medlemsstaterna, i överensstämmelse med sin nationella processrätt, sträva efter att säkerställa att, i fall då svaranden har ansökt om medel enligt detta direktiv, ansökan behandlas på ett påskyndat sätt, inbegripet genom användning av befintliga förfaranden enligt nationell rätt för påskyndad behandling.
- (34) I vissa fall av rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt återkallar eller ändrar kändande avsiktligt sina anspråk eller åberopade omständigheter för att undvika att behöva ersätta den vinnande partens rättegångskostnader. Denna rättsliga strategi skulle, i vissa medlemsstater, kunna leda till att svaranden inte får ersättning för sina rättegångskostnader. Sådana återkallanden eller ändringar bör, om de föreskrivs i nationell rätt, utan att det påverkar parternas rätt att förfoga över förfarandet, därför inte påverka möjligheten för svaranden att ansöka om medel mot rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt, i enlighet med nationell rätt. Detta ska inte påverka medlemsstaternas möjlighet att föreskriva att processuella skyddsåtgärder kan vidtas *ex officio*.

- (35) I syfte att ge en mer ändamålsenlig skyddsnivå bör sammanslutningar, organisationer, fackföreningar och andra enheter som, i enlighet med kriterierna i deras nationella rätt, har ett legitimt intresse av att försvara eller främja rättigheterna för personer som deltar i den offentliga debatten kunna stödja svaranden i domstolsförfaranden som inleds i anslutning till deltagande i den offentliga debatten, med svarandens godkännande. Detta stöd bör säkerställa att sådana enheters specialiserade sakkunskap kan användas i sådana förfaranden och bidra till domstolens bedömning av om ett mål utgör missbruk eller om ett anspråk är uppenbart ogrundat. Det kan till exempel bestå i att tillhandahålla information av betydelse för målet, att intervjua till förmån för svaranden i ett domstolsförfarande eller någon annan form som föreskrivs i nationell rätt. De villkor enligt vilka icke-statliga organisationer kan stödja svaranden och de processuella kraven för sådant stöd, såsom i förekommande fall tidsfrister, bör regleras i nationell rätt. Detta bör inte påverka befintliga rättigheter till representation och intervention som garanteras genom annan unionsrätt eller nationell rätt. Medlemsstater som inte har kriterier för legitimt intresse får godta att enheter i allmänhet kan stödja svaranden i enlighet med detta direktiv.
- (36) Som en ytterligare skyddsåtgärd för svaranden bör det vara möjligt att bevilja säkerhet för att täcka de beräknade rättegångskostnaderna, som kan innefatta de kostnader för juridisk representation som svaranden ådrar sig och, om detta föreskrivs i nationell rätt, det beräknade skadeståndet. Det är dock nödvändigt att hitta en balans mellan den åtgärden och karendens rätt till tillgång till rättslig prövning. Den domstol vid vilken talan väckts bör, om den finner det lämpligt, kunna besluta att karenden ska ställa säkerhet om det finns omständigheter som tyder på att förfarandet utgör rättegångsmissbruk eller om det finns risk för att svaranden inte ersätts eller med hänsyn till parternas ekonomiska situation eller andra sådana kriterier som fastställs i nationell rätt. Beviljande av säkerhet utgör inte en prövning av målet i sak, utan är en säkerhetsåtgärd för att säkerställa effekterna av ett slutligt beslut där det har konstaterats att rättegångsmissbruk har förekommit, vilken täcker kostnaderna eller, om detta föreskrivs i nationell rätt, kostnaderna och den potentiella skada som orsakats svaranden, särskilt om det finns risk för irreparabel skada. Medlemsstaterna bör själva besluta huruvida domstolen bör kräva säkerhet på eget initiativ eller på begäran av svaranden. Om så föreskrivs enligt nationell rätt bör det vara möjligt att bevilja en säkerhet när som helst under domstolsförfarandet.
- (37) Ett beslut om ogillande i ett tidigt skede bör vara ett avgörande i sak, som fattas efter lämplig prövning. Medlemsstaterna bör anta nya regler eller tillämpa befintliga regler i nationell rätt så att domstolen kan besluta att ogilla uppenbart ogrundade anspråk så snart den har fått den information som krävs för att motivera beslutet. Sådant ogillande bör ske i ett så tidigt skede av förfarandet som möjligt, men den tidpunkten kan inträffa när som helst under förfarandet beroende på när domstolen mottar sådan information, i enlighet med nationell rätt. Möjligheten att besluta om ogillande i ett tidigt skede hindrar inte tillämpningen av nationella regler som gör det möjligt för nationella domstolar att bedöma huruvida en talan kan tas upp till prövning redan innan förfarandet inleds.
- (38) Om svaranden har ansökt om att talan ska ogillas som uppenbart ogrundad bör domstolen behandla den ansökan på ett påskyndat sätt i enlighet med nationell rätt för att påskynda bedömningen av huruvida talan är uppenbart ogrundad, med beaktande av de specifika omständigheterna i målet.
- (39) I enlighet med allmänna civilprocessrättsliga principer åvilar det karenden som framställer ett anspråk mot en fysisk eller juridisk person som deltar i den offentliga debatten att bevisa att anspråket är välgrundat. Om en svarande har ansökt om ogillande i ett tidigt skede bör det ankomma på karenden att, i syfte att undvika ogillande i ett tidigt skede, utveckla de omständigheter som åberopas till grund för anspråket i åtminstone en sådan omfattning att det ger domstolen möjlighet att sluta sig till att anspråket inte är uppenbart ogrundat.
- (40) Ett beslut om ogillande i ett tidigt skede bör kunna överklagas. Ett beslut om avslag på en ansökan om ogillande i ett tidigt skede kan också vara överklagbart i enlighet med nationell rätt.
- (41) Om domstolen har funnit att förfarandet utgör rättegångsmissbruk bör kostnaderna omfatta samtliga typer av rättegångskostnader som kan ersättas enligt nationell rätt, inbegripet de fulla kostnaderna för juridisk representation som svaranden ådrar sig, såvida dessa kostnader inte är orimliga. Om nationell rätt inte föreskriver full ersättning för kostnaderna för juridisk representation utöver vad som anges i lagstadgade avgiftstabeller bör medlemsstaterna genom andra medel som är tillgängliga enligt nationell rätt säkerställa att karenden fullt ut bär sådana kostnader. De fulla kostnaderna för juridisk representation bör emellertid inte ersättas om dessa kostnader är orimliga, till exempel om oproportionella avgifter har avtalats. Domstolen bör fatta beslut om kostnader i enlighet med nationell rätt.

- (42) Det främsta syftet med att ge domstolar möjlighet att utdöma sanktioner eller ålägga andra lika effektiva lämpliga åtgärder är att avskräcka potentiella kärende från att inleda domstolsförfaranden som utgör rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt. Andra lämpliga åtgärder, inbegripet betalning av ersättning för skada eller offentliggörande av domstolsavgörandet, om detta föreskrivs i nationell rätt, bör vara lika effektiva som sanktioner. Om domstolen har funnit att förfarandet utgör rättegångsmissbruk bör sådana sanktioner eller andra lika effektiva lämpliga åtgärder fastställas i det enskilda fallet, stå i proportion till missbrukets art och de faktorer som visar på det identifierade missbruket och bör beakta sådana förfarandens potentiellt skadliga eller hämmande verkan på den offentliga debatten eller den ekonomiska situationen för den kärende som har utnyttjat obalansen i maktförhållandet. Det ankommer på medlemsstaterna att besluta hur eventuella penningbelopp ska betalas ut.
- (43) I ett gränsöverskridande sammanhang är det dessutom viktigt att framhålla det hot som munkavleprocesser i tredjeländer mot journalister, människorättsförfarare och andra personer som deltar i den offentliga debatten och har sin hemvist i unionen utgör. Munkavleprocesser i tredjeländer kan medföra att personer som deltar i den offentliga debatten åläggs att betala orimligt höga skadestånd. Domstolsförfaranden i tredjeländer är mer komplicerade och kostsamma för de personer som blir måltavlor för munkavleprocesser. För att skydda demokratin och rätten till yttrande- och informationsfrihet i unionen, och för att undvika att de skyddsåtgärder som föreskrivs i detta direktiv undergrävs genom att domstolsförfaranden inleds i andra jurisdiktioner, är det viktigt att fastställa skydd mot uppenbart ogrundade anspråk och rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt i tredjeländer. Det ankommer på medlemsstaterna att välja om de ska vägra att erkänna och verkställa domar från ett tredjeländ med hänvisning till att de uppenbart strider mot grunderna för rättsordningen (*ordre public*) eller med stöd av en separat grund för vägran.
- (44) Genom detta direktiv fastställs en ny särskild grund för domstols behörighet i syfte att säkerställa att personer som är måltavlor för munkavleprocesser och som har sin hemvist i unionen har tillgång till ett effektivt rättsmedel i unionen mot domstolsförfaranden som utgör rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt och som inleds vid en domstol i ett tredjeländ av en kärende som har hemvist utanför unionen. Det bör vara tillämpligt oberoende av om ett avgörande har meddelats eller om ett avgörande har vunnit laga kraft, eftersom måltavlor för munkavleprocesser kan lida skada och ådra sig kostnader från det att domstolsförfarandet inleds och möjligen även utan att något avgörande meddelas, exempelvis om ett anspråk återkallas. Medlemsstaterna bör dock kunna besluta att begränsa utövandet av en domstols behörighet medan förfarandet fortfarande pågår i tredjeländet, i enlighet med nationell rätt, till exempel genom att föreskriva en vilandeförklaring av förfarandet i medlemsstaten. Denna särskilda grund för domstols behörighet gör det möjligt för måltavlor för munkavleprocesser som har sin hemvist i unionen att vid en domstol där de har sin hemvist ansöka om ersättning för skada och ersättning för kostnader som uppkommit eller som rimligen kan förväntas uppkomma i samband med förfarandet vid domstolen i tredjeländ. Den särskilda grunden för domstols behörighet syftar till att verka avskräckande gentemot munkavleprocesser som inleds i tredjeländer mot personer med hemvist i unionen och avgörandet i en sådan process bör kunna leda till verkställighet, till exempel när en kärende med hemvist utanför unionen har tillgångar i unionen. Bestämmelsen i detta direktiv avseende denna särskilda grund för domstols behörighet bör inte behandla tillämplig lag eller materiell skadeståndsrätt i sig.
- (45) Detta direktiv bör inte påverka tillämpningen av bilaterala och multilaterala konventioner och avtal mellan en tredjestat och unionen eller en medlemsstat som ingåtts före dagen för detta direktivs ikraftträdande, inbegripet Luganokonventionen från 2007, i linje med artikel 351 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget).
- (46) Medlemsstaterna bör tillgängliggöra information om tillgängliga processuella skyddsåtgärder, medel och befintliga stödåtgärder på ett enda ställe, genom en gemensam kontaktpunkt (*one-stop shop*), i syfte att kostnadsfritt ge personer som är måltavlor för munkavleprocesser lättåtkomlig tillgång till specifik information för att hjälpa dem att hitta all relevant information. Vid munkavleprocesser drabbas de personer som utgör måltavlan typiskt sett av svåra ekonomiska konsekvenser, psykologisk skada och skadat anseende. Att orsaka sådan skada är ett av målen för kärendena i munkavleprocesser när de inleder domstolsförfaranden som utgör rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt. Den information som tillhandahålls genom den gemensamma kontaktpunkten bör därför omfatta befintliga stödmekanismer, till exempel information om relevanta organisationer och sammanslutningar som ger rättsligt eller ekonomiskt bistånd och psykologiskt stöd för personer som blir måltavlor för munkavleprocesser. Den gemensamma kontaktpunktens form definieras inte i detta direktiv.
- (47) Syftet med att offentliggöra relevanta domstolsavgöranden är att öka medvetenheten om och tillhandahålla en informationskälla om munkavleprocesser för domstolar, rättstillämpare och allmänheten. Offentliggöranden bör respektera unionsrätt och nationell rätt om skydd av personuppgifter och skulle kunna säkerställas via lämpliga kanaler såsom befintliga rättsliga databaser eller den europeiska e-juridikportalen. För att begränsa den administrativa bördan bör medlemsstaterna åtminstone vara skyldiga att offentliggöra domar från nationella appellationsdomstolar eller från högsta instans.

- (48) Den typ av uppgifter som ska samlas in av medlemsstater enligt detta direktiv, om de är tillgängliga, är inriktade på ett begränsat antal nyckelfaktorer, såsom antalet fall av domstolsförfaranden som utgör rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt, klassificerade efter typer av svarande och käreande och typer av anspråk som används för att inleda sådana domstolsförfaranden. Dessa uppgifter behövs för att övervaka förekomsten och tillväxten av munkavleprocesser i unionen och därmed förse myndigheter och andra relevanta aktörer med information för att kvantifiera och bättre förstå munkavleprocesser och hjälpa dem att ge nödvändigt stöd till personer som är måltavlor för munkavleprocesser. Uppgifternas tillgänglighet skulle underlättas av en digitalisering av rättsväsendet.
- (49) Kommissionens rekommendation (EU) 2022/758 ^(*) riktar sig till medlemsstaterna och innehåller en omfattande verktygslåda med åtgärder, inbegripet utbildning, upplysning, stöd till personer som blir måltavlor för rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt, insamling av uppgifter och rapportering om och övervakning av rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt. När kommissionen utarbetar en rapport om tillämpningen av detta direktiv, även med beaktande av den nationella situationen i varje medlemsstat, inbegripet genomförandet av rekommendation (EU) 2022/758, bör den utarbeta en separat sammanfattning av rapporten i ett lättillgängligt format som innehåller central information om användning i medlemsstaterna av de skyddsåtgärder som föreskrivs i detta direktiv. Kommissionen bör offentliggöra både rapporten och sammanfattningen via lämpliga kanaler, inbegripet den europeiska e-juridikportalen.
- (50) Detta direktiv bör inte påverka det skydd som föreskrivs i andra unionsrättsliga instrument som fastställer mer förmånliga regler för fysiska och juridiska personer som deltar i den offentliga debatten. I synnerhet är inte avsikten med detta direktiv att minska eller begränsa rättigheter såsom rätten till yttrande- och informationsfrihet, och avsikten är inte heller att det på något sätt ska försvaga det skydd som ges genom Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/1937 ^(*), såsom det genomförts i nationell rätt. När det gäller situationer som omfattas av det här direktivet och av direktiv (EU) 2019/1937 bör det skydd som ges genom båda de rättsakterna gälla.
- (51) Reglerna om domstols behörighet och tillämplig lag i de fall som anges i förordningarna (EU) nr 1215/2012 och (EG) nr 864/2007 kan vara relevanta när det gäller munkavleprocesser. Vid en eventuell framtida översyn av dessa förordningar är det därför viktigt att även de aspekter av reglerna om domstols behörighet och tillämplig lag som är specifika för munkavleprocesser bedöms.
- (52) Detta direktiv är förenligt med de grundläggande rättigheterna, stadgan och de allmänna principerna i unionsrätten. Detta direktiv bör i enlighet med detta tolkas och genomföras i enlighet med dessa grundläggande rättigheter, inbegripet rätten till yttrande- och informationsfrihet samt rätten till ett effektivt rättsmedel, till en opartisk domstol och till tillgång till rättslig prövning. Vid genomförandet av detta direktiv bör alla berörda offentliga myndigheter, i situationer där relevanta grundläggande rättigheter står i strid med varandra, uppnå en rättsvis balans mellan de berörda rättigheterna, i enlighet med proportionalitetsprincipen.
- (53) I enlighet med artiklarna 1 och 2 i protokoll nr 22 om Danmarks ställning, fogat till EU-fördraget och EUF-fördraget, deltar Danmark inte i antagandet av detta direktiv, som inte är bindande för eller tillämpligt på Danmark.
- (54) I enlighet med artikel 3 i protokoll nr 21 om Förenade kungarikets och Irlands ställning med avseende på området med frihet, säkerhet och rättvisa, fogat till EU-fördraget och EUF-fördraget, har Irland genom en skrivelse av den 6 juli 2022 meddelat att det önskar delta i antagandet och tillämpningen av detta direktiv.
- (55) Eftersom målen för detta direktiv inte i tillräcklig utsträckning kan uppnås av medlemsstaterna på grund av skillnaderna mellan de nationella processlagstiftningarna, utan snarare, eftersom det i detta direktiv fastställs gemensamma minimistandarder för nationella processuella skyddsåtgärder i gränsoverskridande frågor av civil eller kommersiell natur, kan uppnås bättre på unionsnivå, kan unionen anta åtgärder i enlighet med subsidiaritetsprincipen i artikel 5 i EU-fördraget. I enlighet med proportionalitetsprincipen i samma artikel går detta direktiv inte utöver vad som är nödvändigt för att uppnå dessa mål.

^(*) Kommissionens rekommendation (EU) 2022/758 av den 27 april 2022 om skydd för journalister och människorättsförsvarare som deltar i den offentliga debatten mot uppenbart oggrundade rättsprocesser och rättegångsmissbruk (*strategiska rättsprocesser för att hindra offentlig debatt*) (EUT L 138, 17.5.2022, s. 30).

^(*) Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/1937 av den 23 oktober 2019 om skydd för personer som rapporterar om överträdelse av unionsrätten (EUT L 305, 26.11.2019, s. 17).

HÄRIGENOM FÖRESKRIVS FÖLJANDE.

KAPITEL I

Allmänna bestämmelser

Artikel 1

Innehåll

I detta direktiv föreskrivs skyddsåtgärder mot uppenbart ogrundade anspråk eller rättegångsmissbruk i civilrättsliga frågor som har gränsoverskridande följder och som inleds mot fysiska och juridiska personer med anledning av deras deltagande i den offentliga debatten.

Artikel 2

Tillämpningsområde

Detta direktiv är tillämpligt på frågor av civil eller kommersiell natur som har gränsoverskridande följder och som provas i civilrättsliga förfaranden, inbegripet förfaranden rörande interimistiska åtgärder, säkerhetsåtgärder och genkärsmål, oavsett vilken typ av domstol det är fråga om. Det ska i synnerhet inte omfatta skattefrågor, tullfrågor eller förvaltningsrättsliga frågor eller statens ansvar för handlingar och underlåtenhet vid utövande av statens myndighet (*acta iure imperii*). Detta direktiv är inte tillämpligt på straffrättsliga frågor eller skiljeförfaranden och ska inte påverka tillämpningen av straffprocessrätt.

Artikel 3

Minimikrav

1. Medlemsstaterna får införa eller behålla bestämmelser som är förmånligare för att skydda personer som deltar i den offentliga debatten mot uppenbart ogrundade anspråk eller rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt i civilrättsliga frågor, inbegripet nationella bestämmelser som fastställer effektivare processuella skyddsåtgärder avseende rätten till yttrande- och informationsfrihet.
2. Genomförandet av detta direktiv får under inga omständigheter utgöra skäl för att inskränka de skyddsåtgärder som redan finns i medlemsstaterna för frågor som omfattas av detta direktiv.

Artikel 4

Definitioner

I detta direktiv gäller följande definitioner:

1. *deltagande i den offentliga debatten*: varje uttalande som görs eller aktivitet som utförs av en fysisk eller juridisk person i samband med utövandet av rätten till yttrande- och informationsfrihet, frihet för konsten och vetenskapen eller mötes- och föreningsfrihet samt förberedande, stödande eller bistående åtgärder med direkt anknytning till detta, som rör en fråga av allmänintresse.
2. *fråga av allmänintresse*: varje fråga som påverkar allmänheten i en sådan omfattning att allmänheten kan ha ett legitimt intresse av den, på exempelvis följande områden:
 - a) Grundläggande rättigheter, folkhälsa, säkerhet, miljö eller klimatet.
 - b) Aktiviteter som utförs av en fysisk eller juridisk person som är en offentlig person i den offentliga eller privata sektorn.
 - c) Frågor som handläggs av ett lagstiftande, verkställande eller dömande organ, eller något annat officiellt förfarande.
 - d) Anklagelser om korruption, bedrägeri eller något annat brott, eller om administrativa överträdelse i samband med sådana frågor.

SV

EUT L, 16.4.2024

- e) Aktiviteter som syftar till att skydda de värden som fastställts i artikel 2 i fördraget om Europeiska unionen, inbegripet skyddet av demokratiska processer mot otillbörlig inblandning, särskilt genom bekämpande av desinformation.
3. *rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt*: ett domstolsförfarande som inte inleds för att genuint hävda eller utöva en rättighet, utan vars huvudsakliga ändamål är att förhindra, begränsa eller bestraffa deltagande i den offentliga debatten, varvid en obalans i maktförhållandet mellan parterna ofta utnyttjas, och i vilken ogrundade anspråk framställs. Indikationer på ett sådant ändamål omfattar exempelvis att
- a) anspråket helt eller delvis är oproportionellt, orimligt eller oskäligt, inbegripet genom att tvistevärdet är överdrivet högt,
 - b) käranden, eller parter som är närstående käranden, har inlett flera förfaranden i liknande frågor,
 - c) käranden eller kärandens företrädare använder sig av skrämseltaktik, trakasserier eller hot före eller under förfarandet, liksom att käranden uppvisar liknande beteende i liknande eller samtidiga mål,
 - d) processtaktik, såsom förhållning av förfarandet, bedräglig eller otillbörlig forumshopping, används i ond tro eller att mål avbryts i ett senare skede av förfarandet i ond tro.

Artikel 5

Frågor med gränsöverskridande följder

1. Vid tillämpningen av detta direktiv ska en fråga anses ha gränsöverskridande följder om inte båda parter har sin hemvist i den medlemsstat där den domstol vid vilken talan väcks har sitt säte och alla andra faktorer som är relevanta för den berörda situationen är belägna endast i den medlemsstaten.
2. Henvist ska fastställas i enlighet med förordning (EU) nr 1215/2012.

KAPITEL II

Gemensamma regler om processuella skyddsåtgärder

Artikel 6

Ansökningar om processuella skyddsåtgärder

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att fysiska eller juridiska personer mot vilka ett domstolsförfarande inleds med anledning av deras deltagande i den offentliga debatten, i enlighet med nationell rätt kan ansöka om
 - a) säkerhet enligt vad som föreskrivs i artikel 10,
 - b) ogillande i ett tidigt skede av uppenbart ogrundade anspråk enligt vad som föreskrivs i kapitel III,
 - c) medel mot rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt enligt vad som föreskrivs i kapitel IV.
2. Medlemsstaterna får föreskriva att processuella skyddsåtgärder enligt vad som föreskrivs i kapitlen III och IV kan vidtas *ex officio* av den domstol vid vilken talan har väckts.

Artikel 7

Påskyndad behandling av ansökningar om processuella skyddsåtgärder

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att en ansökan i enlighet med artikel 6.1 a och b behandlas på ett påskyndat sätt i enlighet med nationell rätt, varvid hänsyn ska tas till omständigheterna i målet, rätten till ett effektivt rättsmedel och rätten till en opartisk domstol.

2. Medlemsstaterna ska säkerställa att även ansökningar i enlighet med artikel 6.1 c kan behandlas på ett påskyndat sätt, där så är möjligt, i enlighet med nationell rätt, varvid hänsyn ska tas till omständigheterna i målet, rätten till ett effektivt rättsmedel och rätten till en opartisk domstol.

Artikel 8

Senare ändringar av anspråk eller åberopade omständigheter

Medlemsstaterna ska säkerställa att eventuella senare ändringar av kändans anspråk eller åberopade omständigheter i domstolsförhanden som inlett mot fysiska eller juridiska personer med anledning av deras deltagande i den offentliga debatten, inbegripet återkallelse av anspråk, inte påverkar möjligheten för svaranden att ansöka om medel enligt vad som föreskrivs i kapitel IV, i enlighet med nationell rätt.

Första stycket påverkar inte tillämpningen av artikel 6.2.

Artikel 9

Stöd till svaranden i domstolsförhanden

Medlemsstaterna ska säkerställa att en domstol vid vilken en talan har väckts i ett domstolsförhand mot fysiska eller juridiska personer med anledning av deras deltagande i den offentliga debatten får godta att sammanslutningar, organisationer, fackföreningar och andra enheter som, i enlighet med kriterierna i deras nationella rätt, har ett legitimt intresse av att försvara eller främja rättigheterna för personer som deltar i den offentliga debatten kan ge stöd till svaranden, med svarandens godkännande, eller tillhandahålla information i förhandet i enlighet med nationell rätt.

Artikel 10

Säkerhet

Medlemsstaterna ska säkerställa att den domstol vid vilken talan har väckts i domstolsförhanden mot fysiska eller juridiska personer med anledning av deras deltagande i den offentliga debatten får kräva, utan att det påverkar rätten till tillgång till rättslig prövning, att kändans ställer säkerhet för de beräknade rättegångskostnaderna, som får innefatta de kostnader för juridisk representation som svaranden ådrar sig och, om detta föreskrivs i nationell rätt, skadestånd.

KAPITEL III

Ogillande i ett tidigt skede av uppenbart ogrundade anspråk

Artikel 11

Ogillande i ett tidigt skede

Medlemsstaterna ska säkerställa att domstolar, efter lämplig prövning, får ogilla anspråk för att hindra offentlig debatt med hänvisning till att de är uppenbart ogrundade, i ett så tidigt skede som möjligt av förhandet, i enlighet med nationell rätt.

Artikel 12

Bevisbörda och utveckling av anspråk

1. Bevisbördan för att visa att ett anspråk är välgrundat vilar på den kändans som väcker talan.
2. Medlemsstaterna ska säkerställa att det i fall där en svarande har ansökt om ogillande i ett tidigt skede ankommer på kändans att utveckla omständigheterna som ligger till grund för anspråket för att ge domstolen möjlighet att bedöma huruvida det är uppenbart ogrundat.

Artikel 13

Överklagande

Medlemsstaterna ska säkerställa att ett beslut om ogillande i ett tidigt skede enligt artikel 11 kan överklagas.

KAPITEL IV

Medel mot rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt

Artikel 14

Rättegångskostnader

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att en kärke som har inlett ett domstolsförfarande som utgör rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt kan åläggas att bära alla typer av rättegångskostnader som kan ersättas enligt nationell rätt, inbegripet de fulla kostnaderna för juridisk representation som svaranden ådrar sig såvida inte dessa kostnader är orimliga.
2. Om nationell rätt inte garanterar full ersättning för kostnaderna för juridisk representation utöver vad som anges i lagstadda avgiftstabeller ska medlemsstaterna säkerställa att sådana kostnader helt täcks genom andra medel som är tillgängliga enligt nationell rätt, såvida inte dessa kostnader är orimliga.

Artikel 15

Sanktioner eller andra lika effektiva lämpliga åtgärder

Medlemsstaterna ska säkerställa att domstolar vid vilka en talan väcks i ett domstolsförfarande som utgör rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt får ålägga den part som inledde förfarandet effektiva, proportionella och avskräckande sanktioner eller andra lika effektiva lämpliga åtgärder, inbegripet betalning av ersättning för skada eller offentliggörande av domstolsavgörandet, om detta föreskrivs i nationell rätt.

KAPITEL V

Skydd mot domar som meddelats i tredjeland

Artikel 16

Skäl att vägra erkännande och verkställighet av domar som meddelats i tredjeland

Medlemsstaterna ska säkerställa att erkännande och verkställighet av domar som meddelats i tredjeland i ett domstolsförfarande för att hindra offentlig debatt för en fysisk eller juridisk person med hemvist i en medlemsstat vägras om förfarandet anses som uppenbart ogrundad eller som rättegångsmissbruk enligt lagen i den medlemsstat där erkännande eller verkställighet begärs.

Artikel 17

Domstols behörighet när det gäller förfaranden i tredjeland

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att, när ett domstolsförfarande som utgör rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt har inletts av en kärke som har hemvist utanför unionen vid en domstol i ett tredjeland mot en fysisk eller juridisk person med hemvist i en medlemsstat, den personen får ansöka, vid domstolarna där personen har sin hemvist, om ersättning för de kostnader som uppstått i samband med förfarandet vid domstolen i tredjelandet.
2. Medlemsstaterna får begränsa utövat av domstolens behörighet enligt punkt 1 medan processen fortfarande pågår i tredjelandet.

KAPITEL VI

Slutbestämmelser

Artikel 18

Förhållande till bilaterala och multilaterala konventioner och avtal

Detta direktiv ska inte påverka tillämpningen av bilaterala och multilaterala konventioner och avtal mellan en tredjestat och unionen eller en medlemsstat som ingåtts före den 6 maj 2024.

Artikel 19

Information och transparens

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att fysiska eller juridiska personer som deltar i den offentliga debatten och som avses i artikel 6 har tillgång, där så är lämpligt, till information om tillgängliga processuella skyddsåtgärder och medel samt om befintliga stödåtgärder såsom rättshjälp och ekonomiskt och psykologiskt stöd, om det finns tillgängligt.

Den information som avses i första stycket ska omfatta all tillgänglig information om medvetandehöjande kampanjer, i lämpliga fall i samarbete med relevanta organisationer i det civila samhället och andra aktörer.

Sådan information ska tillhandahållas på ett enda ställe i ett lättillgängligt format via en lämplig kanal, såsom ett informationscentrum, en befintlig kontaktpunkt eller en elektronisk portal, inbegripet den europeiska e-juridikportalen.

2. Medlemsstaterna ska säkerställa att rättshjälp i gränsöverskridande civilrättsliga förfaranden tillhandahålls i enlighet med rådets direktiv 2003/8/EG ⁽⁷⁾.

3. Medlemsstaterna ska offentliggöra, i ett lättillgängligt elektroniskt format, varje slutligt avgörande som meddelas av deras nationella appellationsdomstolar eller av högsta instans med avseende på förfaranden som omfattas av detta direktiv. Offentliggörandet ska ske i enlighet med nationell rätt.

Artikel 20

Insamling av uppgifter

Medlemsstaterna ska till kommissionen årligen lämna uppgifter, om de finns tillgängliga, om de ansökningar och beslut som avses i kapitlen II, III, IV och V, helst i aggregerad form, avseende följande:

a) Antalet fall av domstolsförfaranden som utgör rättegångsmissbruk för att hindra deltagande i den offentliga debatten som inletts under det aktuella året.

b) Antalet domstolsförfaranden, klassificerade efter typen av svarande och käreande.

c) Den typ av anspråk som framställts på grundval av detta direktiv.

Artikel 21

Översyn

Medlemsstaterna ska senast den 7 maj 2030 tillhandahålla kommissionen tillgängliga uppgifter om tillämpningen av detta direktiv, särskilt tillgängliga uppgifter som visar hur de som är måltavlor för domstolsförfaranden för att hindra offentlig debatt har nyttjat de skyddsåtgärder som föreskrivs i detta direktiv. Senast den 7 maj 2031 och vart femte år därefter ska kommissionen på grundval av den information som tillhandahållits lägga fram en rapport för Europaparlamentet och rådet om tillämpningen av detta direktiv. Rapporten ska innehålla en bedömning av utvecklingen när det gäller rättegångsmissbruk för att hindra offentlig debatt och effekterna av detta direktiv i medlemsstaterna samtidigt som den nationella situationen i varje medlemsstat beaktas, inbegripet genomförandet av rekommendation (EU) 2022/758. Rapporten ska om nödvändigt åtföljas av förslag till ändring av detta direktiv. Kommissionens rapport ska offentliggöras.

Artikel 22

Införlivande

1. Medlemsstaterna ska senast den 7 maj 2026 sätta i kraft de bestämmelser i lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa detta direktiv. De ska genast underrätta kommissionen om detta.

När en medlemsstat antar dessa bestämmelser ska de innehålla en hänvisning till detta direktiv eller åtföljas av en sådan hänvisning när de offentliggörs. Närmare föreskrifter om hur hänvisningen ska göras ska varje medlemsstat själv utfärda.

2. Medlemsstaterna ska underrätta kommissionen om texten till de centrala bestämmelser i nationell rätt som de antar inom det område som omfattas av detta direktiv.

⁽⁷⁾ Rådets direktiv 2003/8/EG av den 27 januari 2003 om förbättring av möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister genom fastställande av gemensamma minimiregler för rättshjälp i sådana tvister (EGT L 26, 31.1.2003, s. 41).

SV

EUT L, 16.4.2024

Artikel 23

Ikraftträdande

Detta direktiv träder i kraft den tjugonde dagen efter det att det har offentliggjorts i *Europeiska unionens officiella tidning*.

Artikel 24

Adressater

Detta direktiv riktar sig till medlemsstaterna.

Utfärdat i Bryssel den 11 april 2024.

På Europaparlamentets vägnar

R. METSOLA

Ordförande

På rådets vägnar

H. LAHBIB

Ordförande

Departementsserien 2025

Kronologisk förteckning

1. Hyra anstaltsplatser utomlands. Ju.
2. Moderna – en ny myndighet för
modern konst, arkitektur och design.
Ku.
3. Sveriges försvarsmaterieldirektör.
En ny inriktning. Fö.
4. En ny lag om unga lagöverträdare. Ju.
5. Genomförande av direktivet om
skydd för personer som deltar i den
offentliga debatten. Ju.

Departementsserien 2025

Systematisk förteckning

Försvarsdepartementet

Sveriges försvarsmaterieldirektör.

En ny inriktning. [3]

Justitiedepartementet

Hyra anstaltsplatser utomlands. [1]

En ny lag om unga lagöverträdare. [4]

Genomförande av direktivet om skydd för
personer som deltar i den offentliga
debatten. [5]

Kulturdepartementet

Moderna – en ny myndighet för modern
konst, arkitektur och design. [2]

En departementspromemoria arbetas fram inom Regeringskansliet. Den publiceras i departementsserien, förkortad Ds.

Regeringskansliet

103 33 Stockholm Växel 08-405 10 00 www.regeringen.se

ISBN 978-91-525-1167-1 ISSN 0284-6012